

Inbeslagname en verkoop van de nationale goederen

DOOR

Dr JAN LAMBERT

1. *Tekoopstelling van de Franse kloostergoederen.*

De wet van 4 Pluviôse jaar IV (14-1-1796) beval de verkoop in de aangehechte departementen van de eigendommen, afkomstig van opgeheven geestelijke gemeenschappen in Frankrijk¹, en het besluit van het Uitvoerend Directoire dd. 11 Pluviôse IV (31-1-1796) regelde er de wijze en voorwaarden van². De verkoop van de in beslag genomen goederen zou voort gaan tot onder het Hollands Bewind. De laatst ons bekende verkoop valt op 13.11.1821.

Het bezit van deze vroegere kloostergemeenschappen in het departement van de Schelde was verre van onbelangrijk. Met ongeveer 1152 hectaren vertegenwoordigen ze het 1/23e of 4,25 % van de totale oppervlakte van de nationale goederen aldaar onder het Frans bewind geveild, aldus over de verschillende kloosters verdeeld :

abdij van het H. Graf van Kamerijk,	2676553 m ²	13 artikelen;
abdij van Anchin,	1752831 »	40 »
kapittel der kathedraal van Kamerijk,	1705190 »	46 »
abdij v. Mont-St Martin (n-o. Longwy),	1587483 »	35 »
abdij van Vicogne-Hannecourt,	1382027 »	54 »
abdij van Loos (z-w. van Rijsel),	692776 »	28 »
abdij van Marquette (n. van Rijsel),	489624 »	11 »
abdij v. Hasnon (z-w. St Am--les-Eaux),	421184 »	1 »
abdij van Flines (n-o. van Douai),	400048 »	3 »
abdij van Liessies (o. van Avesnes)	125685 »	2 »

(1) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register 1189, Arrêtés et Instructions, 2e Bureau, n° 20, du 4 Pluviôse an IV (24-1-1796), « Loi qui autorise la vente des Domaines nationaux dans les neuf Départemens Réunis par la loi du 9 Vendémiaire. Le Conseil des Cinq Cents après avoir déclaré l'urgence a pris la résolution suivante: Article 1. La partie des Domaines nationaux situés dans les neuf Départemens réunis... et provenant des ci-devant bénéficiaires et corps ecclésiastiques français, seront mis en vente. Pour expédition conforme, signé Reubel, Président. »

(2) Ibidem, Register 1189, Arrêtés et Instructions, 2e Bureau, n° 28 du 11 Pluviôse an IV, Arrêté du Directoire Exécutif qui détermine le mode et les conditions des ventes ordonnées par la loi du 4 Pluviôse an IV: « Article 1er. Les meubles et immeubles nationaux situés dans les neuf Départemens de la Belgique seront vendus dans les mêmes formes que les autres Domaines Nationaux de la République. Article 2. Jusqu'à ce que les administrations des Départemens soient organisées, les ventes seront faites par les administrations d'arrondissement actuellement existantes. »

bénéfice van Ste Marie Mineure, Rijsel,	100864	»	9	»
abdij van Premye,	84612	»	6	»
Brigittienen van Armentiers,	59334	»	7	»
abdij van Villedon,	22280	»	1	»
klooster O.L.Vr. van Duval-Valincourt,	18795	»	1	»

Deze vroegere kloosters bezaten goederen, verspreid over het departement. Tot in Zeeuws-Vlaanderen toe lagen eigendommen van de abdij van Kamerijk; te Stoppeldijk o.m. een hoeve van 785546 m² en een andere van 211046 m²; te Boskapelle 388020 m² land en weide. De overige eigendommen van deze rijke abdij lagen te Assenede, Wichelen, Nieuwenhove, Moerbeke (G.) en Schendelbeke. Met slechts 13 artikelen vertegenwoordigt elk dezer gemiddeld 20,6 hectaren in oppervlakte. Deze abdij had in ons departement stellig grote bezittingen.

Voor de abdij van Anchin stippen wij een hoeve aan te Aaigem van 475881 m² en een tweede te Herdersem van 392068 m², naast meer andere artikelen in deze gemeente, alsmede te Munte, Bambrugge, Dikkelvenne, Mere, Vlierzele en Zingem.

De abdij van Mont-Saint-Martin verdeelde haar bezit aan land, weide en bos in ons gewest over Zottegem, Strijpen, St-Goriks-Oudenhove, Erwetegem en Sint-Maria-Lierde; deze van Vicogne-Hannecourt over Denderwindeke, Outer en Pollare; het kapittel en de kathedraal van Kamerijk over Assenede, Ninove, Erwetegem, Oostakker, Strijpen, enz.

Het doel van Frankrijk was deze goederen in allereerste plaats te veilen, vóór alle andere, vele er van werden zelfs tot tweemaal toe onder aanplakbrief gebracht tot 1 december 1796. De opzet mislukte echter bij ontstentenis van kooplustigen onder het régime van voornoemde wetgeving. Deze wetgeving was ongetwijfeld te veel eisend in de betalingsvoorwaarden om aanlokkelijk te kunnen zijn. Naar luid van artikel 16 van het besluit van 11 Pluviôse jaar IV moest de koper inderdaad in de drie dagen van de toewijzing de 3/12n van de totale prijs reeds uitbetalen; de overige 9/12n in hypothecaire cedels, de eerste op het einde van de 4e maand en de andere van maand tot maand om op deze manier de rekening te vereffenen in de loop van één jaar³. Alles was bovendien in baar geld uit te keren of om te wisselen. Bij gebrek aan betaling van het een of het ander schuldgedeelte zou de koper alle rechten op het eigendom verliezen, zonder andere vorm van proces. Niet vóór de storting van de eerste drie twaalfden trad hij er in het bezit van, en bovendien mocht hij noch hout hakken, noch iets opruimen, noch voortverkopen,

(3) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal n° 1306, blz. 3, art. 3 en 4 der Algemene voorwaarden: « L'adjudicataire payera dans les 3 jours de l'adjudication les trois douzièmes du prix total de l'adjudication en monnaie d'or ou d'argent, et dans le mois suivant les neuf autres douzièmes en neuf cédules hypothécaires sur le bien vendu, payables en même monnaie d'or ou d'argent et exigibles, savoir: la première à la fin du 4me mois et les autres de mois en mois, en sorte que la dernière soit payée dans l'année du jour de l'adjudication. Ces cédules porteront intérêt de cinq pour cent net par an... »

alvorens hij de gehele rekening had afgedaan, tenzij met de bijzondere toelating van het centraal bestuur te Gent (artikel 21 van het besluit).

Onder deze weinig bemoedigende voorwaarden en de aanvankelijke aarzeling bij velen om zich door een koop van « zwart goed » in opspraak te brengen, kon het departement slechts 7 van de 199 te koop geboden artikelen van de hand doen, gedurende de 10 zittingen van 17 augustus tot en met 5 november 1796.

Kochten namelijk :

- Gréban voor Constant Hopsomere, lid van het
het centraal bestuur te Gent, land en weide
van de abdij Vicogne-Hannecourt te
Denderwindeke, ⁴ 47901 m² voor 4311 L.
- Dominique Mys voor Jaak De Coninck,
landbouwer en pachter van het eigendom te
Assenede, afkomstig van het kapittel van
Kamerijk, ⁵ 43074 m² voor 1650 L.
- Dominique Mys voor Pieter Heyndrickx te
Gent, land te Assenede van het kapittel
te Kamerijk, 16740 m² voor 850 L.
- Vander Linden-Cannoodt, handelaar te
Gent, land te Strijpen, van de abdij van
Mont-Saint-Martin, 16972 m² voor 3889 L.
- Frans Coquin voor Constant Hopsomere,
voornoemd, te Gent, een bos van de abdij
van Vicogne-Hannecourt te Denderwindeke, 90391 m² voor 7975 L.
- Dominique Mys, expert en notaris te Assenede,
land aldaar van de abdij van Loos en
Kamerijk, 16593 m² voor 850 L.
- Jaak De Coninck, landbouwer en pachter
van het eigendom, land van het kapittel
van Kamerijk, te Assenede ⁵, 43074 m² voor 1650 L.

Dit alles met een gezamenlijke oppervlakte van 274747 m² voor 21175 Franse pond.

Gewezen bankier Hopsomere kweet zich als lid van het departementsbestuur te Gent behoorlijk van de betalingsplicht, op 23 augustus en 6 december 1796, wat het eerste eigendom betreft; op 21 september 1796 voor het tweede. Vander Linden-Cannoodt, op 19 december. Mys, De Coninck en Heyndrickx vereffenden ongetwijfeld hun schuld op

(4) J.E. NEVE, *Gand sous la domination française 1792-1814*, blz. 38: « Constant-Louis-Bernard Hopsomere, né à Gand en 1752, représentant provisionnel de Gand en 1792, membre et président du conseil municipal en 1794, plus tard membre et président de l'administration départementale de l'Escaut; il fut élu aux Anciens en 1798. En 1800 il entra au Corps Législatif et y siégea jusqu'en 1803. Il passait pour modéré et se montra favorable au coup d'état de Brumaire. »

(5) Deze beide artikels, het 1e in Register 1308 en het 2e in Register 1309 vertonen alle overeenkomst. Nochtans werd het 1e gekocht door Mys voor De Coninck op 7-9-1796 en het 2e rechtstreeks door De Coninck op 5-11-1796.

verschillende tijdstippen binnen het jaar. Juiste inlichtingen daaromtrent vielen ons niet onder de hand; maar hun verwervingen werden naderhand toch niet verbeurd verklaard wegens niet volledige betaling.

Bedoelde eigendommen, geschat het eerste op 24 maal, de andere op 15 maal de pacht in 1790 en aan de instelprijs zonder verder opbod geveild, uitgenomen de partij land toegewezen aan Vander Linden-Cannoodt aan ietwat hogere som, kunnen als voordelige verkopen voor de Schatkist worden beschouwd. Waar het departement veilt aan minimum 15 maal de pachtprijs heeft het de koper verplicht zijn geld te plaatsen tegen de hoge intrest van 6,66 %.

Over het algemeen beschouwd moet deze allereerste onderneming van het centraal bestuur toch als een uitgesproken mislukking aangerekend, waarover dit bestuur zich deerlijk beklaagt bij Bochet, in zijn brief van 22 Fructidor jaar IV (8-9-1796)⁶: « nous devons cependant vous dire que malgré nos efforts et par une fatalité inconcevable notre attente ni celle du gouvernement n'a pas été remplie et bien peu de ces propriétés ont été vendues jusqu'à ce jour ».

Na 5 november 1796 werden de goederen van de Franse kloosters nog een korte tijd voort afzonderlijk verkocht, maar van 4 januari 1797 af met de andere domeinen in het departement op de aanplakbrieven ingeschreven en geveild onder het beheer van de volgende wetgevingen.

2. Afschaffing van kloosters en begijnhoven, van abdijen, priorijen en kapittels in het departement.

De Raad van de Vijfhonderd, na het verslag van zijn commissie over de boodschap van het Uitvoerend Directoire gehoord te hebben betreffende de politieke redenen, die de afschaffing van de geestelijke instellingen op Belgische bodem opvorderen, besluit bij hoogdringendheid tot hun opruiming. Artikel 1 van de wet van 15 Fructidor jaar IV (1 september 1796) legt beslag in de aangehechte gebieden op de goederen van de reguliere congregatiën, kloosters, abdijen, kapittels van kanunniken en kanunnikessen, en meer in het algemeen op deze van alle tehuizen en geestelijke instellingen van beider kunne^{7 8}.

(6) R.A.G., Fonds van het Scheldedepartement, Bundel 1214, De Administratie aan Bochet. Rép. n° 910, n° 4594, van 22 fructidor jaar IV.

(7) *Collection Générale des lois et des actes du Corps Législatif et du Directoire exécutif*. Messidor, Thermidor, Fructidor, an IV, Paris, Boek 67, blz. 299, Loi du 15 Fructidor an IV: « Article 1: Les ordres et congrégations réguliers, monastères, abbayes, prieurés, chanoines réguliers, chanoinesses, et généralement toutes les maisons ou établissements religieux de l'un et de l'autre sexe, sont supprimés dans les départemens réunis par la loi du 9 Vendémiaire dernier, ainsi que sur l'ancien territoire de la république. »

(8) *Ibidem*, op. cit., blz. 301: « Article 11: Les membres des maisons ou établissements supprimés par la présente loi recevront chacun, en représentation de leurs pensions de retraite, savoir les abbés, prieurs, religieux et chanoines réguliers, un capital de quinze mille francs; les frères laïcs ou convers qui ont fait des vœux solennels, et les frères qui rapporteront un engagement contracté en bonne forme entre eux et leurs monastères, un capital de cinq mille francs; les religieuses et chanoinesses, un capital de dix mille francs; les sœurs converses qui ont fait

Artikel 11 van deze wet verleende, zagezegd als rustgeld, aan de abten, priors, kanunniken en kloosterlingen een kapitaal toe, in bons, van 15.000 frank en aan de leke broeders van 5.000 frank; aan de kannikessen en de kloosterzusters 10.000 frank en aan de leke zusters 3.334 frank.

De maatregel van inbeslagname treft te Gent alleen reeds :

- drie abdijen voor mannen met 92 geestelijken : St Pieters, Baudeloo en Waarschoot;
- zeven abdijen voor vrouwen met 274 geestelijken : Oosteeklo, Rijksgasthuis, Benediktijnen, Nieuwenbosch, Terhagen, Doorzele, Groenenbriel en de Bijloke;
- zeven kloosters voor mannen met 283 geestelijken : Dominikanen, Recollecten, Geschoeide karmelieten, Barvoetkarmelieten, Augustijnen, Kapucijnen en Alexianen;
- tien kloosters voor vrouwen met 228 geestelijken : Sinte Barbara, Zwarte zusters, Theresianen, Annonciaden, Urbanisten, Ursulienen, Kapucinessen, en de kloosters van Deinze, St Joris en St Jan;
- het Groot begijnhof met 655 begijnen en het Klein begijnhof met 249 begijnen⁹.

In het geheel telde Gent dus, bij de inval der Fransen, 375 mannelijke en 502 vrouwelijke kloosterlingen en 904 begijnen, die door de afschaffing werden getroffen, naar luid van de wet van 1 september 1796, in de hoofdplaats afgekondigd op 17 september 1796.

De retraitebons, de voornoemde 877 geestelijken aangeboden, hadden een nominale waarde van 10.645.000 frank¹⁰, waarmede zij, nagerekend in de periode waarin zij de bons konden gebruiken, t.t.z. tot op 12-9-1797, zowat 4000 hectaren goederen aan land, weide en bos hadden kunnen terug inkopen.

Onze natelling in de verkoopprocessen-verbaal wijst op het bestaan in het departement, op 1-1-1796, van nog 13 andere abdijen en kloosters voor mannen en 18 voor vrouwen. Op dezelfde voet uitgecijferd als voor de abdijen en kloosters te Gent, hadden deze hun aankopen met de retraitebons, ter waarde van circa 12.630.000 frank, kunnen brengen tot 4750 hectaren.

Zodat in totaal de 23 abdijen en kloosters voor mannen en de 35 voor vrouwen, indien de betrokkenen de bons hadden aanvaard en verbruikt in de bewuste periode, zowat 8750 hectaren land, weide en bos konden terugwinnen, hetzij ongeveer het 1/3e van wat het departement in veiling bracht.

Doch slechts 33 abdijen en kloosters, of nog geen 57 %, namen de bons in ontvangst. Aldus lieten de onthouders vrijwillig hun part in de

des vœux solennels et les sœurs qui rapporteront un engagement contracté en bonne forme entre elles et leur couvent, un capital de trois mille trois cent trente quatre francs. »

(9) Pr. CLAEYS, *Mémorial de Gand*, blz. 61.

(10) Aldus berekend : 15000 frank x 375 en 10.000 frank x 502.

eigendommen verbeuren, waarmede zij grotendeels in hun verdere behoeften hadden kunnen voorzien ¹¹.

In afwachting van het ontvangen der bons zouden sommige kloosterlingen om de uitbetaling van een uitrustings- en onderhoudsgeld hebben verzocht, hetgeen blijkt uit het navolgend bericht in de Gazette van Gent, op maandag 17 oktober 1796: «Eenen gróoten number van Religieuzen aen het Gouvernement vertoont hebbende, hoe onrechtveirdig het zou zyn hun uyt hunne woonsten te stellen zonder hun het noodige te bezorgen om zig betaemelyk te kleeden en te leven, tot 'er tyd dat zy eygenaers van de met de bons te koopen goederen worden, heeft den Minister van Financie aen den Commissaris Bouteville eene somme ter hand gesteld om te verdeylen aen de gene die onderstand zullen vraegen ».

Bedoelde geestelijken zouden dus het antwoord van Rome op de toentertijd veel omstreden vraag niet verbeiden of zij de bons wel mochten aanvaarden om door middel van deze een deel van hun goederen terug te kopen ¹².

Het oordeel van Rome komt trouwens heel wat te laat; want reeds vele kloosterlingen hadden vroegtijdig de bons in ontvangst genomen en ze tegen domaniale goederen omgewisseld. Het pauselijk antwoord van 4 februari 1797, dat in het departement niet vóór einde maart gekend was, luidt in die zin: « Il est permis aux ecclésiastiques... de recevoir les bons qui leur étaient présentés et d'acheter avec ceux-ci des biens ecclésiastiques de façon à pourvoir à leur entretien... Ils étaient tenus de les rendre avec les revenus non utilisés lorsque le moment opportun serait venu. Ils devaient en outre, à l'occasion de leurs achats, faire une déclaration par laquelle ils s'engageront à conserver les biens achetés et à les restituer au moment opportun ¹³ ».

Op laatstgenoemde datum was de uitdeling van retraitebons inderdaad lang reeds geëindigd aan wie er om verzocht had. « Verscheyde Religieuzen, die by hunne afschaffinge geweygerd hadden hunne bons te ontvangen, vraegen die nu dagelyks zelfs weder; doch men weet niet of men hunne weygering voor refus zal houden, dan of men die voor

(11) *Collection Générale des lois et des actes du Corps Législatif et du Directoire exécutif*, op. cit., blz. 301: « Article 13: Les divers capitaux mentionnés dans l'article 11 seront respectivement payés en bons qui ne pourront être employés qu'en acquisitions de biens nationaux situés dans la ci-devant Belgique. Article 14: Ces bons ne seront reçus en paiement de biens nationaux qu'autant qu'ils seront présentés par lesdits abbés, prieurs, religieux, religieuses, chanoines réguliers, chanoinesses, frères lais ou convers, frères donnés, sœurs, converses ou données, qui ne peuvent les aliéner ou céder qu'entre eux, et à l'exclusion de toute autre personne. »

(12) I. DELATTE, *La Vente des Biens du Clergé dans le Département de l'Ourthe*, blz. 12: « La délivrance des bons... allait par contre provoquer des controverses extrêmement âpres dans les rangs du clergé liégeois. Les religieux pouvaient-ils accepter ces bons et s'efforcer par ce moyen de racheter une partie de leur patrimoine? Devaient-ils, au contraire, voir dans cette acceptation une légitimation de l'œuvre réalisée par le Directoire et par conséquent ne s'y prêter en aucune manière? »

(13) R. ULENS, *Le morcellement du patrimoine ecclésiastique sous la domination française et ses conséquences*, blz. 17.

erreur zal aenzien », aldus lezen wij in de Gazette van Gent, van donderdag, 10-11-1796 (20 Brumaire V).

In de tijdsruimte van 20 dagen na het ontvangen der bons dienden de betrokkenen hun kleeft af te leggen en als kloosterlingen hun tehuizen te verlaten¹⁴. Niets belette evenwel dat zij voort als gewone burgers de door hen gekochte gebouwen in gemeenschap bleven betrekken¹⁵.

Of eveneens de begijnhoven in de afschaffing waren begrepen, Bochet beantwoordde deze vraag bevestigend, tenzij bedoelde instellingen zich inlieten met de opvoeding van kinderen of de verpleging van zieken¹⁶, net zoals alle andere kloosters van opheffing verschoond bleven, die school hielden of zieken verzorgden, — welke schikking alleen te voorlopigen titel gold, overeenkomstig artikel 20 van voornoemde wet en het besluit van 25 Floréal jaar V (13-5-1797), waarbij het Directoire de wijze van uitvoering van de uitzonderingsmaatregel verordende¹⁷.

Tot deze uitzonderingen behoorden alle kloosters door Zwarte zusters gehouden¹⁸, het Groot en Klein begijnhof te Gent¹⁹ en het klooster der Alexianen aldaar²⁰. Nog vóór het besluit van 13-5-1797 hadden de Zwarte zusters van Dendermonde en Oudenaarde reeds hun gebouwen ontruimd, op 25-1-1797, en konden zij zich niet meer verenigen om nog onderwijs te verstrekken²¹.

(14) *Collection Générale des lois et des actes du Corps Législatif et du Directoire exécutif*, op. cit., blz. 302: « Article 18. Dans les deux décades qui suivront le jour auquel les membres desdits établissemens auront reçu les bons mentionnés dans l'article 13, ils seront tenus d'évacuer les maisons nationales qu'ils occupent. »

(15) L. DE LANZAC DE LABORIE, *La domination française en Belgique, Directoire-Consulat-Empire, 1795-1814*, deel I, blz. 83. Commissaris Du Bosch te Gent verzette zich bij de hogere instanties tegen het voortbetrekken, nu als gewone burgers van de door hen als kloosterlingen ontruimde gebouwen: « Si cela est permis, la suppression des moines est illusoire », schreef hij op 7-2-1797. Waarop de Minister van de Algemene Politie hem van antwoord diende: dat indien deze ex-kloosterlingen zich stipt hielden aan de bepalingen van de wet van 15 Fructidor jaar V, het de Regering om het even was wie deze gebouwen kocht, en het samenwonen is door geen enkele wet verboden. (4 Ventôse jaar V, 22-2-1797).

(16) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1214, Bochet aan de Administratie, 2e Bur., 2e Sect., n° 5392, 24 Vendémiaire jaar V: « Ces établissemens sont compris dans la loi, qui porte également pour toutes les religieuses, à moins que celles-ci ne soient employées à l'éducation des enfans ou au soulagement des malades... »

(17) *Collection Générale des lois et des actes du Corps Législatif et du Directoire exécutif*, op. cit., blz. 302: « Article 20: Sont exceptées des dispositions de la présente loi, les maisons de religieuses dont l'institut même a pour objet l'éducation publique ou le soulagement des malades, et qui, à cet effet, tiennent réellement en dehors des écoles ou des salles de malades, lesquelles maisons continueront, comme par le passé, d'administrer les biens dont elles jouissent. »

(18) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1214, Bochet aan de Administratie, 2e Bur., 2e Sect., n° 6558, 11 Nivôse jaar V.

(19) Ibidem., Bundel 1214, Bochet aan de Administratie, 2e Bur., 2e Sect., n° 6701.

(20) Ibidem., Bundel 1214, Bochet aan de Administratie, 2e Bur., 2e Sect., n° 6923.

(21) Ibidem., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1215, Bochet aan de Administratie, 2e Bur., 2e Sect., n° 9124, 23 Prairial jaar V.

Zij, die vrijwillig de voorlopig in stand gehouden kloosterwoningen zouden verlaten, werden van retraitebons gespeend²². Hadden zij de bons reeds in hun bezit, dan moesten zij ze teruggeven aan het departement²³.

Als de eerste door de kloosterlingen — als zodanig in gemeenschap levend — ontruimde instellingen tekenen wij aan :²⁴

de abdij van Baudeloo,	Gent	ontruimd 1-11-1796;
de abdij van St Pieters,	»	2-11-1796;
de abdij van Waarschoot,	»	2-11-1796;
het klooster der Augustijnen,	»	2-11-1796;
het klooster der Dominikanen,	»	2-11-1796;
het klooster der Karmelieten,	»	3-11-1796;
het klooster der Karmelieten,	Bottelare,	6-11-1796;
de abdij Rijkegasthuis,	Gent	7-11-1796;
de abdij van Oosteeklo,	»	7-11-1796;
de abdij van Doorzele,	»	8-11-1796;
de abdij der Annonciaden,	»	8-11-1796;
de abdij van Maagdendale,	Oudenaarde	11-11-1796.

Ook de kloosters van de Zwarte zusters, van Ste Barbara, van de Ursulienen en van de Recollecten te Gent, de abdijen van Ninove en van St Adriaan te Geraardsbergen werden vroegtijdig ontruimd : reeds vóór half januari 1797 veilde men ze gedeeltelijk.

Het voorlopig behoud van de gemeenschappen met onderwijs- en ziekenverzorgingsdoeleinden duurde nauwelijks 15 maand, tot op 25 november 1797. Alsdan nationaliseerde de wet van 5 Frimaire jaar VI de seculiere kapittels, de geestelijke prebenden, de seminariën, alsmede de tijdelijke gespaard gebleven kloosters, onder toekenning eveneens van retraitebons aan de leden van de geestelijke instellingen²⁵.

Het seminarie van Gent, door voornoemde wet van 5 Frimaire jaar VI (25-11-1797) verwereldlijkt, kwam bij gedeelten in verkoop op 29 juli en 13 september 1798²⁶, doch zijn verdere bezittingen werden reeds in bod gesteld van 14 maart 1798 af.

(22) R.A.G., Bundel 1214, Bochet aan de Administratie, 2e Bur., 2e Sect., n° 8068, 10 Germinal jaar V.

(23) Ibidem, Bundel 1214, Bochet aan de Administratie, 2e Bur., 2e Sect., n° 6932, 4 Pluvisse jaar V.

(24) Ibidem, Bundel 1215, Zitting van het departementsbestuur van 29 Brumaire jaar V, bijgevoegde staat van afgeschafte en ontruimde kloostergebouwen.

(25) *Pasinomie*, deel VIII, blz. 121, wet van 5 Frimaire jaar VI: « Article 1 : Les chapitres séculiers, les bénéfices simples, les séminaires et ... sont supprimés dans les départemens réunis par la loi du 9 vendémiaire an IV... Article 7 : Les dispositions de l'article 11 de loi du 15 Fructidor an IV, en ce qui concerne la présentation des pensions de retraite, sont applicables à chacun des membres des établissemens supprimés... Article 13 : Les maisons religieuses dont l'institut a pour objet l'éducation publique ou le soulagement des malades sont supprimées... »

(26) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Registers met de verkoopprocessen-verbaal nrs 1342, 1347, 1331.

3. *Afschaffing en teruggave van de goederen van kerken, pastorijen en kerkfabrieken.*

Het is bij decreet van 5 Brumaire jaar VI (26-10-1797) ²⁷, dat het Directoire ten profijte van de Rijkskas er toe overging al de bezittingen van kerken en pastorijen onder sekwester te plaatsen, waarvan de geestelijken weigerden de eed van « haat aan het koninkdom en aan de anarchie, van gehechtheid en van getrouwheid aan de Republiek en aan de Constitutie van het jaar III », gevorderd door de wet van 19 Fructidor jaar V (5-9-1797), te zweren, of die de vlucht hadden genomen. Iedere priester, die zijn gewone verblijfplaats zou verlaten zonder aan de plaatselijke overheid kennis te geven van zijn nieuw verblijf en zulks aan de hand van getuigschriften te rechtvaardigen, wordt op de lijst van de uitgewekenen gebracht en blootgesteld aan de verbeurdverklaring van zijn goederen.

Medebegrepen in deze maatregel waren vanzelfsprekend de eigendommen van de kapelaanschappen, diakenijen, kerkfabrieken en kerkmeesters. Onder regie geplaatst en beheerd zoals alle andere nationale goederen, moest deze beslaglegging uitgevoerd, zelfs indien de betrokkenen de eed aflegden na de tijd door het Directoire vastgesteld, dit is na de registratie door het departementsbestuur van het besluit van 5 Brumaire ^{28 29}

De vrijgekomen pastorijen met alles wat er onmiddellijk bijbehoort aan tuinen en boomgaarden werden door het beheer van de domeinen in pacht gegeven.

In het openbaar werden boven omschreven goederen, op 8 januari 1798, ten stadhuize van Gent voor de duur van één jaar verhuurd, doch het departement behield zich het recht voor de verpachting naar willekeur te verzaken, onder meer : de kerken en pastorijen van St Baafs te Gent voor 850 L, van St Michiels voor 1000 L, van St Niklaas voor 850 L, van St Jacobs voor 615 L, van St Salvator voor 300 L, van St Pieters voor 70 L en deze van Akkergem voor 60 L ³⁰.

(27) *Pasinomie*, deel VIII, add. blz. 9, Besluit van het Uitvoerend Directoire van 5 Brumaire jaar VI (26-10-1797).

(28) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 361, Financien, 3e Afd., 1e Sect., 1e Onderverdeling, Parijs, 23 Nivôse jaar VI, blz. 198, De Minister van Financien aan de Beheerders van het departement van de Schelde : « L'arrêté du Directoire Exécutif du 5 Brumaire dernier, relatif au séquestre à apposer sur les biens, maisons, presbytérales et églises des cures non desservies et de celles où le culte seroit exercé par les ecclésiastiques qui n'auroient pas prêté le serment requis par la loi du 19 Fructidor dernier... Le Directoire Exécutif qui a délibéré le 15 dernier qu'il n'y avoit lieu à séquestrer les biens, maisons, presbytérales et églises de toutes les cures dont le desservant n'avoit pas prêté le serment à l'époque de l'enregistrement de l'arrêté du 5 Brumaire... et ce séquestre doit avoir lieu, dans le cas même où les ministres auroient prêté leur serment... si ce serment est postérieur à l'époque déterminée par la délibération du Directoire Exécutif. »

(29) S.A.G., Modern Archief, P. Culte, PICI, Gent, 21 Ventôse jaar X : « Citoyen maire, Invité de votre part, moi, soussigné, curé de St Bavon à Gand, je déclare que tous les biens curiales de St Bavon sont sous la main de la nation ou vendus par elle, quoique j'ai prêté le serment. »

(30) Pr. CLAEYS, op. cit., blz. 83.

Want aanvankelijk wees een aanzienlijk groot aantal priesters en daarmede gelijkgestelden het voor het uitoefenen van het ambt verplichtend afleggen van de eed van de hand. De verkoopprocessen-verbaal gewagen van niet minder dan 221 gemeenten op de 339 in het departement³¹, waarvan de betrokkene geestelijken van afzijdigheid getuigden. Voor Gent alleen bracht men, van 29-6-1798 af, de eigendommen in veiling van de volgende kerken: St Michiels, St Niklaas, St Jacobs, St Pieters, St Salvator, St Baafs, St Maartens en O.L. Vrouw. Te Oudenaarde van de kerk van St Walburgis en te Aalst deze van St Maartens.

Stippen wij de bijzonderheid aan, dat voor Zeeuws-Vlaanderen, slechts drie gemeenten op de 38, hun kerkelijke en geestelijke goederen zagen verbeuren en verkopen: Zaamslag, Zuiddorpe en St Jansteen. Blijkbaar was aldaar de geestelijkheid, in hoofdzaak Protestanten, meer volgzzaam dan zulks in Oost-Vlaanderen het geval was³².

Nauwelijks een 120-tal kerkdienaars legden in het departement, vóór 8-4-1802, datum waarop het Concordaat van 15-7-1801 in wet werd omgezet, zich goedschiks kwaadschiks neer bij de hen opgelegde verplichting de eed van haat af te leggen, — wellicht om voort hun kerk te kunnen bedienen en haar eigendommen voor verbeurdverklaring te behoeden³³.

Commissaris Du Bosch toonde zich verbeterd op de weerspannige priesters. In zijn maandelijks verslag van 18-10-1798 aan de Minister van Binnenlandse Zaken schreef hij: «... ce qui a engagé l'administration centrale à prendre un arrêté qui oblige les réfractaires à abandonner les maisons curiales, s'ils s'obstinent plus longtemps à se conformer aux lois de la République»³⁴. En op 1 maart 1799: «Les prêtres qui avoient fait les actes de soumission, voulus par les lois du 7 Vendémiaire an IV et du 19 Fructidor an V, se sont aussi conformés à l'arrêté des consuls qui exige d'eux une déclaration de soumission à la Constitution; un peu d'autres les ont imités; ce sont de prétendues décisions du soi-disant vicariat de Malines qui mettent à la torture la conscience des prêtres qui se croient soumis à sa juridiction...»³⁵. Vooral deze laatste zinsnede schetst de bijna algemene houding van de priesters tegenover het Republikeins besluit tot de eedaflegging. Weerspannigheid, die aanduren bleef tot aan het Concordaat, en zelfs nog een hele tijd daarna voor degenen onder hen, die slechts naderhand er toe besloten zich te onderwerpen of die met tegenzin de bepalingen van het Concordaat aanvaardden.^{36 37}

(31) FAIPOULT, *Mémoire Statistique du Département de l'Escaut*, blz. 28-31.

(32) S.A.G., Modern archief, Reg. P 10 a 2, Registre des sermens par les ministres de culte, jaren V-VI-VII.

(33) *Wegwyzer der Stad Gent*, 1812, blz. 51 en vv. In 1811 telde het departement 527 priesters en predikanten in functie.

(34) Arch. Nat., Série F.I.C. III, Escaut IV, n° 4356, le Direction, Gand, 21 Vendémiaire an VI.

(35) Arch. Nat., Série F.I.C. III, Escaut IV, n° 936, Gand, 10 Ventôse an VII.

(36) Stadsarchief van Gent, Modern Archief, n° P. 10 A 1.

(37) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 395, Brief van de Bisschop aan de Prefect, n° 120 van 3-11-1811. Deze brief heeft betrekking op priester Jacques, die zogezegd in retraite is in de oud-abdij van Terhagen te Gent, maar die ogenschijnlijk weerspannig blijft.

De afkondiging van de vrijheid van godsdienst en de tact van de prefecten³⁸ bedaalden geleidelijk de gemoederen. Van Kerstmis 1802 af onderwierpen zich in het departement meer en meer geestelijken aan de plechtigheid van de eedaflegging, alleen nu nog van «trouw aan de Regering». Zij geschiedde voor de katholieke priesters in de kathedraal van het bisdom Gent. Gedurende de mis, na het Evangelie, moesten zij op de heilige Evangeliën en in de handen van de prefect van het departement de eed zweren in de volgende bewoordingen: « Je jure et promets à Dieu, sur les Saints-Evangiles, de garder obéissance et fidélité au Gouvernement établi par la Constitution de la République Française. Je promets aussi de n'avoir aucune intelligence, de n'assister à aucun conseil, de n'entretenir aucune ligue, soit au dedans, soit au dehors qui soit contraire à la tranquillité publique; et si dans le diocèse ou ailleurs j'apprends qu'il se trame quelque chose au préjudice de l'Etat, je le ferai savoir au Gouvernement ».

De predikanten legden dezelfde eed af, naar luid van de wet van 18 Germinal jaar X, doch in een zaal van de prefectuur en eveneens op de Evangeliën³⁹.

Van 29 Prairial jaar XIII af werd in de tekst « au Gouvernement » vervangen door « à l'Empereur » en « diocèse » door « paroisse ou diocèse ».

Tot de eedaflegging besloten: ⁴⁰

a) katholieke priesters :	5 Nivôse jaar XI :	64
	(26-12-1802)	
	8 Nivôse jaar XI :	40
	13 » » :	80
	— — — :	88
	29 Prairial XII :	47
	(18-6-1805)	
	17 februari 1806 :	1
	16 april » :	1
	8 mei » :	27
	29 november 1808 :	4
	1 december » :	7
	— » :	16
	1809-1810 :	30
	1910-1811 :	12
	Samen :	417

b) predikanten :

27 Nivôse jaar XII :	10
(18-1-1804)	
1 Ventôse » :	10

(38) H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, VI, blz. 138.

(39) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 363, Sermens.

(40) Ibidem, Bundel 363, Sermens.

19 Vendémiaire XIII
 tot 20 december
 1810, op 14 zittin-
 gen, telkens 1 : 14
 Samen : 34

Op het tijdstip van de afkondiging van de wet van 18 Germinal jaar X (8-4-1802) waren in het departement in functie of waren er in functie geweest : 312 priesters en 188 onderpastoors; in 1810 nog in dienst : 298 priesters en 179 onderpastoors⁴¹. Alle dienaars van het altaar hadden in 1811 de eed van trouw aan de Regering afgelegd.

Artikel 72 van het Concordaat bevatte, wat de herinrichting van de eredienst betreft, deze bepaling : « De niet verkochte pastorijen met de tuinen er bij zullen in het gebruik teruggeven worden van de priesters en van de bedienaars van de hulpkerken ».

Verder stelde artikel 76, bij besluit van de prefect, de kerkgebouwen ter beschikking van de bisschoppen, op voet van één gebouw per priester⁴². Aldus kon de eredienst weerom in het openbaar beoefend worden. De huurders van de teruggeschonken pastorijen kregen pachtopzeg en moesten ze binnen de drie maand ontruimen⁴³.

Meer andere kerken dan deze bij beslissing van de prefect vrijgegeven, mochten evenwel niet geopend. De kerk bvb. van het oud-klooster der ex-Kapucijnen te Dendermonde, als oratorium gebruikt zonder officiële toelating, diende terstond gesloten. Voor alle verdere overtreding van het verbod stelde men de burgemeester verantwoordelijk⁴⁴. Eveneens ontzegde de prefect de praktijk van het celebreren der mis in de voormalige abdij van de Benediktijnen te Geraardsbergen; in deze gingen bovendien, stiekem tot in 1809, vergaderingen door van de Stevenisten onder de leiding van de abten⁴⁵, zoals dat gebeurde in het klooster der Kapucijnen te Dendermonde⁴⁶.

(41) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 359, Aantal priesters en onderpastoors die in het departement in functie waren of in functie waren geweest op het tijdstip van de afkondiging der wet van 18 Germinal jaar X, — opgave gedaan te Gent, op 1-8-1810 door M. De Meulenaere, vicg, voor de afwezige bisschop :

		<i>Aantal priesters :</i>		totaal	in functie (in 1810)
meer dan 70 jaar	van 60 tot 70 jaar	nog geen 60 jaar			
38	79	195	312	289	
		<i>Aantal onderpastoors :</i>		totaal	
8	20	160	188		

(42) Zie Concordaat van 8-4-1802.

(43) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 356, Brief van de prefect aan de directeur der domeinen, 9 Frimaire jaar XI.

(44) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 361, Police Générale, Cultes, Clergé, 2e division, Antwoord dd. 23-6-1810 van de prefect aan de onderprefect van Dendermonde op dezes brief van 22-3-1810.

(45) Ibidem, Bundel 359, De burgemeester van Geraardsbergen aan de prefect, 19-3-1810.

(46) Ibidem, Bundel 361, Police Générale, Cultes, Clergé, 2e division. Antwoord dd. 23-6-1810 van de prefect aan de onderprefect van Dendermonde op dezes brief van 22-3-1810.

Wij hadden reeds de gelegenheid er op te wijzen, dat in enkele gevallen de geestelijken hun kloostergebouw met de kerk terugkochten in ruil van de retraitebons. Dit deden namelijk de Karmelieten, de Dominicanen en de Augustijnen te Gent, die in 1802 sedert enkele tijd reeds, voorzeker met bevoegde vergunning⁴⁷, hun kerken voor het publiek hadden geopend en er dagelijks hun erediensten hielden⁴⁸. Kochten ook hun kerken terug in van de Republiek : de Recollecten van Eeklo, de abten van St Cornil te Ninove, voor wie de burgemeester naar de bisschop een verzoekbrief richtte om in de kerk een school te openen⁴⁹, en de Kapucijnen van Dendermonde. Voor laatstbedoelde kerk richtte de bevolking een brief tot de prefect, hem verzoekend ze in gebruik te stellen voor het mishouden, o.m. om de handel in deze verlaten buurt te doen herleven, — doch vruchteloos. De begijnen te Gent kochten het Groot-begijnhof met de kerk terug in, doch deze was in 1802 nog niet in gebruik genomen voor de eredienst. Voor de kerk van de abdij van St Pieters vroeg de toenmalige burgemeester haar behoud voor het mishoren van de parochianen, maar de prefect was van zins in dit gebouw een museum in te richten⁵⁰.

Middelerwijl veilde het departement ongestoord verder de bezittingen aan huizen, land en bos en weiden van kerken en pastorijen, tot in 1813 toe, andere dan deze door het Keizerrijk aan de priesters gelaten voor hun levensonderhoud.

De slotsom nu makend van wat aan kerk- en pastorijgoederen in het departement verkocht werd, van 25-5-1798 tot 29-10-1813, stellen wij de volgende cijfers vast : 1579 hectaren, verdeeld over 1523 artikelen en verspreid over 221 gemeenten, hetzij 5,83 % van de 27079 hectaren geveilde domeinen onder het Frans bewind.

Behalve voor het pastorijgoed van St Baafs te Gent in Lebbeke (25844 m²) en de goederen van de hoofdkerk te Middelburg aldaar (101125 m²), in Heile (162880 m² en 128464 m²) en in St Kruis (135718 m²), betreft het hier artikelen, die in het koopbereik liggen van de mindergegoede burgers, zoals het Rijksbestuur het nadrukkelijk had begeerd⁵¹.

(47) Pr. CLABYS, op. cit., blz. 80 : « Dans l'église des Augustins le citoyen Volbrecht et ses collègues, anciens augustins, qui ont racheté leur église et leur couvent chantent le 22 (novembre 1797) un Requiem à la mémoire des braves morts pour la Liberté et l'Egalité. L'Eglise est convertie en Rouw-verblijf, au milieu duquel s'élève un catafalque entouré de trophées de guerre. »

(48) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 365, Direction des domaines, Police des Cultes, 2e Bur., 18 Pluviôse an XII. Etat des édifices non aliénés servant à l'exercice des cultes : « ces trois batimens ont été vendus par la nation avec ceux des couvens auxquels ils appartiennent, les acquéreurs qui sont les ex-religieux... ont ouvert depuis longtems les dites églises au public et y exercent journellement le culte. »

(49) Ibidem, Bundel 365, Brief dd. 18 Pluviôse jaar XII van de bevolking, gewettigd door de burgemeester op 11 Nivôse jaar XI. »

(50) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1250, Brief dd. 18 Pluviôse jaar X van de burgemeester aan de prefect, n° 1423.

(51) Ibidem, Verkoopprocessen-verbaal, Registers 1355 n° 16 van 13-3-1799, 1369 n° 14 van 13-1-1800, 1363 n° 5 van 25-8-1799, 1364 n° 10 van 5-10-1799 en 1364 n° 11 van 10-10-1799.

Voortaan moesten de kerken en de pastorijen, bediend door de priesters in uitvoering van het Concordaat, beschouwd worden als gemeentelijk eigendom ⁵².

Tegelijkertijd met de bezittingen van kerken en pastorijen legde de Staat beslag op deze van de kerkfabrieken, beneficiëes en stichtingen. Onbeduidend voor de Schatkist is hier het aantal en de hoeveelheid van de verkochte goederen van die oorsprong. Amper 85 artikelen met samen 164 hectaren, of 0,6 % van de totaliteit der geveilde goederen en 19350 m² gemiddeld per artikel kwamen in het bereik gesteld van de weinig bemiddelde lieden.

Door de heropening van kerken en hulpkerken bleek ook weldra de teruggave van de bezittingen der kerkfabrieken noodzakelijk, om de kosten te dekken van het gewoon onderhoud, van het mobiliair der bidplaatsen en van hun sacristieën.

De wederafstand werd uitgevaardigd door de wet van 7 Thermidor van het jaar XI (26 juli 1803), artikel 1 : « De niet vervreemde goederen van de kerkfabrieken, alsmede hun niet overgedragen renten, waarvan zij genoten, worden aan hun oorspronkelijke bestemming teruggeschonken » ⁵³.

Dit artikel spreekt een duidelijke taal. Niettemin stelde men de vraag of de stichtingen voor verjaringsmissen ter intentie van overledenen en voor andere kerkelijke diensten deel uitmaken van de inkomsten der kerkfabrieken en derhalve begrepen zijn in de beschikking van de wet van 7 Thermidor. Het antwoord luidde natuurlijk bevestigend ⁵⁴.

De drie kerkmeesters, belast met de wederinbezitting van de eigendommen, werden door de prefect benoemd, op voordracht van een dubbele lijst van kandidaten, voor elke kerk door de plaatselijke burgemeester en de pastoor aangeduid. Voorts hield het departement toezicht op de werkzaamheden van de kerkmeesters, en vooral mocht niets van de teruggegeven bezittingen verkocht worden zonder de toelating van het departement ⁵⁵.

Waar ten onrechte kon gemeend dat de goederen met vervallen verklaarde kopers en de door hen geïnde pachtprizen nu naar de kerkfabrieken zouden overgaan, verwijst de prefect naar het ontkenpend antwoord van de Minister van Financiën. Eens geveild bleven de eigendommen voort in het bezit van het Rijk ⁵⁶.

Sommige pastorijen waren door de verkoop van alle of van het merendeel hunner goederen en van deze der kerkfabrieken van voldoende in-

(52) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 218, Ministre des Finances, Extrait des minutes de la secrétairerie d'Etat, Conseil d'Etat, Séance du 2 Pluviôse an XIII, Avis, Approuvé par Napoléon, 6 Pluviôse an XIII.

(53) Ibidem, Bundel 356, Extrait des registres des délibérations, Bruxelles, 7 Thermidor an XI.

(54) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 356, Brief van de prefect aan de burgemeesters, 2 Pluviôse jaar XII.

(55) Ibidem, Bundel 357, Bur. der nationale domeinen, 2 Germinal jaar XII, Instructions pour les Marguilliers...

(56) Ibidem, Bundel 358, Brief van de prefect aan de kerkmeesters, 27-1-1809.

komsten ontbloomt. Zij vragen om geldelijke bijstand uit de Schatkist. Doch slechts wanneer per gemeente een nauwkeurige staat van de kerkelijke bezittingen, waarover de priesters blijven beschikken, zal opgemaakt zijn, is de Minister van de Eredienst van oordeel, dat hij op de gepaste manier zal kunnen voorzien in de werkelijke behoeften van de geestelijkheid ⁵⁷.

4. *Afschaffing van de goederen der gilden.*

De afkondiging van de verbeurdverklaring van de eigendommen der vier voornaamste wapengilden greep plaats op 6 juni 1796 ⁵⁸. Deze beslaglegging trof de bezittingen der corporaties van St Joris (kruisboogschutters), van St Sebastiaan (boogschutters), van St Antoon (buksschutters) en van St Michiel (schermers). Op 17-3-1797 werd te Gent in de Plumstraat met de veiling begonnen van een huis, voordien toebehorend aan de broederschap van St Joris; te Aalst op 25-4-1797 van een huis met land oorspronkelijk van het gilde van St Sebastiaan; te Gent op 17-12-1797 van een huis afkomstig van de corporatie van St Antoon (Prinsenhof), enz.

De Regering zou zich evenwel niet beperken tot deze vier groeperingen. Zij sekwestreerde door de wet van 5 Frimaire jaar VI (25-11-1797) alle leke broederschappen : de Vrije Schilders te Dendermonde, St Rochus (plaveiers) te Aalst, de Winkeliers te Sluis, de Bontwerkers, Brouwers, Schippers en Goudsmiden te Gent, de Bier- en Garenhandelaars te Heile, de Pannebakkers te Oudegem, enz.

De buit was hier echter niet groot. Naast de 43 huizen, waarvan de verkoopprocessen-verbaal de oppervlakte niet aanduiden, werden slechts 64 partijen land, weide en bos, met een uitgestrektheid van 37 hectaren in het departement verkocht ⁵⁹.

5. *Verbeurdverklaring van de goederen der uitgewekenen en van de Spaanse onderdanen.*

Meer gedreven door een gevoel van verbittering en een verlangen naar wraak, meer om de natie te vergoeden voor de buitengewone uitgaven, door het vijandig gedrag van de uitgewekenen in het buiten-

(57) R.A.G., Bundel 359, Ministre des Cultes, Conseil d'état, Extrait du Registre des Délibérations. Séance du 26 juillet 1808. Avis.

(58) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Registre de Correspondance, n° 1194, Rép. 322, Rapports du 2e Bur., 3 Messidor an IV, Bouteville, commissaire du Gouvernement, annonce que : « ... le Directoire exécutif a par un arrêté du 9 Floréal an IV ordonné la promulgation dans les neuf Départemens Réunis de l'article 28 de la Section 2e de la loi du 5 septembre 1791 v.s... Le dit article... porte que les Anciennes Milices Bourgeoises, Compagnies d'arquebusiers, siliers, chevaliers de l'arc ou de l'arbalète, Compagnies de volontaires et toutes autres, sous quelque forme et dénonciation que ce soit, sont supprimées. »

(59) *Collection Générale des lois et des actes du Corps Législatif et du Directoire exécutif*, Boek 72, blz. 221 : Loi du 5 Frimaire an VI (25-11-1797), Article 1... toutes les corporations laïques des deux sexes sont supprimées dans les départemens réunis.

land veroorzaakt, waardoor zij verplicht was maatregelen te treffen om hen de middelen te ontnemen om schade aan het vaderland te berokkenen, dan om redenen van zuiver winstbejag, vaardigde de Assemblée op 9-2-1792 het bevel uit hun goederen in beslag te leggen en deze als nationale eigendommen onder het beheer te plaatsen van de domeinen. Zij, die zouden terugkeren in de tijdsruimte van een maand na het decreet, konden opnieuw in het bezit komen van hun goederen, mits het bestuur te vergoeden voor het geleverde werk ⁶⁰.

Deze inbeslaglegging was vanzelfsprekend de voorbode van de verkoop, bevolen bij decreet van 25-7-1793 ⁶¹.

Automatisch gingen deze wetsbepalingen in toepassing over naar de uitgewekenen van de aangehechte gebieden. Alle akten van verkoop van hun goederen, overdracht aan anderen, hypothekering door of op last van bloedverwanten werden er ongedaan verklaard, zoals zulks het geval was in Frankrijk ⁶².

In het departement van de Schelde kwam Pignatelli-Egmont, prins van Gavere ⁶³, allereerst voor als « persona suspecta ». Hij was hier ook de meest beproefde in zijn bezittingen. Van hem verbeurde en verkocht men, van 5-2-1797 tot 29-10-1813, niet minder dan 227 artikelen, vooral land, weide, bos en brem, met een gezamenlijke inhoud van 485 hectaren, meestal verspreid over Baaigem, Dikkelvenne, Edelare, Gavere, Schorisse en Zottegem; maar ook, doch in mindere mate over Bavegem, Erembodegem, Grotenberge, Nederzwalms, Strijpen, Velzeke en Zegelsem. Daarin begrepen 2 hoeven en 2 vijvers te Schorisse, een tabaksmolen en 7 huizen te Gavere, een watermolen te Strijpen en een windmolen te Nederzwalms-Paulatem, te Baaigem en te Dikkelvenne. Te Schorisse kon hij eertijds bogen op het bezit van meer dan 279 hectaren, hetzij de 2/9n van de oppervlakte dezer gemeente (1229 hectaren); te Gavere op meer dan 115 hectaren, of ongeveer het 1/4e van zijn uitgestrektheid (434 hectaren). Een niet te miskennen rijkdom dus, die de Regering zich wist toe te eigenen.

Delatte schrijft in « La Vente des Biens Nationaux dans le Département de Jemappes », op blz. 60, in voetnota: « Le plus important d'entre eux (des émigrés) est Pignatelli, résidant à Madrid. Petit-fils

(60) M. MARION, *La Vente des Biens nationaux pendant la Révolution, avec étude spéciale des ventes dans les départements de la Gironde et du Cher*, blz. 111: « L'Assemblée, considérant qu'il est urgent d'assurer à la nation l'indemnité qui lui est due pour les frais extraordinaires occasionnés par la conduite des émigrés et de prendre les mesures nécessaires pour leur ôter les moyens de nuire à la patrie... décréta le 9-2-1792 que les biens des émigrés seraient mis sous la main de la nation... »

(61) *Ibidem*, blz. 116: « Le séquestre n'était évidemment que la préface de la vente: celle-ci fut décidée en principe dès le 27 juillet 1792... Le mode de la vente ne devait être définitivement décrété le 25-7-1793. »

(62) *Ibidem*, blz. 118: « Nullité de tous actes de vente, cession..., transfert, hypothèque, contractés par les parents d'émigrés... »

(63) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal 1332, n° 14 van 17-3-1798: « Gavre, émigré français d'Egmont Pignatelli, représenté à l'estimation par Vaerenberg, receveur dudit Pignatelli. »

du comte d'Egmont⁶⁴ il en avait hérité un domaine très important... Il en racheta la totalité».

Zo het waar is dat Pignatelli in Jemappes al zijn goederen terugkocht, dan past toch dergelijke bewering niet voor het departement van de Schelde. De naam Pignatelli komt hier zelfs geen enkele maal voor als « koper » van nationale goederen, dus ook niet van vroeger de zijne, noch rechtstreeks noch onrechtstreeks, ofschoon de bezittingen van de « prins van Gavere » er zo uitgebreid waren.

In de tweede plaats werden de eigendommen van de familie Pierre de Croy, bij keizerlijk decreet van 27-9-1810, het Rijk bepaald toegevoegd⁶⁵. Van prins de Croy verkocht men in het noord-westen van het departement (te Waterland, St Jan in Eremo, Maldegem, Adegem, Middelburg-in-Vlaanderen) en verder te Kallo, in het geheel 35 artikelen, samen 213 hectaren omvattend⁶⁶. Van deze goederen nam Jacques Pecsteen, gerechtelijk ambtenaar te Brugge en rentmeester van de Croy, 89 hectaren voor zich (een hoeve van 65 hectaren te Waterland en 24 hectaren land en bos te Middelburg, St Jan in Eremo en St Laureins), ongetwijfeld uit naam van de prins.

Als Belgisch uitgeweken edelman kwam baron van Pamele in de derde plaats. Van hem veilde het departement te Leupegem-Edelare slechts een huis met land en weide van 12298 m², op 26-2-1799.

Meer andere edellieden van Belgische nationaliteit, naar het buitenland uitgeweken, komen in de verkoopprocessen-verbaal niet voor. Hun aantal is dus zeer gering; maar de van hen aangeslagen en verkochte goederen bedragen evenwel 700 hectaren, of iets meer dan 2,5 % van de 27.079 hectaren geveilde domeinen.

De Franse prinses Louise de Montmorency⁶⁷ ⁶⁸, die in het buiten-

(64) J.S.E.J.L. DE HERCKENRODE, *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne*, par M. de Vegiano, seigneur d'Hovel..., deel I, blz. 713-714: Propoçe-François, comte d'Egmont, prince de Gavre. Il mourut en Catalogne, le 15 septembre 1707, à 38 ans, sans postérité. Par son testament il céda à Philippe V, roi d'Espagne, tous ses droits sur le comté d'Egmont... et il institua son héritier dans ses autres biens maternels son neveu Propoçe-Marie-Philippe-Charles-Nicolas-Augustin Pignatelli, fils de sa sœur Marie-Claire-Angélique d'Egmont et de Nicolas Pignatelli, duc de Bisaccia, général de l'artillerie de S.M. aux Pays-Bas en 1704. — De uitgewekene Pignatelli is dus in geen geval de kleinzoon van de graaf van Egmont; maar voorzeker de kleinzoon van Nicolas Pignatelli.

(65) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1268, Ministère des Finances, département des Domaines nationaux, 5e Div., 1r Bur., St Cloud, 27-9-1810, Napoléon: « Vu l'Arrêté du 21 floréal an XII (11 mai 1804) sur le rapport de notre Ministre des Finances, Nous avons décrété et décrétons ce qui suit: Art. 1er, Tous les Biens qui ont appartenu à la famille de Croy et qui sont sous séquestre, sont définitivement réunis au Domaine de l'Etat... ».

(66) Ibidem, Hollands Archief, n° 314, Koninklijk Besluit van 14-8-1818, n° 67. Wat nog restte van de goederen van het huis de Croy wordt aan de familie teruggeschonken.

(67) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal 1396, n° 9 van 15-6-1804: « Mme Louise, Auguste, Elisabeth, Marie, Colette de Montmorency, épouse de Joseph Marie De lorraine Devaude-
mont, domiciliée à Paris. »

(68) J.S.F.J.L. DE HERCKENRODE, *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne* par M. de Vegiano, seigneur d'Hovel..., deel II, blz. 1389: « Louis

land verbleef, had in hoofdzaak bezittingen te Bellem en in de omliggende gemeenten. Te Bellem was zij eigenares van een kasteel, een windmolen, twee hoeven, een huis, land en bos; te Zomergem van twee windmolens en drie hoeven, benevens vier huizen; te Lotenhulle van een hoeve en bos, in het geheel van 20 artikelen, die zich in oppervlakte uitstrekten over 203 hectaren. Het departementsbestuur veilde ze van 27-10-1797 af tot op 15-6-1804.

De Spaanse provinciën, in opstand tegen het gezag van de koning, legden de hand op de bezittingen aldaar van Franse oorsprong. Als vergeldingsmaatregel sekwestreerde Napoleon, bij besluit van 24-9-1808, al de roerende en onroerende goederen van de Spanjaards op zijn grondgebied. Van deze beslissing kreeg de prefect van het Scheldegebied bericht toegezonden op de 28e daaropvolgende⁶⁹. In het keizerlijk besluit van 12 november werd de hertog van Hyar de Medina-Celi, prins van Bournonville (overleden te Madrid 23-2-1808) met naam genoemd als vijand van Spanje en Frankrijk en verrader van beide kronen⁷⁰.

Als dusdanig verbeurde en verkocht men zijn eigendommen, alle in Baasrode gelegen, op 6-7-1810 en 21-9-1810. Niet minder dan 45 artikelen land, weide en bos, alluviale gronden, zeven huizen en een windmolen kwamen aan de beurt, met een inhoudsgrootte van samen 42 hectaren. — Graaf Charles Joseph d'Ursel, burgemeester van Brussel en er wonende in het hotel op de Houtmarkt, hield voor dat deze goederen, nagelaten door « feue Madame Françoise Albertine de Bournonville⁷¹ à feu Monsieur Guillaume Joseph Leonard Vital d'Ursel, jongere, dont il est héritier », hem toekwamen en dat ze wederrechtelijk in de handen waren gekomen van de hertog van Hyar. Titels en bewijsstukken liet hij de prefect voorleggen. Het mocht nochtans niet baten. De eigen-

Ernest-Gabriel, dit le prince de Montmorency, comte de Logny, vicomte de Roulers, baron de Bellem, etc., naquit à Gand, le 22 décembre 1735. — Louise-Auguste-Elisabeth-Marie-Colette de Montmorency, sa fille unique, née le 31 mai 1762, laquelle fut mariée le 30 décembre 1778, à Marie-Joseph-Louis, prince de Lorraine-d'Elbœuf. »

(69) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1265, Metz, 24-9-1808, Décret Impérial: « Le séquestre sera mis sur tous les biens meubles et immeubles des Espagnols qui se trouvent en France. Lesdits biens répondront de ceux des Français domiciliés en Espagne, qui ont été saisis et séquestrés dans les provinces révoltés contre l'autorité du roi..., Napoléon. »

(70) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1265, Burgos, 12 november 1808, Décret impérial: «... Les Ducs de l'infantado, de Hyar de Medina-Celi d'Ossuna,... sont déclarés ennemis de la France et de l'Espagne et traités aux deux Couronnes. Comme tels, ils seront saisis en leurs personnes... leurs biens meubles et immeubles seront confisqués... »

(71) Ibidem, Register met de verkoopprocessen-verbaal 1444, n° 1, notariële akte, Grimbergen, 3-7-1810, geregistreerd te Opdenbeek, 3-7-1810: « Les biens délaissés par feue Madame Françoise Albertine de Bournonville à feu Monsieur Wolfgang Guillaume Joseph Leonard Vital d'Ursel, jongere, dont il est héritier,... dont le Duc d'Hyar... s'était injustement et illégalement mis en possession; lesquels biens se trouvent maintenant affichés... comme domaines confisqués sur ledit Duc d'Hyar... »

dommen werden op de aanplakbrieven ingeschreven en daarna verkocht... aan graaf d'Ursel ⁷².

In samenvatting herleidt zich de verkoop van de bezittingen der uitgeweken edellieden, alsmede van de Spaanse en Belgische onderdanen tot deze cijfers :

a) <i>Uitgeweken Belgische edellieden :</i>			
Prins Pignatelli (van Italiaanse oorsprong),	485 ha,	227 art.	
Prins de Croy,	213 »	35 »	
Baron van Pamele,	1 »	1 »	
b) <i>Uitgeweken Franse edelvrouw :</i>			
Prinses de Montmorency (v. Belgische oorspr.)	203 »	20 »	
c) <i>Spaanse onderdaan :</i>			
Hertog d'Hyar de Medina,	42 »	45 »	
d) <i>Uitgeweken Belgische onderdanen :</i>			
Mottin d'Orney,	2 »	1 »	
Charles Bressous,	hotel ⁷³	1 »	
Samen :	946 ha,	330 art.	

Hetzij 3,50 % van de algeheelheid der geveilde goederen.

In zijn werk « La Vente des Biens Nationaux dans le Département de Jemappes » schrijft Delatte, op bl. 17 : « Ce qu'on vend en Belgique sous le nom de biens d'émigrés, ce sont les propriétés de personnes absentes et qui, déjà avant l'invasion, n'avaient pas leur résidence en Belgique ». Bovenstaande lijst overschouwend twijfelen wij er aan of deze bewering volkomen juist is voor ons departement, inzonderheid wat Baron van Pamele en Charles Bressous betreft.

Krachtens het Verdrag van Campo-Formio moesten alle Belgen, die verklaarden Oostenrijkers te willen blijven, in een tijdsruimte van drie jaar, hun goederen in de aangehechte gebieden verkopen. Doch geen enkele Belg, in Oostenrijk verblijvend, heeft aan de administratie de verkoop van zijn bezittingen gerechtvaardigd, — aldus schrijft de prefect, op 1-4-1811, aan de gemeentebesturen, langs de onderprefecten van de arrondissementen om ⁷⁴.

(72) F.V. GOETHALS, *Dictionnaire Généalogique et Héraldique des familles nobles*, Tome III, Tab. 12, page sans n° : « Angélique-Honorine, comtesse d'Ursel et du Saint-Empire, épouse de Wolfgang de Bournonville, marquis de Sars, général de bataille au service d'Autriche, gouverneur de Termonde, mort en 1754. Sa fille Anne-Albertine de Bournonville, chanoinesse à Mons, morte en 1791, dernière de ce nom. » Françoise Albertine is ongetwijfeld een andere voordien overledene dochter van Wolfgang de Bournonville.

(73) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal 1454, n° 11 van 21-12-1810 : het hotel te Gent van de uitgewekene Charles Bressous werd ingekocht door Weduwe Charles Bressous, voor 16.800 frank.

(74) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1268. De prefect aan de gemeentebesturen, Gent, 1-4-1811 : « Considérant que d'après le Traité conclu à Campo-Formio, tous les Belges qui ont déclaré vouloir rester Autrichien, ont dû vendre dans l'intervalle de trois ans leurs propriétés situées dans

Op 10-4-1811 vraagt de prefect d'Houdetot aan de hertog van Rovigo, Minister van de Algemene Politie, welke houding hij dient aan te nemen tegenover de Belg Ferdinand d'Hoop, die als afdelingshoofd in het Oostenrijks leger onmiddellijk na het verdrag van Lunéville zijn ontslag nam, te Wenen huwde en er thans als eenvoudige burger leeft ⁷⁵. Het verdrag van Campo-Formio, luidt het antwoord, dd. 11-5-1811, maakt geen onderscheid tussen bijzonderen en officieren in dienst van vreemde naties, en dienvolgens is het sekwester op de goederen van de betrokkene op hem toepasselijk ⁷⁶.

In zijn voornoemde brief van 1-4-1811 maakt de prefect melding van twaalf uitgeweken Belgen, op wier goederen en renten de inbeslaglegging zal gegeven worden, daar zij in Oostenrijkse dienst gebleven zijn :

Rindsmaul, Emmanuel,
 Rindsmaul, Maximiliaan,
 de Murray, Albert, Joseph, Guislain,
 Taintenier, Nicolas, J.J.,
 Benoist, Auguste,
 de Baut, Jean, François, Joseph,
 de Lunden, Alexandre, Joseph, Désiré,
 van Hoobrouck, Constant,
 de Bemel, Henri, Charles, Joseph,
 Penning, Denis, Antoine, Joseph,
 de Wautier, François,
 van Goethem, Jean Baptiste,

Van deze personen vermeldt de lijst, dat de eerste vier geboren zijn te Gent. Taintenier was schepen te Gent in 1788. Zij zijn of waren in dienst geweest als officier in het Oostenrijks leger en hebben zich nu bepaald in Oostenrijk gevestigd. Behalve één. Inderdaad laat de Minister van de Algemene Politie, bij zijn antwoord aan de prefect, op 11-5-1811, de naam schrappen van van Goethem, Jean Baptiste, geboren te St Niklaas, luitenant in het Oostenrijks leger, teruggekeerd naar zijn geboortestad, er gehuwd met een Franse vrouw en nu ingeschreven op de bevolkingsregisters aldaar ⁷⁷.

les pays cédés, acquis ou échangés par ledit Traité ; Considérant que jusqu'à ce jour aucun Belge, anciennement domicilié dans ce Département, et qui a déclaré vouloir rester Autrichien, n'a justifié à l'Administration de la vente de ses biens ; Que par suite de cette non justification on peut présumer avec fondement qu'aucun ne s'est conformé à l'obligation de vendre, qui lui a été imposée par ledit Traité... Le séquestre sera opposé... sur tous les biens et revenus appartenant... aux particuliers désignés ci après... »

(75) Ibidem, Bundel 1268, De prefect aan de Minister van de Algemene Politie, 10-4-1811.

(76) Ibidem, Bundel 1268, Algemene Politie, 2e Bur., De Minister Livin de Rovigo aan de prefect, Parijs, 11-5-1811.

(77) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1268, Police Générale, 2e Bureau, De Minister Livin de Rovigo aan de prefect, Parijs, 11-5-1811 : Quant au Sr Jean Baptiste Marie van Goethem, le cas particulier dans lequel il se trouve, le dispense naturellement de la mesure du Séquestre. »

Uit deze teksten blijkt mijns inziens voldoende dat het hier gaat om Belgen van geboorte, die vóór de inval der Fransen op ons grondgebied verbleven en niet terugkeerden uit het buitenland.

De prefect spreekt de verbeurdverklaring uit over hun bezittingen, verzoekt de gemeentebesturen een omstandige staat op te maken van hun goederen en een negatieve staat in te sturen zo er gene zijn.

In de verkoopprocessen-verbaal vinden wij evenwel geen geveilde goederen terug, die eens aan de bedoelde uitgewekenen hebben toebehoord. Zij zullen ze verkocht hebben, ofwel nog vóór het Verdrag van Campo-Formio, ofwel na dit Verdrag in de gestelde tijd van drie jaar, zonder hiervan nochtans kennis te geven aan de prefectuur ⁷⁸.

6. *Tekoopstelling van de versterkingen.*

Het besluit van het Consultaat van 1 Vendémiaire jaar XII (24-9-1803), dat in het departement verschillende versterkingen en militaire gebouwen afschafte, had niet alleen betrekking op deze gelegen in Zeeuws-Vlaanderen, te Hulst, Aksel, Filippine, Yzendijke, en er destijds door de Spanjaards, in de eerste helft van de 17e eeuw aangelegd als verdedigingsmaatregel tegen de Staatse invallen; ook deze te Gent en te Dendermonde waren in het besluit medebetrokken. Voordien waren ze Hollands en Oostenrijks bezit. Gent hield zelfs staande dat vele van deze nu genationaliseerde goederen, op haar grondgebied gelegen en door haar diensten gebruikt voor het innen van de octrooirechten, haar eigendom waren vóór de inlijving van België bij Frankrijk ⁷⁹. Bij keizerlijk decreet gingen ze nu over in de handen van de Minister van Financiën, om als Staatsdomeinen verkocht te worden ⁸⁰. Gevolg gevend aan artikel 3 van het besluit van 24-9-1803 liet het goevernement, door de algemene inspecteur van de genie te Antwerpen en de hoofdingenieur van bruggen en wegen, een commissie aanstellen (waarin meestal Bernier, opperwachmeester van de genie te Sas-van-Gent, en Leroy, opziener van de werken aan de zee, waren opgenomen en bijgestaan werden door de plaatselijke burgemeesters) ⁸¹, die in opdracht kreeg ter plaats de eigendommen op te nemen, ze in loten te verdelen, een lastenkohier op te maken en voorstellen te doen nopens de sléchting der werken, en hun uitbating door beteling. Eens hun verslag ingediend en goedgekeurd door de Minister

(78) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1268, Préfecture du Département, Extrait du Registre aux Arrêtés du Préfect, Gand, 1-4-1811 : « Van Hoobrouck, Constant, né à Gand, 59 ans, entré en service 1772, Général major, mort à la bataille de Wagram, ne possédant que peu de biens que l'on croit qu'il a vendus depuis longtems. » — « de Murray, Albert, né à Gand, 1788, lieutenant-colonel, a vendu ses biens. » — « Pennincq, décédé depuis longtems; on ne connait aucun bien à lui appartenu. »

(79) Pr. CLAEYS, op. cit., blz. 163-164.

(80) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal n° 1432 : Hulst, Extrait de la minute de la Secrétairerie d'Etat, 17 Ventôse an XIII (8-3-1805).

(81) Ibidem, Bundel 1423, Hulst, Direction d'Anvers, 24e Division, Génie, Place d'Hulst, Floréal XII.

van Financiën, kon met de verkoop aangevangen. Als veilingsvoorwaarden golden deze, alsdan in zwang voor de andere nationale goederen.

Bij deze gelegenheid verloor de Regering het benutten van de grond en de noodwendigheden van de plaatselijke landbouw nogmaals niet uit het oog. Geldelijke voordelen voor de Schatkist en lokale belangen traden hierbij samen op de voorgrond. Wallen, dwarswallen, halve manen en overdekte wegen zullen, naar luid van artikel 21 en 22 van de verkoopprocessen-verbaal, gelijk gemaakt met de grond, in de tijdruimte van twee maand na het verstrijken van de lopende pacht; bij verzuim zal de gemeente daartoe ambtshalve overgaan op de kosten van de verwerver⁸². Waar de kammen van de glooiingen aan de buitenkant van de vestingen en de borstweringen van de overdekte wegen als zeedijken dienst deden, zullen ze gehandhaafd blijven in hun huidige toestand. Aksel verkeerde namelijk in dit geval, waar de overdekte weg als tweede beschermingsgordel tegen gevaar voor overstrooming ongeschonden moest bewaard worden⁸³.

De betrokkene gemeentebesturen werd de gelegenheid geboden, hierin voorzag artikel 4 van genoemd decreet, de gronden en gebouwen voor zich te vorderen, indien zij ze nuttig of nodig achtten voor de dienst van hun bestuur: in de drie dagen na de toewijzing konden zij zich in de plaats schuiven van de oorspronkelijke kopers, mits betaling in klinkende munt van de toeslagprijs⁸⁴.

In zijn beraadslaging van 21 mei 1805 besloot Aksel zich verschillende vestingsgronden toe te eigenen, alsmede het kwartier van « de Verloren Hoek » voor het bouwen van een lagere school, en voetstappen te doen bij de prefect om meer gunstige voorwaarden van betaling te bekomen. Dit laatste verzoek moest afgewezen worden, omdat Aksel zich op de verkoopdag van 12-7-1805, bij gemis aan voldoende fondsen, alleen in de plaats kon schuiven van Jacques Schits te Gent om het kwartier van « de Verloren Hoek » over te nemen voor 4700 frank. Uitstel van betaling werd niet bekomen⁸⁵.

Filippine, Hulst, Yzendijke en Sas-van-Gent wijzen de geboden inschikkelijkheid van de hand; zij weigeren zich een deel van de versterkingen toe te eigenen tegen de gestelde voorwaarden van schuldvereffening.

Wat nu Gent betreft, daar zou men aanvankelijk de Citadel bij de Antwerpenpoort gelegen (Spanjaardkasteel) niet veilen, maar deze uitzonderingsmaatregel werd daarna teruggeroepen⁸⁶. In zitting van 2-5-1807 beslist de gemeenteraad nagenoeg alle fortdelen op te kopen, die bij de verschillende stadspoorten gelegen zijn. Joseph Roegiers van Gent is er

(82) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal, n° 1399, Aksel, 16-12-1808, art. 21.

(83) Ibidem, n° 1399, Préfecture du département, Extrait, Direction d'Anvers, 24e Division, Axel, Germinal an XII.

(84) Ibidem, n° 1399, Extrait des Minutes de la Secrétairerie d'Etat, 19 Ventôse an XIII, Axel.

(85) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal n° 1399, Aksel, gemeenteraadsbesluit van 1 Prairial jaar XIII.

(86) Pr. CLAEYS, op. cit., blz. 163-164: « Il s'agit ici de la citadelle construite en 1540, près de la porte d'anvers par Charles Quint ».

de koper van, aan wie de burgemeester Dellafaille zich onderschuift in de vastgestelde tijd ⁸⁷.

Te Dendermonde neemt de burgemeester Pieter Verberckmoes voor de stad de twee oude forten, beiderzijds van het groot bruggenhoofd aan de Schelde, over uit de handen van Jan Vanden Berghen te Gent, op 5-7-1805, voor 2000 frank ⁸⁸.

De veiling van deze nationale goederen verliep op verschillende data, van 5-7-1805 tot 12-11-1813. Betaling in klinkend geld was geëist van de registratiekosten in de 20 dagen van de toewijzing ⁸⁹ en van de koopsom per vijfde delen. Het eerste vijfde in de 3 maand, het tweede een jaar later, de drie overige vijfden van jaar tot jaar. Voor de eerste termijn is geen intrest verschuldigd, maar voor de andere stortingen bedraagt hij 5 % per jaar. Een tamelijk hoge belasting dus, die de kopers er toe aanzet zich zodra mogelijk van de schuld te ontmaken ⁹⁰.

Het departement veilde onder het kaarslicht de volgende vestingen :

Gent,	46 artikelen, waaronder 17 woonplaatsen;
Dendermonde,	1 artikel, twee torens;
Filippine,	16 artikelen;
Aksel,	30 »
Yzendijke,	15 »
Sas-van-Gent,	2 »
Hulst,	15 »

Alles samen :

Staten-Generaal :	931007 m ² en 78 artikelen.
Oostenrijks goevernement :	10444 m ² en 47 artikelen.
In het geheel dus :	941451 m ² en 125 artikelen.

Vergeleken bij de totaliteit der geveilde goederen komt het neer op het geringe procent van 0,35 %.

7. *Tekoopstelling van goederen van de Openbare besturen, gemeenten uitgezonderd, en van de Ridderlijke Orden.*

A. Buitenlandse Besturen

Onder deze hoofding rangschikken wij in allereerste plaats de eigendommen afkomstig van de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën en van Oostenrijk, daargelaten hun vestingen en militaire gebouwen, door ons afzonderlijk behandeld.

(87) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal, n° 1410, Gent, gemeenteraadszitting van 5-10-1807.

(88) Ibidem, Register met de verkoopprocessen-verbaal, n° 1398, art. 17, Dendermonde.

(89) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal, n° 1398, zie Algemene voorwaarden van verkoop, XII.

(90) Ibidem, n° 1398, zie Algemene voorwaarden van verkoop, XI.

De Staten-Generaal hadden vooral in de polderstreek van Zeeuws-Vlaanderen uitgestrekte bezittingen, vooral te Aksel, Westdorpe, Stoppeldijk en Groede, doch ook enkele in de grensstreek van onze provincie, te Kioldrecht en te Watervliet. Voor het merendeel beperkten zich hun eigendommen tot landerijen, waarvan de belangrijkste, te Aksel-Westdorpe, met 202 hectaren, op 5-4-1797 onder het kaarslicht werd gebracht. Amper een drietal weiden, één huis en één wind- en paardenmolen, samen nog geen 5 hectaren groot, kregen hun beurt in 1797-98 en in 1805-06. In totaal beschikten de Staten-Generaal in het departement over 452 hectaren geveilde goederen.

De goederen voordien in Oostenrijks bezit waren hier van geringere oppervlakte, maar van meer verscheidene aard. Zij verdeelden zich over land, weide en bos, over huizen, 4 molens (twee te Dendermonde, één te Rupelmonde en één te Oudegem) en ten slotte over twee hoeven, te Moerbeke-Waas en te Melle-Wetteren. Deze laatste hoeve omvatte ongeveer 75 hectaren, hetzij meer dan de helft van de 135 hectaren, die Oostenrijk destijds in het noordelijk deel van onze provincie bezat. Het departement bracht ze in verkoop over de gehele periode van de aanhechting.

In de tweede plaats vermelden wij, wat van de Kommanderie van Hulst (voorkomende van een emolument van de Grootmajoor van Hulst) onder het kaarslicht werd toegewezen: slechts 3 artikelen land te St Jansteen en te Hulst, samen nog geen 5,5 hectaren groot, in 1798 en 1799. Als goederen van buitenlandse oorsprong rekenen wij verder aan, deze van de Paltsgraaf, van de Orde van Pitsenburg en van de Orde van Malta.

Door zijn verwickelingen met Duitsland nam Napoleon, in 1806, de goederen van de Keurvorst van het Paltsgraafschap in beslag. In het departement konden nauwelijks 3 hectaren land en weide te Breskens, verdeeld over 3 artikelen en afkomstig van de Paltsgraaf, in toeslag gegeven worden, op 24-10-1806 en 31-7-1807.

De Orde van Pitsenburg (een kommanderie van de Duitse Ridderorde) was evenals de Orde van Malta een ridderorde. Hun huizen hadden, de eerste meestal in de huidige provincie (Baardegem-Massemen, Wetteren-Westrem), de tweede in Zeeuws-Vlaanderen (Aksel, Boskapelle, Hontenisse, Stoppeldijk), bezittingen aan land, weide en aan een drietal hoeven, die zich resp. uitstrekten over 131 en 240 hectaren. Zij werden door het departement gelijkgeschakeld met alle andere kloostergoederen en verkocht op verschillende tijdstippen tot einde 1809.

B. Binnenlandse Besturen

De eigendommen, voordien toebehorend aan binnenlandse openbare besturen, gemeenten uitgezonderd, zijn in uitgestrektheid van gering belang. Wel hadden de Staten van Vlaanderen 43 partijen land, waarvan er 15 bekleed waren met een woonhuis, doch zij komen slechts in aanmerking voor een oppervlakte van 67598 m². Bedoelde stukken land zijn meestal gelegen langs de oevers van de Coupure te Gent en van de vaart

naar Brugge, te Mariakerke, Lovendegem, Vinderhoute, Bellem en Aalter, en men veilt ze stuksgewijs tot in 1813.

Van de Heerlijkheid van Beveren verkocht men, op 13-9-1798, een huis met twee vijvers, genoemd het « Huis van de Wet », en gelegen in de Nieuwstraat te St Niklaas. Eén artikel dus, zonder aangeduide oppervlakte.

Op 9-12-1808 kwamen drie artikelen aan de beurt, insgelijks te St Niklaas, die de have waren van het Land van Waas : twee huizen met land en één tuin. In een dezer huizen hield voordien het bestuur van het Land van Waas zijn vergaderingen.

Aldus ziet het detail er uit van wat van voornoemde goederen in het departement verkocht werd :

a) Goederen van buitenlandse oorsprong :	
Staten-Generaal,	4519339 m ² en 43 artikelen;
Oostenrijks goevernement,	1387294 » » 53 »
Kommanderie van Hulst,	55700 » » 3 »
Paltsgraafschap,	32988 » » 3 »
Orde van Pitsenburg,	1309562 » » 26 »
Orde van Malta,	2405292 » » 16 »
b) Goederen van binnenlandse oorsprong :	
Staten van Vlaanderen,	67598 » » 43 »
Heerlijkheid van Beveren,	huis en vijvers, 1 »
Land van Waas,	2539 » » 3 »
Samen :	9780312 m ² en 191 artikelen.

Met 978 hectaren in het geheel geven deze cijfers op de algeheelheid van de geveilde oppervlakte in het departement het klein procent van 3,61.

8. *Tekoopstelling van de kapellen.*

Het centraal bestuur van het departement vatte nog vóór de Boerenkrijg de gedachte op over te gaan tot de beslaglegging op de vele kapellen, nagenoeg voor elk gebruik onnuttig geoordeeld, en die derhalve te mijneren stonden op de kruiswegen en in de velden, één zelfs middenin de baan op Aalst en die er het verkeer bemoeilijkte. Men zal ze als kerkgoederen of als afhankelijkheden daarvan aangerekend hebben, door de wet van 26-10-1797 verbeurd verklaard. Als kerkgoederen werden ze dan ook verhandeld, alhoewel verscheidene er van tot de gemeenschap behoorden.

Volgens de Lanzac de Laborie hield het departement van de Schelde er een begin van verkoop mede op 26-11-1798⁹¹. In werkelijkheid pakte men uit met de veiling van een verlaten kapel van het Heilig Bloed te

(91) L. DE LANZAC DE LABORIE, op. cit., deel I, blz. 253 : « ... L'administration centrale de l'Escaut était plus heureux en prescrivant la démolition des petites chapelles placées sur les routes..., le 6 Frimaire an VII = 26 novembre 1798. »

« Akkergerm-Plaetseken », op 25-9-1798, en op aanplakbrief n° 151 gebracht onder n° 20⁹². Vóór de datum door voornoemde schrijver opgegeven kregen reeds negen kapellen hun toewijzingsbeurt : te Gent, Op-hasselt, St Kruis-Winkel, Mater, Dendermonde en Oostakker⁹³. Het besluit van het Directoire van 17-3-1799 (volgens de Lanzac van 8-4-1799)⁹⁴ veralgemeende deze maatregel, steunend op het feit, dat kapellen als oorden van samenscholing voor de onwelwillenden « les malveillants » benut worden⁹⁵. Van 25 december 1798 af verkocht men ze overeenkomstig artikel 7 van de wet van 27 Brumaire jaar VII (17-11-1798).

Voor het merendeel bedienden van het departement, agenten in openbare dienst, notarissen, geneesheren, bouwmeesters en bijzonderen uit Gent legden er bij de veiling beslag op. Het zal voorzeker niet van waarheid ontbloeit zijn, dat velen ze achteraf lieten slechten, waartoe verplichting bestond overeenkomstig de verkoopvoorwaarden : « à charge de l'abattre » luidde het doorgaans in de processen-verbaal. Enkele stonden overigens op onmogelijke plaatsen; deze te Aalst-Schaarbeke « De Meuleschetter » genoemd, verkocht op 14-9-1799, moest men opruimen, omdat ze zich bevond middenin de verkeersweg; deze te Kalken, geveild op 19-10-1810, begrensde een woning met dewelke ze een gemene muur had⁹⁶. Van vernielzucht kan in deze gevallen alleszins geen spraak zijn, waarop Verhaegen zinspeelt⁹⁷.

Hoeveel kapellen werkelijk op de aanplakbrieven gebracht werden, vernemen wij niet uit de processen-verbaal van verkoop, die alleen gewag maken van de geveilde. Van de verkochte komen er al en tal slechts 64 in aanmerking, hoofdzakelijk afkomstig van kerken, pastoors en onderpatoors, abdijen, gilden en van de gemeenschap.

Gene er van lagen, volgens de verkoopprocessen-verbaal, in Zeeuws-Vlaanderen.

Met de verkoop van de kapellen was het afgelopen op 13-1-1800, behalve voor nog drie : de kapel van St Elooï te Gent, de kapel van St Pieters te St Denijs en de kapel van de konfrerie St Sebastiaan (Temse) te Kalken, die hun beurt kregen resp. op 28-12-1804, 14-7-1809 en 26-10-1810.

(92) R.A.G., Fonds van het Departement van de Schelde, Register met de verkoopprocessen-verbaal n° 1347, art. 20 van 25-9-1798.

(93) Ibidem, n° 1348, art. 4 van 30-9-98; art. 14 van 2-10-98; art. 20 van 2-10-98; n° 1349, art. 17 van 5-10-98; art. 6 van 20-10-98, enz.

(94) L. DE LANZAC DE LABORIE, op.cit., deel I, blz. 253 : « ... le 19 germinal an VII = 8 avril 1799, le Directoire rendit cette mesure obligatoire dans toute l'étendue de la Belgique, et ordonna de procéder par mise en adjudication, pour mieux assurer le succès de l'opération. »

(95) P. VERHAEGEN, *La Belgique sous la domination Française, 1792-1814.*, deel III, blz. 216 : « Les chapelles dont le public n'a pas voulu faire l'acquisition sont condamnées à la démolition immédiate par un arrêté du Directoire du 17-3-1799, intervenant sur la proposition de Cambacérés et motivées sur ce qu'elles servent « de lieu de réunion aux malveillants ».

(96) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Registers met de verkoopprocessen-verbaal Nrs 1363 en 1450, resp. art. 19 van 14-9-1799 en art. 21 van 19-10-1810.

(97) P. VERHAEGEN, op. cit., deel III, blz. 238 : « Quelques chapelles furent ainsi achetées par les démolisseurs ou bien rachetées par les fidèles. »

De staatsgreep van 18 Brumaire jaar VIII (9-11-1799) zou, met het verdwijnen van het Directoire, een groot deel van de kapellen gered hebben ⁹⁸.

Vergeleken met wat, in het departement, aan goederen een nieuwe bestemming kreeg (27079 hectaren), is het deel van de kapellen alleszins onbelangrijk te noemen : met hun aangegeven oppervlakte (soms verzwegen) van 73609 m² vertegenwoordigen zij nog geen 0,03 % van de geheelheid.

9. *Tekoopstelling van de gemeentegoederen.*

Met het oog op de behoeften van de keizerlijke Schatkist, alsdan sterk angesproken door de veldtocht van Napoleon in Rusland, en om geen nieuwe belastingen te moeten heffen, beval de wet van 20 maart 1813 de inbezitneming, door de regie van de domeinen en de registratie, van de gemeentelijke bezittingen, om beheerd en verkocht te worden voor rekening van de Delgingskas. Van 1 januari 1813 af zou deze kas er de inkomsten van innen.

Vielen onder de toepassing van voornoemde wet : de landerijen, de huizen en werkplaatsen in gemeentelijk bezit. Uitzondering hierop maakten de kerken, gemeentehuizen, hallen, markten, openbare wandelplaatsen en spektakelzalen, m.a.w. alles wat nodig en nuttig was voor de openbare gezondheid en het vermaak; ten slotte de weiden, turfgronden en dies meer, waarvan de ingezetenen in gemeenschap genoten.

In vergelding van wat vervreemd werd verzekerde de Regering aan de gemeenten een rente toe te kennen, evenredig met het netto inkomen van de angeslagen goederen ⁹⁹. Eigenlijk vergde dus de wet vanwege de gemeenten geen enkele geldelijke opoffering. Zij werden geenszins beroofd van enig deel van hun inkomsten, zoals de Minister van Financiën liet opmerken in zijn brief aan de prefecturen van 12-4-1813 ¹⁰⁰. De Delgingskas nam de grondbelastingen voor haar rekening, doch artikel XIV van de algemene verkoopvoorwaarden droeg deze verplichting over aan de kopers.

De gemeentelijke goederen dienden door de kopers betaald in baar geld, over zes termijnen. Het eerste zesde terstond na de toeslag; het tweede in de drie maand daaropvolgend; de overblijvende twee derden om het jaar, van de vervaldag af van de eerste termijn ¹⁰¹.

(98) P. VERHAEGEN, op. cit., deel III, blz. 238 : « ... Fort heureusement la mise à exécution de l'ordre de démolition subit des retards. Transmis aux autorités belges en mai 1799, l'arrêté du Directoire fut appliqué par les administrateurs de la Dyle... mais dans l'intervalle le coup d'état du 18 Brumaire an VIII (9-11-1799) vint ralentir le zèle des persécuteurs et sauver le plus grand nombre des chapelles de campagne. »

(99) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1285, Prefectuur, Algemeen Secretariaat, De prefect aan de gemeentebesturen, Gent, 20-4-1813.

(100) Ibidem, Bundel 1285, Ministère des Finances, Division du Secrétariat, Brief van de Minister aan de Prefect, Parijs, 12-4-1813.

(101) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde. Register met de verkoopprocessen-verbaal, n° 1463, Algemene verkoopvoorwaarden, artikels XIV en XV.

De departementsbesturen moesten de verkoop bespoedigen met alle mogelijke middelen. Het ging hier trouwens niet om een gewone verhandeling van nationale domeinen, waarvan het overschillig was of zij in een min of meer snel tempo geschiedde¹⁰². De dienst van Zijn Majesteit vergde deze maal een haastig verloop van zaken. In de onderscheidene onderprefecturen zouden thans de veilingen doorgaan, om de bijval er van te verhogen.

Het bestuur van het departement van de Schelde bleef niet bij de pakken zitten. Nauwelijks twee maand na de afkondiging van de wet stelde men reeds de eerste goederen te koop, op 21-5-1813, afkomstig van de gemeenten Gent, St Denijs en Destelbergen. Volgden deze van Deinze, Nevele en Boekhoute. De gemeenten Serskamp en Zelzate gaven veel huizen met land. Grepden de zittingen in volle bedrijvigheid plaats, toch leverden zij niet op, wat men er kon van verwachten¹⁰³. Tal van gemeentebesturen beijverden zich om sommige huizen en landerijen te mogen behouden, nuttig als ze waren, naar luid van hun betoogbrieven, voor het inrichten van plaatselijke diensten en voor het uitvoeren van verbeteringswerken in het verkeer. Hulst zal zijn vraag in die zin zien inwilligen voor het aanleggen van een nieuw kerkhof¹⁰⁴. Het goevernement gaf een gunstig gevolg aan het verzoek van Aalst voor het behoud van een weide, om een dok te kunnen verbreden¹⁰⁵. Maar Gent had minder geluk toen zij om het bewaren van de beplante terreinen verzocht, vóór de stadswallen gelegen tussen het Rabot en de Tolhuislaan: de Minister schrapte de goedkeuring door de prefect¹⁰⁶. Integendeel mocht Gent een deel van het klooster der Alexianen, aan de stad voorlopig afgestaan bij keizerlijk decreet van 19-4-1811, voor zich houden, om als opsluitingshuis en militaire gevangenis gebruikt te worden. Aan vreemden verkocht ware alle uitbreiding van de gebouwen alsdan onmogelijk geworden¹⁰⁷.

Per slot van rekening zijn betrekkelijk weinig gemeentelijke bezittingen onder het kaarslicht gebracht. Iets meer dan 155 hectaren over 251 artikelen verdeeld, wat neerkomt op ongeveer 6200 m² gemiddeld per artikel, vormden gepaste verwervingen in oppervlakte voor de minder goeude burgers. Percentsgewijze berekend op de algeheelheid der ver-

(102) R.A.G., Bundel 1285, Ministère des Finances, Division du Secrétariat, Brief van de Minister aan de prefect, Parijs, 12-4-1813: « ... la vente des domaines nationaux, dont la marche plus ou moins rapide était à peu près indifférente; ici la célérité dans la réalisation double l'effet de l'opération pour le service de Sa Majesté ».

(103) Ibidem, Bundel 1283, le Div., 22-6-1813, Brief van de prefect aan de directeur van de domeinen.

(104) Ibidem, Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1283, Brief van de burgemeester van Hulst, dd. 2-7-1813 en antwoord van de prefect op 31-7-1813.

(105) Ibidem, Bundel 1283, Brief van de burgemeester van Aalst, dd. 29-4-1813 en besluit van de prefect, dd. 21-7-1813.

(106) Ibidem, Bundel 1283, Brief van de burgemeester van Gent, dd. 22-4-1813, n° 8168; Brief van de minister, 20-10-1813, n° 467.

(107) Ibidem, Bundel 1283, Brief van de burgemeester van Gent, dd. 19-4-1813, n° 8164, en brief van de prefect dd. 11-9-1813.

kochte goederen in het departement zeggen wij 0,58 %. Ook de prefect beaamde het weinig voordelig gevolg van deze veilingen, want in de maand juni werden op de 98 tekoopgestelde artikelen er pas 32 toegewezen. Dit geringe succes schreef hij toe aan het te hoog bedrag van de instelprijs. Over het algemeen verhuurden de gemeenten hun bezittingen aan de volle huurwaarde en zelfs daarboven, en omdat deze pachtprijs nu als basis moet dienen voor het bepalen van de instel, is deze zo belangrijk dat slechts weinigen er voordeel bij vinden hun geld te beleggen in gemeentelijke goederen. Aan de andere kant kan men vaststellen dat sedert twee tot drie jaar de waarde van de gronden in het departement aan het slinken is. De verhandelingen worden met de dag zeldzamer en zeer dikwijls komt het voor dat gerechtelijke verkopen dienen verdaagd bij afwezigheid van kooplustigen¹⁰⁸. De militaire ondernemingen van Frankrijk waren bovendien niet van aard om de verkoop van nationale domeinen te begunstigen. Hij wordt praktisch stopgezet in december 1813. Nauwkeurige gegevens betreffende de zittingen na 12 november liggen niet voor de hand. Uit een brief van de prefect aan de Minister van Financiën, op 27 januari 1814, over het verloop van de veiling van gemeentegoederen in december, vernemen wij dat niets meer aan de man werd gebracht in de onderprefecturen van Dendermonde en Oudenaarde; dat nog 99 artikelen een koper vonden in deze van Eeklo en Gent, tegen het bedrag van 120.108 frank¹⁰⁹. Meer bijzonderheden ontbreken.

Slechts 42 gemeentebesturen, met zetel vooral in de omgeving van Gent en in het noorden van de huidige provincie, zagen sommige van hun bezittingen vervreemden. Meer andere moesten volgen. Doch na de slag van Leipzig, op 6-10-1813, was het einde van het Frans bewind nakend. Gent werd door de Fransen ontruimd op 1-2-1814.

Algemeen overzicht van de verkochte goederen.

Oorsprong	m ²	%	op 270790410 m ²
Franse kloosters	11519286	4,26	»
Bisdom Gent	13609515	5,03	»
Bisdommen Antw. en Mechelen	1877018	0,69	»
Seminarie van Gent	1021444	0,38	»
Abdijen	160366830	59,25	»
Kloosters	20686409	7,65	»
Parochiekerken-Pastorijen-			
Kapelanijen	15791634	5,83	»
Kerfabrieken-Stichtingen, enz.	1644678	0,60	»
Kanunniken-Kapittels-Proosdijen	25617564	9,47	»
Gilden	370000	0,13	»

(108) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1283, Brief van de prefect met de staten van verkoop over juni 1813, dd. 8-7-1813, 1e Afd., aan de Minister van Financiën.

(109) Ibidem, Bundel 1285: idem over de maand december, 27-1-1814.

Uitgewekenen-Spaanse edellieden	9466532	3,50	»
Versterkingen	941451	0,34	»
Openbare besturen-Ridderorden	6246664	2,30	»
Gemeenten	1557776	0,57	»
Kapellen	73609	0,02	»

Samen : 270790410 100 %

In deze opgave is de oppervlakte niet begrepen van sommige kerken, kloosters, water- en windmolens, alsmede van vele huizen, omdat zij niet vermeld werd in de verkoopprocessen-verbaal.

Verreweg het grootste deel van wat verkocht is geworden behoorde voordien toe aan de abdijen. Op de tweede plaats komen de eigendommen vroeger toebehorend aan de kanunniken, proosdijen en kapittels. Daarna volgen de binnenlandse kloosters, nadien het bisdom van Gent, tenslotte de parochiekerken en de pastorijen. Bovenstaande tabel wijst zulks aan.

DE KOPERS VAN NATIONALE GOEDEREN

De kopers naar hun maatschappelijke stand ingedeeld.

a) **Geestelijken.** Na de veiling van de zeven artikelen, afkomstig van de Franse clerus, maakte het departement van de Schelde, op 26 december 1796, een begin met de verkoop van de goederen van de geestelijkheid uit dit gebied. Het Augustijnerklooster in de Lievestraat te Gent luidde de lange reeks in. Met zijn retraitebons en deze van zijn medebroeders kocht de prior Charles Volbrecht zijn klooster in, naast meer andere vroegere bezittingen : 8 huizen in de Molenaarstraat, 4 in de Made-liefkensstraat, 1 in de Kriekerijstraat en 1 in de Nederpolder, alles samen voor 219.945 Franse pond, hetzij voor iets meer dan 220.000 frank. De retraitebons, waarover Volbrecht beschikte, hadden een waarde van 165.000 frank en waren niet voldoende om deze koopprijs te vereffenen. Hij zal derhalve bijbetaald hebben in Rijkswaarden van de openbare schuld.

In de beste periode van de verkoop, tot einde 1797 toe, schaften de geestelijken zich een aanzienlijke uitgestrektheid aan van de algeheelheid der toegewezen eigendommen, niet minder dan 4220 hectaren, lopend over een 380-tal goederen, waaronder 38 huizen. Dit is 15,38 % van de door het departement geveilde hectaren. Onder de door hen verworven eigendommen tellen wij menige landerijen en hofsteden.

De dominikaan François Hombeek (of Hombeke) te Brugge kocht goederen aan, samen voor ongeveer 612 hectaren in 1796 en 1797, en, wat opmerkenswaard is, van de meest diverse herkomst. Zo kocht hij, onder veel meer, te :

M.-Oudenhove, kartuizers Antwerpen, hoeve,	495404 m ²	voor	71550 L;
Kluizen, abd. Doorzele, Gent, land en weide,	365770 m ²	»	52100 L;
Smeerebbe, abd. St Pieter, Gent, hoeve,	608456 m ²	»	195100 L;
Stoppeldijk, orde van Malta,	276266 m ²	»	21050 L;
Waasmunster, abd. van Rozenberg, »	368474 m ²	»	78800 L;
»	624255 m ²	»	114500 L;
Oosterzele, kartuizers van Gent, »	282398 m ²	»	76500 L;
Grimminge, abd. v. Beaupré, aldaar, »	318278 m ²	»	110100 L;
Gentbrugge, Rijke Klaren, Gent »	482091 m ²	»	83300 L.

Deze dominikaan eigende zich, met zijn retraite- en de gekochte loterijbons, niet alleen domeinen toe van andere kloosters afkomstig, doch ook van Franse gemeenschappen, van broederschappen, de Staten van Holland en van het Oostenrijks goevernement.

Hetzelfde kan gezegd van Joseph Spitaels en zijn medebroeders van de abdij St Adriaan te Geraardsbergen, die iets meer dan 572 hectaren naastten, waaronder :

Kieldrecht, Staten van Holland, land,	219617 m ²	voor 75300 L;
» » »	343104 m ²	» 55600 L;
Ninove, abdij van Ninove, hoeve,	762492 m ²	» 154000 L;
» » »	590316 m ²	» 133000 L;
» » »	609163 m ²	» 147500 L;
Waasmunster, abd. v. Rozenberg, klooster, land-bos,	948706 m ²	» 171400 L;
Onkerzele, abd. St. Adriaan, Geraardsbergen, hoeve,	565596 m ²	» 115000 L;
Deinze, klooster St Blazius, Deinze, hoeve,	245466 m ²	» 98000 L;

De Barveoetbroeders Guillaume Delcambe en François-Jean Imselray beten met bons eveneens een ferm stuk af van de koek; aldus te :

Aaigem, abdij van Anchin, hoeve,	475881 m ²	voor 201000 L;
Drongen, abdij van Drongen,	217141 m ²	» 28000 L;
Afsnee, abd. St Pieters, Gent, weide,	264280 m ²	» 40000 L;
Aksel, orde van Malta, land,	471167 m ²	» 165000 L;
St Lievens-Esse, abd. St Pieters, Gent, hoeve,	623398 m ²	» 83000 L;
Zaamslag, orde van Malta, land-weide,	265097 m ²	» 83000 L;
Aksel-Westdorpe, Staten v. Holland, land-weide,	2025743 m ²	» 500100 L;
Mater, abdij van Drongen, land-weide,	256726 m ²	» 81000 L;
Grimminge, abd. Beaupré Grimminge, land-weide,	556158 m ²	» 116500 L.

Alles wat zij kochten bedroeg ongeveer 640 hectaren !

Laten we even stilstaan bij het zeer groot aandeel in de domeinen door kloosterlingen, zowel vrouwelijke als mannelijke, voor zich genomen in de korte tijdsperiode van een jaar, waarin retraitebons daartoe konden aangewend. Zijn deze goederen teruggekeerd naar hun oorspronkelijke bezitters of hielden de geordende kopers ze voor zich om met de pachtprizen geheel of gedeeltelijk in hun onderhoud te kunnen voorzien; of verkochten sommige weinig orthodoxe geestelijken ze, en dan meestal aan speculanten ? Het ene en het andere zal wel waar zijn. Wij herinneren er aan dat de kloosterlingen de bons aan elkander mochten afstaan, echter nooit aan leken. In weerwil van dit verbod zouden de bons wel meer het voorwerp uitmaken van een ware handel; deels om sommige kloosterlingen in staat te stellen zich geld aan te schaffen, deels om hun leke onderhandelaars het middel ter hand te doen om op profijtige wijze in het bezit te komen van een domein. De kloosterlingen kochten en betaalden geheel of gedeeltelijk met bons, stonden naderhand het eigendom af aan de makelaars mits betaling van een kleine vergoeding voor de geleverde bons, die soms tegen 1/5e van de noemwaarde worden afbetaald. Zaak was het de kloosterlingen op te sporen, die zich tot dergelijke praktijken wilden lenen. Deze zochten medebroeders op om

bons in te zamelen bij hun collega's en ze verder te verhandelen ¹¹⁰.

Godfried van Loo en Louis Tolliers, recollecten te St Niklaas verwerven, de eerste een partij land en weide van circa 28 hectaren, voordien van de Franse abdijs te Kamerijk; de tweede een windmolen te Oudegem, destijds in Oostenrijks bezit. Het inzicht 'op teruggave bij tijd en wijle bleef hier bijgevolg zogoed als uitgesloten. Verder is vast te stellen dat onder hun aankopen (59 hectaren alles samen) geen goederen van hun eigen kloostergemeenschap voorkomen. De gebeurlijkheid van de voortverkoop aan derden, bij ons weten nooit aan andere geestelijken, ligt er dus vingerdik op. Eens in het bezit van de gekochte goederen en vrij dan van verplichtingen tegenover de Rijkskas, liet de overdracht langs notariële weg aan kooplustigen, meestal bij afspraak, niet op zich wachten.

Van Guillaume Van Doorne, recollect van de abdijs te Oosteeklo, Barbe De Brauwere van Groenenbriel, Catharina De Waele van het klooster der Theresianen, Bernard Goethals en Cie van de St Pietersabdijs te Gent, Jean Baptiste Van Haelen van St Cypriaan te Ninove kan beter verondersteld. Zij verkrijgen ten minste in gemeenschap of wel eens afzonderlijk met de te hunner beschikking gestelde bons het eigen klooster of een deel van hun vroegere kloosterbezittingen terug, ogenschijnlijk met het voornemen deze te bewaren om ze, wanneer mogelijk, weerom in gebruik te krijgen.

Hetzelfde kan weeral bezwaarlijk verklaard van Joseph Spitaels en zijn medebroeders van de abdijs St Adriaan te Geraardsbergen. Zij namen dertig artikelen voor zich, links en rechts verspreid over het departement en van velerlei oorsprong. Ook wel van deze voorheen aan hun gemeenschap toebehorend, veel meer nochtans van andere herkomst: van de Staten van Holland, van Vlaanderen en van de clerus uit Frankrijk, al en tal voor 575 hectaren. Zij werden ongetwijfeld door hun afkopers, naast het tekort aan bons, ook geld en Rijksaandelen voorgeschoten. De assignaten hadden immers reeds afgedaan, want « la planche aux assignats fut brisée le 23-12-1796 ». Spitaels bijvoorbeeld verkocht 92327 m² land, door hem verworven op 17 juli 1798, aan Charles Vandeveldte te St Niklaas, de 7 juli 1801 ¹¹¹.

Méer opvallend nog komt het geval ons voor van de dominikaan François Hombeke uit Brugge. Voor de alleen door hem aangeschafte domeinen, tot op 1-12-1797, moet hij 1.780.000 franse pond uitkeren, waartoe in elk geval zijn bons (en mogelijk de bons van zijn medebroeders, maar van deze is geen spraak in de verkoopakten) niet kunnen volstaan. Hij naast goederen van welkdanige ligging, het departement door, en van alle oorsprong. Hombeke verkoopt op 23 februari 1802 een huis met afhankelijkheden door hem verworven op 4-8-1798, afkomstig van het kapittel van O.L. Vr. te Dendermonde, aan Hubert

(110) I. DELATTE, *La Vente des Biens Nationaux dans le Département de Jemappes*, blz. 57, voetnota 1.

(111) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Verkoopregister 1340, acte n° 15, Uittreksel uit het hoofdregister van de ontvangsten, n° 2075.

J.B. Vandenbroecke, pachter van het goed voor 1060 frank¹¹². Hij koopt op 14 juni 1797 te Waasmunster een hoeve van iets meer dan 62 hectaren, afkomstig van de abdij van Rozenberg aldaar, voor de som van 114.500 L, en hij staat ze reeds af in 1806 aan Schouteet. Daaruit blijkt ten overvloede dat Hombeke vooral eigendommen naast om ze later weerom van de hand te doen.

De abdis Anne Thérèse Delhaye en medezusters van de abdij Rijksgasthuis te Gent zullen op dit gebied wel meer in de puntjes geweest zijn. Zij beperkten zich tot de terugwinning van een deel hunner vroegere bezittingen, hun gebouw in de Holstraat inbegrepen, samen 9 artikelen, 14424 m² groot, voor 304.800 Franse pond. Gerekend tegen 30 overblijvende kloosterzusters¹¹³, van wie het kapitaal aan retraitebons 300.000 fr bedroeg, moest dergelijke som ongeveer in hun bereik liggen. De bezorgdheid om hun gemeenschap in de toekomst misschien opnieuw te kunnen oprichten moet de drijfveer geweest zijn van het aanvaarden der bons.

Als lid van de communitieit der Barvevoetbroeders te Gent kocht François Jean Imselray, op 2 mei 1797, te St Gillis-bij-Dendermonde 66644 m² land, eens toebehorend aan de abdij van Zwyveke te Dendermonde. Hij verkocht er 60280 m² van, op 28 juli 1797, aan Josse De Maesneer in deze stad, voor 5581 Franse pond. Was het om in zijn verder levensonderhoud te kunnen voorzien? In dit geval had hij onzes inziens eerlijker gehandeld met de door hem verworven eigendommen van zijn vroegere gemeenschap er aan te besteden¹¹⁴.

Verlaten wij nu het terrein van de veronderstellingen om te verwijzen naar hetgeen Delatte voorthoudt in zijn werk « La Vente des Biens Nationaux dans le Département de Jemappes », blz. 59 : in sommige streken van het land, zegt hij, zijn sommige groepen van geestelijken er in geslaagd door hun aankopen hun gemeenschap te herstellen. Doch niet in Henegouwen. Slechts drie communitieiten leenden zich tot dergelijke verwervingen.

Op blz. 26 van zijn andere studie « La Vente des Biens du Clergé dans le Département de l'Ourthe » lezen wij daarentegen : dat in geen enkele andere streek van België zoveel moeite door de geestelijken aan de dag gelegd werd om de bepaalde vernietiging van hun gemeenschap te verhinderen, dan in het departement van de Ourthe. In totaal, schrijft hij, heeft de aankoop van de geestelijke orde gedragen op een dertigtal kloostergebouwen en 1350 hectaren grond.

Laten wij nu zien hoe het in dit opzicht gesteld was in het departement van de Schelde, en de lijst opmaken van wat de kloosterlingen aldaar aan vroegere kloostergebouwen terugwonnen. In tijdsorde van aankoop vinden we :

(112) R.A.G., Registratie Dendermonde, 2e kanton, Lijst van verkopers, 29 Ventôse jaar IV, V.K., 3/1, n° 43, blz. 76.

(113) Pr. CLAEYS, *Mémorial de la ville de Gand*, blz. 61-62.

(114) R.A.G., Registratie Dendermonde, 2e kanton, Lijst van verkopers, 29 Ventôse jaar IV, V.K., 3/1, Nr 44, blz. 172.

Augustijnerklooster te Gent,	26-12-1796,	Charles Volbrecht	en Cie;
Dominikanenklooster »	4-1-1797,	Pierre Colman	» ;
Abdij van Waarschoot »	9-1-1797,	Pierre Riemslog	» ;
Abd. v. Maagdendale, Ouden.	13-1- »	Catherina De Gandt	» ;
Klr. Barveoetbroeders, Gent,	3-2- »	François Delcambe	» ;
Abd. Rijkogasthuis,	23-2- »	Mie Th. V. Audenaerde	» ;
Zwarte Zusters v. Oudenaarde,	1-3- »	Albertine Degroote	» ;
» » v. Pamel	1-3- »	Marie Chr. Heuvick	» ;
Abd. St Cypriaan te Ninove,	26-3- »	Jean Bapt. Van Haelen	— ;
Klr Ste Barbara, te Gent,	5-4- »	Dominique Bataille	» ;
Klr v.d. Karmelieten te Gent,	15-5- »	Félix Pieyens	» ;
Klr v.d. Karmelieten		P.J. Adam	» ;
te Geraardsbergen,	14-7- »		
Klr v.d. Minder-		Guillaume Van Doorne	» ;
broeders Eeklo,	13-8- »		
Klr v.d. Thersianen te Gent,	2-9- »	Catharina De Waele	» ;
Abd. van Oosteeklo,	» 12-9- »	Marie Vandewiele	» ;
Klr. v.d. Dominikanessen,	»	Serafine Vernieuwen	» .
Temse,			

Meer andere hebben wij voor het departement van de Schelde niet geteld dan deze 16 kloostergebouwen door hun gewezen gemeenschappen teruggekocht. Wij zeggen wel « gewezen gemeenschappen ». De aangegeven kopers zijn leden van de vroegere orden, die destijds de gebouwen betrokken, en zij kopen allen in gemeenschap met hun medebroeders of -zusters, behalve misschien Van Haelen, die naar alle waarschijnlijk toch ook kocht voor hem en zijn confraters.

Met deze 16 teruggekochte kloostergebouwen is slechts iets meer dan de helft bereikt van wat de geestelijken in de Ourthe aan hun gebouwen terugwonnen. Delatte zal dus wel gelijk hebben met zijn bewering. In alle geval, wat het departement van de Schelde betreft, zonnen de kloosterlingen er duidelijk niet zozeer op het mogelijke herstel van hun gemeenschap als in het departement van de Ourthe. Zij gebruiken hun bons hoofdzakelijk voor het verwerven van onroerende goederen, als landerijen en weiden, om deze later in gangbare munt om te zetten, met het oog op hun verder bestaan.

Daarentegen kochten in ons departement de kloosterlingen meer goederen dan deze van de Ourthe. In laatstbedoeld district kwamen zij in toewijzing van 2616 hectaren of van 13 % van de 20.000 aldaar geveilde hectaren¹¹⁵, terwijl in ons departement zij zich 4284 hectaren of 15,82 % van de 27079 verkochte hectaren toeëigenden. Deze cijfers wijzen er nogmaals op, dat in de Schelde de geestelijkheid zonder twijfel in hoofdzak kocht met de bijbedoeling op verdere verhandeling.

(115) I. DELATTE, *La Vente des Biens du Clergé dans le Département de l'Ourthe*, blz. 26-27.

Ibidem. Notions préliminaires: « Les ventes ont porté sur environ 5335 articles totalisant une superficie de près de 20.000 hectares ».

Voor Jemappes en Namen geeft Delatte geen cijfers op.

Deze vaststelling zou bijgevolg niet in het voordeel getuigen van de geestesgesteldheid der kloosterlingen in het departement van de Schelde.

De lijst van de goederen door de geestelijken alhier verworven ziet er als volgt uit :

Eerste tijdvak, 1796-1797, waarin de betrokkenen, soms in groep per gemeenschap, de goederen aankopen :

I. KLOOSTERS :

1. Augustijnen te Bottelare en Geschoeide karmelieten :
Vanden Driessche en Wyckmans, 1 hoeve, 420038 m²;
2. Augustijnen te Gent :
Volbrecht en 28 medebroeders,) bijna heel het
Blanckaert Marcel,) klooster,
Dendermonde) 14 huizen, 99602 m²
3. Dominikanen te Gent :
Pierre Colman en Cie : hun klooster, land-bos-5 huizen, 266086 m²
4. Klooster van Deinze te Gent :
Mia Th. De Roy en Cie : 2 hoev., 3 huiz., 1 molen, 1 w., 748565 m²
5. Dominikanen te Brugge :
Fr. Hombeke : Kloost. Recoll., huiz., hoev., molens, 1 w., 6124605 m²
6. Dominikanessen te Temse :
Vernimmen en Roels : kloost. Dominikanessen Temse, 18923 m²
7. Miniemen te Geraardsbergen :
Pierre Pinxen : 3 partijen land, 309416 m²
8. Kapucijnen te Brugge :
Emmanuel Sutens : 1 stuk land te Lebbeke, 15373 m²
9. Karmelieten te Bottelare :
Jean Segers : 1 hoeve en 1 partij land, 172928 m²
10. Geschoeide karmelieten te Gent :
S. Braeckman, H. Van Geluwe,) Klooster Karmelieten
P. Pieyens,) te Gent en 1 huis 331989 m²
11. Barrevoetkarmelieten te Gent :
G. Delcambe, J. Verleyen,) klooster Barrevoetkarm.
François Imselray,) klr Beaupré te Grimminge,
) Prinsenhof, huiz., hoeven, 6389786 m²
12. Karmelieten te Geraardsbergen :
P.J. Adam : kloost. Karmelieten Geraardsbergen, 123905 m²
13. Karmelieten van Dendermonde (Zwyveke) :
Liévin Bracke : 4 hoeven en een molen, 925349 m²
14. Klooster van Oosteeklo te Gent :
M. Th. Vandewiele, A. Vandenbossche,) klooster van
) Oosteeklo en
Col. Sierens, Ant. Vanderstichelen,) 3 huizen, 1315386 m²
15. Klr Oosteeklo en abd. Doorzele te Gent :
Roberta Vermeulen (Oosteeklo)) weide,
Caroline Vanden Berghe (Doorzele,) land, bos, 657037 m²

16. Minderbroeders van Oosteeklo te Eeklo :		
Guillaume Van Doorne : kloost. Minderbroeders,		15403 m ²
17. Minderbroeders van St Niklaas :		
Godfried van Loo en Cie : 1 molen en 1 huis,		594107 m ²
18. Klooster der Rijke klaren te Gent :		
Coleta Pynaert : 1 huis,		17231 m ²
19. Klooster Ste Barbara te Gent :		
Scholast. Bataille,) kloost. v. St Barbara, 2 hui-		
Dominique Bataille) zen, kloost. v.h. bisdom te		
) Lokristi, hoeve,		2236863 m ²
20. Klooster van St Blasius te Deinze :		
Ther. Vannevele, Isab. Ceuterick : 1 hoeve,		772654 m ²
21. Klooster van Sint Joris te Gent :		
Suz. De Smet, Marie Impens : 5 hoeven, 2 huizen,		2494626 m ²
22. Klooster der Zwarte Zusters van Pamel :		
Marie Christine Heuvick : kloos. v. Pamel, 3 huizen		14969 m ²
23. Klooster der Zwarte Zusters van Oudenaarde (Sion)		
M. Van Ghelder, Coleta La Basse,) klooster v. Sion,		
Alb. De Groot, Isabelle Schamp,) 1 huis, 4 hoeven,		1491616 m ²
24. Klooster der Zwarte Zusters te Gent :		
Regina Vergult, Brigitte Vanden Abeele,) 6 huizen,		
Dorothee Adriaensens,) 1 hoeve,		697081 m ²

II. ABDIJEN :

1. Baudeloo te Gent :		
Martin Colier : 4 hoeven, 2 land-bos-weide v.d. abdij,		1755517 m ² ;
2. Doorzele te Gent :		
Caroline V.d. Berghe : 2 hoeven, 2 landen v.d. abdij,		564267 m ² ;
3. Drongen :		
G. Neyt, G. Simoens, J. Delaval : 2 hoef., 2 land-bos,		726051 m ² ;
4. Groenenbriel te Gent :		
Mia Barbe De Brauwere : 1 weide,		204293 m ² ;
5. Maagdendale te Oudenaarde :		
G. en Isab. De Gandt, B. Vergote : 3 huiz., land-weide,		1410502 m ²
6. Rijkegasthuis te Gent :		
A. Thér. Delhaye,) abdij Rijkegasthuis,		
Mia Thér. Van Audenaerde,) 9 huizen,		14424 m ² ;
7. Terhagen te Gent :		
Jacqueline Steyaert : land v.h. klooster te Moerbeke,		557166 m ² ;
8. Theresianen te Gent :		
Catharina De Waele : abdij van de Theresianen,		—
9. Sint Pieters te Gent :		
B. Goethals, J. Alison,) 1 hoeve met molen, 1 hoeve,		
L. Coppeters,) 2 huiz., 4 part. land en weide,		2159118 m ² ;
10. Waarschoot te Gent :		
Fr. Rienslag, B. Lammens,) abdij van Waarschoot,		
M. Thienpont,) 5 huizen, 1 hoeve,		1908348 m ² ;

11. Sint Adriaan te Geraardsbergen :
Joseph Spitaels en	) kloost. Karmelieten, Gent	
	) kloost. Rozenberg, Geraardsbergen,	
Cie	) abdij Groenenbriel, Gent,	
	) 7 hoeven, 1 molen, 3 huizen,	5728121 m ²
12. Norbertijnen te Ninove :
Jean Bapt. Van Haelen :	abdij der Norbertijnen :	119449 m ² ;
13. Nieuwenbosch te Gent :
Eleonore Diltoer :	4 hoeven van de abdij,	797836 m ² .

Tweede tijdvak, 1797 en later, waarin de betrokkenen meestal afzonderlijk van de nationale domeinen afkopen :

1. Jean Franç. en Constant Alison, religieuzen van St Pieters, Gent, 1803-1807, part. land en weide,	55910 m ² ;
2. Martin De Bast, kanunnik, Gent, 1803, partij land,	38796 m ² ;
3. Joseph De Buck en Cie, Geraardsbergen, 1798, 1 bos,	86088 m ² ;
4. Bernard Gruloos, kanunnik, Eine, 1810, 1 partij land,	895 m ² ;
5. Joachim Mouroit, priester, Ronse, 1798, 1 huis en hof,	13005 m ² ;
6. Pierre Pinxen, miniem, Geraardsbergen, 1800, 2 land-weide,	23059 m ² ;
7. Franç. Seregiers, priester, Kluizen, 1807, 1 land-weide,	20913 m ² ;
8. Pierre Sinaeve, priester, Zele, 1809, 1 huis met land,	5025 m ² ;
9. Joseph Spitaels en Cie, Geraardsbergen, 1798-1800) 8 partijen land, weide, bos,	390931 m ² ;
10. Kiekens, Bouchier, Folliers, Montaigne, Groot Begijnhof en Doorzele, Gent, 1804, 1 landhuis,	2822 m ² .

In totaal kochten de geestelijken in beide tijdvakken respectievelijk 4220 en 64 of 4284 hectaren, hetzij 15,82 % van de 27079 hectaren door het centraal bestuur van het departement in erfhuis gehouden. In het eerste tijdvak, 1796-1797, treden zij op met de retraitebons. De wet van 19-8-1797 schaft de bons voor gebruik af met vervallenverklaring in het departement na de zitting van 12-9-1797. Van dan af ziet men de geestelijken in de verkoop praktisch van het toneel verdwijnen, zoals blijkt uit de opgave hierboven van wat enkelen onder hen in koop namen gedurende het tweede tijdstip, nauwelijks 64 ha.

Tot deze geestelijken behoren leden van 38 gemeenschappen (35 uit het departement, 2 uit Brugge en het Groot-begijnhof te Gent), 2 kanunniken en 3 priesters. Deze 35 communititeiten zijn nog niet de helft van de ongeveer 75 verschillende geestelijke gemeenschappen, die in het departement gevestigd waren.

b) Buitenlanders. Een overzicht van de inleidende 905 artikelen, tot op 31 december 1797 in toeslag gegeven, laat vaststellen dat de verkoop in de beginperiode in hoofdzaak herleid wordt tot een verdeling van de goederen tussen geestelijken enerzijds en buitenlanders anderzijds. Deze twee groepen van kopers schrijven inderdaad 590 artikelen op hun reke-

ning, of nagenoeg de $\frac{2}{3}$ n van het aantal artikelen in bedoelde tijdruimte geveild, met een oppervlakte van resp. 4220 en 1944 of samen 6164 hectaren, hetzij 22,76 % van de in totaal 27079 hectaren verkochte eigendommen.

Van al de buitenlanders nam Jean Baptiste Paulée, Boudraustraaf te Parijs, de bekende bankier en leverancier van het Franse leger, het leeuwenaandeel in de verkoop voor zich en zijn compagnie. Geboren te Douai-Saint-Pierre op 17 december 1754 was hij er handelaar; doch hij maakte fortuin door het kopen van genationaliseerde abdijen en door het leveren van levensmiddelen aan de republikeinse legers¹¹⁶.

Het Uitvoerend Directoire, om de Republiek te ontlasten van de aanzienlijke verplichtingen tegenover Paulée voor leveringen door deze aan het leger gedaan, maar ook om de veiling van nationale goederen een toenemende bijval te verzekeren door een meer gespannen mededinging, besloot reeds op 28 november 1796 deze particulier de toelating te gunnen in de omschrijving van België aan de aanbesteding deel te nemen. Zulks evenwel slechts tot een vastgesteld zeer hoog en niet te overschrijden bedrag. Als verdere voorwaarde werd hem gesteld zijn onderschrijvingen in te dienen in de maand na de afkondiging van de Wet van 16 Brumaire jaar V (6 november 1796). Om de veiling en de toeslag van de door hem ingeschreven goederen te bespoedigen verzocht Bochet het Departementsbestuur onmiddellijk de geschatte eigendommen onder aanplakbrief te brengen en tot de schatting van de andere te besluiten, naar luid van art. 10 van voornoemde Wet¹¹⁷.

Meer andere tegemoetkomingen vanwege de Republiek vielen hem te beurt, onder andere in de wijze van betaling van wat hij kocht en in het vertragen voor hem van de vervallenverklaring, waaraan hij zich wegens laattijdige schuldvereffening zou blootstellen¹¹⁸.

Voor Paulée verwierf Le Roy, zijn zaakgelastigde, in allereerste en allermeeeste plaats goederen van de vroegere Franse clerus in het departement: te Denderwindeke van de abdij van Vicogne-Hannecourt en het kapittel van Kamerijk; van de abdij Mont-Saint-Martin te Erwetegem,

(116) I. DELATTE, *La Vente des Biens Nationaux dans le Département de Jemappes*, blz. 39, voetnota 1.

(117) R.A.G., Fonds van het Departement van de Schelde, Bundel 1214, Bochet aan de administratie, 25 Frimaire jaar V, geregistreerd Reg. 3, folio 154, verso: *Le Directoire Exécutif... dans la vue de libérer la République d'engagemens considérables contractés envers le citoyen Paulée, négociant, et donner un plus grand succès aux ventes... dans la ci-devant Belgique par une plus grande concurrence... a autorisé ce particulier à acquérir aux enchères... »*

(118) *Ibidem*, Bundel 1215, Bochet aan de Administratie, 19 Ventôse jaar V (9-3-1797), 2e Bureau, 2e Sectie, N° 7753: *« Le citoyen Paulée... ayant exposé au Ministre des Finances, que quelques Départemens avoient prononcé la déchéance d'adjudications qui lui avoient été faites faute par lui d'avoir justifié dans le mois de versemens à la Trésorerie Nationale tant du premier vingtième que du droit d'enregistrement, qu'on le menaçoit de s'opposer à ce qu'il fit de nouvelles adjudications, qu'enfin il étoit exposé à de pareils inconvéniens dans d'autres Départemens... le Ministre estime que la justification d'un récépissé de la Trésorerie Nationale pour valeur équivalente au 1er 20me et du droit proportionné d'Enregistrement, suffit pour l'admettre à signer ses obligations ou cédules pour un 4e dixième payable de cette manière, et le mettre en possession de ses biens. »*

Velzeke en Strijpen; van de abdij van Anchin te Aaigem; te Kluizen van de abdij van Loos, enz. In het geheel 92 artikelen van deze oorsprong.

Hij liet ook kopen te Gent, Waarschoot, Maarke, Volkegem, Erpe, St Niklaas, Aaigem, Dendermonde, — samen 60 eigendommen herkomstig van de abdijen van Waarschoot, Ename, Drongen, Waasmunster en van het Oostenrijks goevernement ¹¹⁹.

Tot deze 151 artikelen met 1103 hectaren behoren de abdij van Ename, alsmede 18 hoeven te :

Deftinge,	326672 m ² ;
»	319755 m ² ;
Erembodegem,	341276 m ² ;
Hillegem,	601200 m ² ;
Lokeren,	116450 m ² ;
»	66929 m ² ;
Meilegem,	416603 m ² ;
Oosteeklo,	383207 m ² ;
Ronse,	454297 m ² ;
St Denijs-Boekel,	426603 m ² ;
Velzeke,	421184 m ² ;
Vosselare,	335699 m ² ;
Waarschoot,	256244 m ² ;
Watervliet,	587081 m ² ;
Zaffelare,	337126 m ² ;
Zevergem,	32112 m ² ;
»	32112 m ² ;
Zwijnaarde,	66840 m ² .

De abdij van Ename en de 18 hoeven namen 570 hectaren in beslag; de overige 131 artikelen (land, weide en enkele huizen) zijn, met een gemiddelde oppervlakte van 4 hectaren, van kleine afmetingen.

En toch maken de door Paulée hier gekochte hectaren slechts een gering deel uit van de 20.000 hectaren, die hij binnen de grenzen van België zou verworven hebben, iets méér dan 1/20e er van ¹²⁰.

In het departement van de Ourthe speelt hij geen rol, terwijl hij zich in dat van Jemappes een zeer groot getal kleine en middelmatige uitbatingen toeëigende ^{121 122}.

(119) P. VERHAEGEN, op. cit., deel II, blz. 311: «... et la compagnie Paulée qui rachetèrent un grand nombre de biens nationaux». In voetnota n° 1: «La compagnie Paulée acquit pour plus de 20 millions en numéraire de biens nationaux, sur lesquels elle réalisa des bénéfices collossaux».

(120) I. DELATTE, *La Vente des Biens Nationaux dans le Département de l'Ourthe*, blz. 24-25: «Paulée de Douai,... connu comme acquéreur de plus de 20.000 hectares situés dans les limites actuelles de notre pays, n'a joué aucun rôle dans le département de l'Ourthe».

(121) Ibidem, *La Vente des Biens Nationaux dans le Département de Jemappes*, blz. 61: «Les compagnies Paulée et Bodin ont acquis un très grand nombre de petites et moyennes exploitations».

(122) Ibidem, *La Vente des Biens Nationaux dans l'Arrondissement de Namur*, blz. 215: «Dans l'arrondissement de Namur, Paulée a effectué de nombreuses acquisitions».

Zijn koopbedrijvigheid was in het departement van de Schelde slechts van zeer korte duur. Zij ontspon zich over nauwelijks vijf maand, van 30 december 1796 tot 25 mei 1797, helemaal bijgevolg onder het Directoire.

Moeite om te kopen zou hij bij de veilingen bijna niet ontmoeten. Met zijn vele kapitalen en de hem toegewezen voordelen wist men er hem de heer en de meester. De artikelen bvb. te St Niklaas (abdij van Rozenberg) en te Aaigem (abdij van Anchin) zag hij zich toewijzen, op 18 en 21 februari 1797, na slechts één kaarslicht :

St Niklaas :	14214 m ² ,	geschat op	1680 L,	verkocht tegen	1700 L;
»	56011	»	6850	»	6900 ;
»	31399	»	4140	»	4300 ;
»	8095	»	750	»	800 ;
»	6268	»	975	»	1000 ;
Aaigem :	28224	»	2800	»	2900 ;
»	12298	»	1300	»	1400 ;
»	10207	»	900	»	925 ;

Voor enkele andere artikelen moest hij met tegenopbod kampen; soms na het uitdoven van vele kaarslichten besloot de veiling in zijn voordeel; zo bvb. op 4-13-25 januari en 25 mei 1797 :

Gent (Hooiaard), huis	geschat	13200 L,	verkocht	35500 L,	6 lichten
» (Korte munt),	»	9915	»	20700	4 »
» »	»	13224	»	38100	14 »
Zwijnaarde, hoeve,	66840 m ²	7593	»	24000	11 »
Waarschoot, »	256244 m ²	18863	»	49600	7 »
Meilegem, »	416603 m ²	53362	»	125000	8 »
St Den.-Boekel, »	426603 m ²	52159	»	129500	8 »

Maar voor Paulée zijn zoveel kaarslichten, wijzend op sterke mededinging, slechts uitzonderingen.

In zijn brief van 4 Fructidor jaar V (21-8-1797) berichtte Bochet aan het departement, dat het Wetgevend Lichaam zich beijverde om alle schuldeisers van het Ancien Régime de middelen ter beschikking te stellen om met voordeel hun schuldvorderingen aan te wenden voor verwervingen in de negen departementen. Met deze verleende inschikkelijkheid zou men door nog meer naijver op te wekken, ook grotere opbrengst halen uit de verkoop. Deze tegemoetkoming bracht enkele Franse en andere buitenlandse schuldeisers er toe eigendommen te kopen in België¹²³.

Lecouteulx-Canteleu, voorzitter van de Raad der Ouden en bankier te Parijs, nam deze tegemoetkoming te baat. Waar hij niet als koper optrad

(123) R.A.G., Fonds van het Departement van de Schelde, Bundel 1215 Nr 10522, Bochet aan het departement, 4 Fructidor jaar V, 2e Bureau, 2e Sectie : « ...on s'occupe... de faciliter aux créanciers de l'ancien gouvernement les moyens d'employer avec avantage leurs créances en acquisitions de biens domaniaux de la ci-devant Belgique ».

in het arrondissement Namen, slechts tweemaal verwierf in Luik en een weinig méér in het departement van Jemappes¹²⁴, is zijn tussenkomst in het departement van de Schelde heel wat belangrijker te noemen. Op 27 september, 7 en 27 oktober 1797 naastte hij goederen van de abdijen van Oosteeklo, Rijksgasthuis, Sint-Adriaan, Ten Rozen, voor iets meer dan 220 hectaren.

Namen eveneens een goed deel voor hun rekening: Joseph Lannoy en Nicolas Pertois, te Parijs, 95 hectaren; Gabriël de Berny uit Lion, 64 hectaren; Henri Carié, te Parijs, 97 hectaren; Louis Pommier¹²⁴, bankier aldaar, ruim 54 hectaren; Theod. Forestier-De Walwick, en Cie, te Lausanne, ongeveer 106 hectaren; Franç. Rodolphe De Lerber, te Bern, 52 hectaren; Jan Alexis Bottereau handelaar te Amsterdam, 105 hectaren, enz. Op 31, december 1797 waren Paulée en de overige vreemde kopers eigenaar geworden in het departement van 1944 hectaren en 240 artikelen.

Van 1798 af en niet meer na 1800 genoten enkele schuldeisers van de officiële begunstiging. Onder meer Victor Bodin¹²⁴ te Parijs, die de Franse legers in Noord-Italië bevoorradde, verwierf iets boven de 48 hectaren; Empaytaz, aldaar, 37 hectaren; Roulet, 39 hectaren; De Walwich, 105 hectaren, enz.

Hierna volgt de alfabetische lijst van de uitheemse kopers, waarbij de opgave gevoegd is van de hun toegewezen oppervlakte in het departement:

Fransen:

Jean Etienne Backer,	Parijs,	64640 m ²
Beths,	»	203505 »
Victor Bodin, leverancier,	»	480960 »
Henri Liévin Carié,	»	971886 »
Louis Jacq. D'Angirard voor Noblaire Perignon,	»	97004 »
Gabriël Charl. De Berny,	Parijs-Lyon,	643883 »
Etienne Charl. De Berny,	Issy-L'Union,	24508 »
Benoit Delaunoy,	Parijs,	1960 »
Jos. Marie Delorraine,	»	17272 »
P. Fred. Empaytaz,	»	370527 »

(124) I. DELATTE, *La Vente des Biens Nationaux dans l'Arrondissement de Namur*, blz. 215: « Dans l'arrondissement de Namur, la Compagnie Pommier ayant son siège à Paris, fut seule à participer activement aux achats ».

Ibidem, *La Vente des Biens du Clergé dans le Département de l'Ourthe*, blz. 25: « Quant à Lecouteulx-Canteleu, banquier et Président du Conseil des Anciens, ... il n'apparaît à Liège que deux fois comme acquéreur, lors de l'achat de la Chartreuse et de la ferme qui en dépendait ».

Ibidem, *La Vente des Biens Nationaux dans le département de Jemappes*, blz. 61: « Un autre acquéreur de marque est Lecouteulx-Canteleu, président du Conseil des Anciens et banquier ».

Ibidem, blz. 61: « Bodin était le fournisseur aux armées de l'Italie du Nord. Ses achats très nombreux en l'an VIII et l'an IX portèrent sur plus de 800 biens ».

Ibidem, blz. 62: « Si l'on totalise les achats faits par ce groupe, on remarque qu'il a accaparé environ un quart des biens exposés aux enchères ».

N.B.: In het departement van de Schelde kochten de vreemden aan het land nog niet het 1/10e van het aantal geveilde goederen.

Joseph Lannoy, Parijs, en Nicolas Pertois,	Brussel,	954705 m ² ;
Lecouteulx-Canteleu,	Parijs,	2205107 » ;
Jean Baptiste Paulée & Cie,	»	11033702 » ;
Jean Bapt. Milhaud, generaal,	»	945404 » ;
Lambert J. Palatte,	Duinkerke,	585 » ;
Louis Vinc. Pommier,	Parijs,	546505 » ;
Jean & Jean Bapt. Rousilhe,	Walinjole,	251759 » ;
Franç. Jos. Walbrecq en broer,	Parijs,	608154 » ;
Ambroise Troisoeufs, Fransman, lid v.h. algemeen departements- bestuur,	Gent,	313991 » ;

Zwitsers :

Louis René Bazyn,	Geneva	45956 m ² ;
Marie Bazyn, geboren Grenas,	Lausanne,	166795 » ;
Pierre Louis De La Rive,	Geneva,	202734 » ;
Fraç. Rodolphe De Lerber,	Bern,	522057 » ;
Louis Salomon De Watteville.	Bern,	520825 » ;
Theod. Forestier-De Walwick,	Lausanne,	1056347 » ;
Marc Benjamin Carrard en Cie,	Lausanne,	199566 » ;
Franç. Louis Roulet,	Neufchâtel	389015 » ;
Marie Schouf,	Lausanne,	28028 » ;

Nederlanders :

Ant. Hilaire Brochant, handelaar,	Amsterdam,	146996 m ² ;
Jan Alex. Bottereau, handelaar,	Amsterdam,	1055138 » ;
Jan Hermes De Langhe en Jean Jacques Cambier,	Den Haag,	383207 » ;
Corneille Jan De Langhe,	Den Haag,	296131 » ;
Totalen :		25101482 m ² .

Ongeveer in totaal 25 %, zegge zowat het 1/4e van de geveilde oppervlakte, huizen met onopgegeven uitgestrektheid daargelaten, waren met deze verhandeling aan geestelijken en vreemdelingen, deze laatsten meestal schuldvorderaars van de Schatkist. thans reeds verbeurd. De overige 75 % gingen in toewijzing over naar de andere kooplustigen.

Van de kloosterlingen belandde alleen de opleg om het mogelijke tekort aan bons aan te vullen als winst in de Rijkskas. Geheel of gedeeltelijk vereffenden de schuldvorderaars hun tegoed aan de Republiek door het om te wisselen tegen verwervingen. In die zin alleen verrijkten ze de Openbare Financiën, dat deze minder schulden hadden te dragen dan voorheen.

c) De adel. Het duurde tot op 17 november 1797 alvorens de edellieden in de verkoopzaal van het departement verschenen om er deel te nemen aan de zittingen van bod en opbod van de nationale goederen.

Zij vervolgden hun aankopen tot het einde toe van 1813; doch vooral in de jaren 1798, 1799 en 1800 lieten zij zich in de veilingen gelden.

In de departementen van de Ourthe en van Jemappes daarentegen onthield de adel zich, naar het getuigenis van Delatte, nagenoeg van alle mededingenschap^{125 126}. Zelfs de adellijke familiën, die in 1789 gehechtheid aan de nieuwe denkbeelden hadden betoond, vermeden er nu alle betrekkingen met de verwervers van nationale eigendommen. Na het vredeftichtend Concordaat van 1801-1802 stellen zij nauwelijks enig belang in de goederen van de plaatselijke kerken afkomstig, dikwijls dan nog met het voornemen ze te bekwamen tijde aan de vroegere bezitters terug te schenken.

Deze beweringen van Delatte kunnen alleszins niet weerhouden worden voor het departement van de Schelde, noch wat de begindatum van de aankopen door de adellijke familiën betreft, noch wat de belangrijkheid van hun verwervingen, noch wat de herkomst van de zich toegeëigende goederen aangaat.

Ziehier trouwens de opgave van de edellieden met de aanduiding van wat en waar ze kochten en van de herkomst der goederen: — Pierre-Louis-Joseph d'Haverskerke komt in de verkoopregisters voor als « rentenier » te Gent. Geboren te Brugge op 31 januari 1762 als zoon van baron Louis Joseph d'Haverskerke, burggraaf van Zeeland en heer van Mediepe, was hij schepen te Gent van 26-6-1785 tot 27-3-1788, om daarna uit het politieke leven te verdwijnen¹²⁷. Reeds op 26 augustus 1798 koopt hij, samen met F.H. Hagenbeek te Ninove, een partij land van de abdij der Norbertijnen aldaar afkomstig, groot 52268 m²¹²⁸ en daarna alleen achter-eenvolgens te :

Meerbeke,	20-10-99, kanunniken aldaar, huis,	1687 m ² ;
St Denijs-W.,	16- 1-99, kapittel St Baafs Gent, weide,	27018 m ² ;
Aspelare,	12- 5-99, abd. St Adriaan Ger ⁿ , land,	10115 m ² ;
Ronse,	» kapittel aldaar, weide,	22813 m ² ;
Mere,	27- 5-99, abdij Nieuwenbosch, land,	89486 m ² ;
Drongen,	1- 6-99, abdij v. Baudeloo, land,	11289 m ² ;

(125) I. DELATTE, *La Vente des Biens du Clergé dans le Département de l'Ourthe*, blz. 25: « L'abstention de la noblesse est extrêmement significative. Toutes les familles de la noblesse liégeoise, même celles qui avaient manifesté en 1789 un attachement aux nouvelles idées, évitent tout contact avec les acquéreurs de biens nationaux. Cette attitude ne se modifie guère au lendemain du Concordat. Même après cet événement pacificateur, on ne voit aucune famille noble se livrer à un achat de quelque importance. Elles s'intéressent uniquement à des biens provenant des églises locales, souvent avec l'intention de les leur restituer. »

(126) *Ibidem*, *La Vente des Biens Nationaux dans le Département de Jemappes*, blz. 60: « Presque toute la noblesse hennuyère s'abstint. Par contre, les émigrés, nobles de nationalité étrangère, participent activement aux rachats de leurs biens. »

(127) J.E. NÈVE, *Gand sous la domination française*, blz. 14, voetnota 1.

J.S.F.J.L. DE HERCKENRODE, *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne*, blz. 982.

(128) R.A.G., Fonds van het Departement van de Schelde, Verkoopregister 1344, n° 9 van 26-8-1798.

Petegem (O.)	6- 6-99, klr v. Petegem, weide,	14337 m ² ;
»	» » » »	14337 m ² ;
Zelzate,	11- 6-99, Rijkegasthuis Gent, land,	101625 m ² ;
Zaffelare,	26- 6-99, abd. St Pieters Gent, land,	171864 m ² .

Alles bijeen koopt hij 516839 m² goederen van de vroegere geestelijkheid, over zeven maanden, van 1798 tot 1799. Na 26 juni 1799 zet hij zijn aankopen stop, dus nog vóór het Concordaat !

— Zijn broeder Jean Baptiste d'Haverskerke, gerechtelijk ambtenaar te Brugge, verwerft op 28-8-1798 een hofstede te Kaprijke-Lembeke, 231707 m² groot, afkomstig van Rijkegasthuis te Gent¹²⁹. Koopt bijgevolg ook vóór het Concordaat !

— Een ander voorbeeld vinden wij in Louis-Bernard van den Hecke, „Wapenplaats” Gent, heer van Lembeke, aldaar geboren, 16 augustus 1747, echtgenoot van Barbe-Jeanne Papejans de Morchoven; behoort tot de oude Gentse adel en is zeer rijk¹³⁰. In 1795 moet hij tegen wil en dank het ambt van burgemeester te Gent aanvaarden, vooral zijn gezondheidstoestand inroepend : « J'obéirai à la force », schreef hij naar de Vertegenwoordigers van het Volk, een citaat van J.J. Rousseau inroepend, « mais n'oubliez jamais que la force ne fait pas le droit et que le plus fort n'est jamais assez fort pour être toujours le maître »¹³¹. Hij bleef dit hem opgedrongen ambt slechts enkele maanden waarnemen, tot op 20-12-95.

Van 27 maart 1798 tot 2 mei 1806 laat hij zich de volgende goederen toewijzen, in totaal niet minder dan 162 hectaren :

Schoondijke,	27-3-98, abdij St Pieters Gent, land,	707789 m ² ;
Maldegem,	20-5-98, uitgewekene de Croy, hoeve,	163617 m ² ;
Tielrode,	5-7-98, abd. Rozenberg Waasmunster, land,	4159 m ² ;
Kaprijke,	» klr. Jacobijnen Gent, land,	39034 m ² ;
Aaigem,	12-7-98, abd. Groot-Bijgaarden, land,	58663 m ² ;
Drongen,	15-7-98, Rijkegasthuis Gent, weide,	99915 m ² ;
Sinaai,	18-8-98, abd. v. Baudeloo Gent, land,	360037 m ² ;
Lemberge,	16-3-04, abd. v. Oosteeklo Gent, land,	65840 m ² ;
Lembeke,	2-5-06, » » » »	124768 m ² .

De eigendommen, door hem op twee na nog vóór het Concordaat van het departement afgekocht, behoorden destijds toe aan verschillende kloosterorden en liggen verspreid over het gebied.

— Evenmin blijft burggraaf Philippe-Louis-Marie-Ghuislain Vilain XIII (geboren te Gent, 17-12-1778, gestorven te Brussel, 27-4-1856) achterwege. Achtereenvolgens was hij burgemeester van Gent, in 1808, doch eveneens slechts voor een paar maand, lid van de Provinciale Staten en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, kamerheer van koning

(129) Ibidem, Verkoopregister 1345, n° 16 van 28-8-1798.

(130) G. VAN HOOREBEKE, *Le Nobiliaire de Gand*, blz. 69 en 70 : « Louis vanden Hecke de Lembeke, épouse sa cousine-germaine, Barbe Papejans de Morchoven, dite van der Strepen ».

(131) J.E. NÈVE, *Gand sous la Domination française, 1792-1814*, blz. 79-80.

Willem en lid van het Nationaal Congres in 1830. Hij ontving de titel van graaf in 1816¹³².

Toen hij in 1798-1799 door Joseph Vander Linden-Cannoodt, te Gent, nationale domeinen voor zijn rekening liet kopen, verbleef hij te Parijs, rue de la Victoire, 16, naar luid van de verkoopprocessen-verbaal.

Zijn verwervingen beperkten zich tot land, weide en dijkgronden, gelegen in de gemeenten Bazel en Rupelmonde. Dat hij te Bazel en omgeving kocht is nogal begrijpelijk; hij bezat in de eerstgenoemde gemeente een buitengoed en bracht er de zomer door.

Hij koopt artikelen van alle oorsprong, zowel vóór als na het Concordaat, meestal met kleine afmetingen, het laatste met meer andere kopers, in totaal 26 hectaren :

Bazel,	19- 2-1798, bisdom van Gent, land,	55001 m ² ;
»	26- 2-1799, bisdom van Antwerpen, land-weide,	10026 m ² ;
»	» » » land,	8214 m ² ;
»	17- 6-1800, » » land-bos,	22027 m ² ;
»	22- 6-1800, » » land,	42049 m ² ;
»	» » » land,	50248 m ² ;
»	1- 8-1800, kapelaanschap aldaar, land,	14125 m ² ;
»	19- 7-1805, Zwarte zusters Rupelmonde, land	14962 m ² ;
»	» » » land,	6654 m ² ;
»	23- 8-1805, kapelaanschap aldaar, land,	9179 m ² ;
»	18-11-1808, bisdom van Gent, land,	11437 m ² ;
Rupelmonde,	6- 8-1813, gemeente Rupelmonde, dijken,	3741 m ² ;
»	» » » dijken,	2993 m ² ;
»	» » » »	8959 m ² .

Het kopen van dijken te Rupelmonde laat veronderstellen dat er bij Philippe Vilain XIII hoegenaamd geen voornemen bestond op latere terug-gave. Verkocht was hier voorgoed een afgedane zaak.

— Waarschijnlijk zijn tante, Marie-Sophie Vilain XIII, geboren de 13 november 1757 en te Gent wonende, is naar luid van de verkoopakten de gescheiden echtgenote van Charles-André-Michel de Proli; deze zal voorzeker « le financier Proli » geweest zijn, van Italiaanse afkomst, « que l'on disait fils naturel du prince de Kaunitz » en van wie men verdenkt dat hij « ait été réellement un agent stipendié de l'espionnage autrichien en France »¹³³.

Ingelijks langs Joseph Vander Linden-Cannoodt om koopt Marie-Sophie Vilain XIII twee hoeven, één te St Maartens-Lierde en éne te Iddergem, resp. van de abdijen van Groot-Bijgaarden en van Ninove, met een inhoudsgrootte van 34 en 20 hectaren, op 27-12-1797 en 13-1-1798. Dit is dus ook vóór het Concordaat !

— In de Veldstraat te Gent wonen Josse Clemmen en zijn zoon, erfelijke

(132) F.V. GOETHALS, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du Royaume de Belgique*, deel 4, blz. 1000-1001.

(133) S. TASSIER, *Les Démocrates Belges de 1789, Etudes sur le Vonckisme et la Révolution Brabançonne*, blz. 363-364.

F.V. GOETHALS, op. cit., blz. 999.

ridders, eigenaars van de heerlijkheid van Petegem¹³⁴. In de verkoop-akten komt Josse Clemmen voor als « handelaar » en als « rentenier »; maar in werkelijkheid was hij de bekende stichter van de katoendrukke-rijen te Gent.

Zowat links en rechts in het departement naasten deze beiden domein-goederen, alles samen voor 128 hecaren :

Wachtebeke,	9	-2-1798, abd. St Pieters, hoeve	333160 m ² ;
Etikhove,	»	abd. Maagdendale, land,	75419 m ² ;
Gent,	»	kartuizers Gent, weide,	44560 m ² ;
Lokeren,	12-	2-1798, Nieuwenbosch Gent, land,	133903 m ² ;
Leupegem-Melden,	22-	2-1798, Maagdendale Ouden., land,	90546 m ² ;
Wachtebeke,	21-	3-1798, abd. St Pieters Gent, weide,	200520 m ² ;
Zaffelare,	24-	3-1798, abd. St Pieters Gent, hoeve,	107669 m ² ;
»	31-	3-1798, » »	173186 m ² ;
Maarke,	»	Maagdendale Oud., land,	120989 m ² ;
Petegem (Oud.)	16-11-	1810, klr Petegem, land,	6915 m ² .

— Graaf Charles-Joseph d'Ursel, burgemeester van Brussel¹³⁵, verwerft te Baasrode 42 artikelen, 38 hectaren groot, op 6 juli en 21 september 1810, voordien toebehorend aan de Spaanse uitgeweken hertog d'Hyar, doch van wie d'Ursel het eigendomsrecht op deze goederen voor zich had betwist. De hertog d'Hyar, prins van Bournonville, die te Brussel verbleef, was naar Spanje uitgeweken¹³⁶. Het keizerlijk besluit van 11-12-1808 gebood beslag te leggen op zijn goederen¹³⁷ spijs het verzet van d'Ursel tegen de uitvoering van dit besluit. Laatstgenoemde geeft bij notariële akte van 3-7-1810¹³⁸ opdracht aan zijn advocaat vóór de Prefect zijn eigendomsrecht te verdedigen « et auprès de telles autres autorités supérieures qu'il appartiendra » op de goederen nagelaten, door wijlen Mw Françoise Albertine de Bournonville, aan wijlen Mr Wolfgang Guillaume Leonard Vital d'Ursel, van wie hij de erfgenaam is. « Et si », zo de notariële akte, « contre toute attente, Monditsieur Préfect n'avait aucun egard

(134) J.E. NÈVE, op. cit., blz. 382 : « Josse-Charles Clemmen, créé chevalier héréditaire, propriétaire de seigneurie de Peteghem ».

H. COPPEJANS-DESMEDT, *Bijdrage tot de Studie van de gegoede burgerij te Gent in de 18e eeuw*, blz. 166 : «...kinderen (van Clemmen) huwen met minder bekende kooplieden zoals Poelman, Speelman, Durot..., Tricot..., onder de regering van Maria-Theresia minder toonaangevend, doch maken naam in latere tijd ».

(135) Ch. POPLIMONT, *La Noblesse Belge*, blz. 72-73. d'Ursel Charles-Joseph wordt onder het Hollands Bestuur « Commissaire général de l'Intérieur, Ministre du Waterstaat, Grand Maître de la Maison de la Reine sous Guillaume I ». Onder het Belgische Bestuur « Sénateur de Belgique ». Hij is geboren te Brussel op 9-8-1777.

(136) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1265-1286. Extrait des Minutes de la Secrétairerie d'Etat, Ministre des Finances, Division du Secrétariat, au Préfet du departement 1-12-1808 : « Pierre d'Alcantera fabrique fernandez Duc d'Hyar, décédé dans la ville de Madrid le 23-2-1808 ».

(137) Ibidem, Bundel 1265-1266, Extraits des Minutes de la Secrétairerie d'Etat, 12 novembre 1808.

(138) Ibidem, Verkoopregister n° 1444, artikel van verkoop n° 1 en volgende, Notariële akte van 3-7-1810.

a sa reclamation et protestation, le dit sieur constituant autorise son mandataire a faire l'acquisition des dits biens ».

De prefect had deze waarschijnlijke list doorzien, namelijk dat hier door d'Hyar een overdracht van goederen zagezegd langs Mw de Bournonville op Wolfgang d'Ursel had plaats gegrepen, met het oog op het ontkomen van de inbeslagneming. Hij gaf derhalve geen gevolg aan de klacht en hield de goederen in erfhuus. Graaf d'Ursel kocht ze, denkkelijk dan met het oog op latere teruggave .

— Antoine-François d'Hoop-van Alstein neemt samen met Joseph-Henri-Felix van Alstein, burgemeester te Drongen en wonend te Gent ¹³⁹ een partij land te Sint-Gillis-Dendermonde van 94607 m² op 31-12-1797 in eigendom van de Republiek over. Deze partij was weleer in het bezit van de abdij van Zwuyveke te Dendermonde. Verder naast hij nog landen en huizen te Heusden, Herdersem, Dendermonde, Melle en Sint-Gillis, in het geheel twaalf artikelen met een uitgestrektheid van 180406 m², meestal na het Concordaat.

— Komt eveneens in het adelboek voor, Jacques-Charles-Ghuislain Limnander, te Gent ¹⁴⁰, die tijdens de Franse bezetting met velerhande opdrachten werd belast. Te persoonlijken titel nam hij van de Nationale domeinen 232939 m² land en weide in bezit, verdeeld over vier artikelen, te Drongen, Haaltert en Ninove, in 1798 en 1799. Samen met Mertens, F.A., koopt hij er vier andere met een oppervlakte van 616727 m², gelegen te Temse, Schoondijke en Dendermonde-Appels, insgelijks in 1798 en 1799, data die het Concordaat voorafgaan !

In de groep van de edellieden rangschikken wij verder nog :

— Graaf Jean Baptiste d'Hane-Steenhuyse ¹⁴¹, heer van Leeuwergem, als « rentenier en eigenaar te Gent », in de boeken met de verkoopprocessen-verbaal aldus vermeld, die op 23-12-1808 te Melle-Wetteren zich een hoeve laat toewijzen van 747440 m², destijds van het Oostenrijks gouvernement.

— Baron de Giey en de Villars ¹⁴², die officier was in een Oostenrijks regiment van de dragonders, en zich vergenoegt met de aankoop in het departement van vier artikelen, groot 29549 m², te Nazaret en Sint-Denijs-Westrem : 3 partijen land en 1 huis, van 27-11-1807 tot 21-5-1813.

— Charles de Bergeyck, eigenaar en burgemeester te Beveren-Waas en wonend te Brussel, behoort tot de familie Brouckhoven de Bergeyck ¹⁴³;

(139) G. VAN HOOREBEKE, op. cit., blz. 44 : « Antoine-François, écuyer, Sgrn de Singhem, Directeur des Domaines en Flandre », gehuwd met Hélène-Thérèse van Alstein.

(140) Ibidem, blz. 105 : « Limnander, J.C.G., né 24 juin 1768, revêtu de diverses charges pendant la Domination Française, décédé en 1823, épouse Françoise Berry, née à Anvers ».

(141) Ibidem, op. cit., blz. 203 : Jean-Baptiste-Marie-Joseph-François Guislain Comte d'Hane, Sgrn de Leeuwergem, Nieulant, Eechove, etc ».

(142) Ibidem, blz. 67 : « Jean-Baptiste-Marie, Baron de Giey et de Villars, né à Gand, le 15 Août 1771, décédé 20 Déc. 1821, fut Officier au Régiment des Dragons de la Tour. Il ép. 11 Prairial an X (30 Mai 1802) ThérèseMarie Soenens ».

(143) F.V. GOETHALS, Miroir des notabilités nobiliaires, deel II, blz. 977.

hij neemt op 21 april 1809 van de Nationale domeinen een planterij, waarvan de oppervlakte in de akte niet wordt aangeduid, in aankoop over te Beveren, voorheen in bezit van de Guillielmieten aldaar.

— In de boeken met de verkoopprocessen-verbaal wordt M. de Varanges, algemeen ontvanger van het departement, te Gent, met de adellijke titel van baron genoemd. Hij eigent zich te Gent op 28 juni 1805 het klooster toe van de Kapucijnen, alsmede op 14 mei 1813 land en weide van de St Pietersabdij, al en tal 13540 m².

De laatste vier edellieden naastten ofwel één artikel ofwel meer artikelen alsdan met geringere oppervlakte, allen na het Concordaat en zichtbaar geenszins met de bedoeling ze later eens terug te kunnen schenken, Pecsteen uitgezonderd.

— Als rentmeester van de uitgewekene Prins de Croy ¹⁴⁴ neemt Baron Jacques-Philippe Pecsteen ¹⁴⁵, gerechtelijk ambtenaar te Brugge-Maldegem, een deel van diens eigendommen voor zijn ongetwijfeld voorlopige rekening over :

Waterland,	23-1-1798, een hoeve van	652908 m ² ;
St Jan-in-Eremo,	10-4-1798, land,	178422 m ² ;
Middelburg (Vl.)	31-7-1799, »	17695 m ² ;
St Laureins,	11-9-1812, »	4470 m ² ;
»	»	24031 m ² ;
»	»	13320 m ² .

Verder verschaft hij zich een partij land van 19161 m² te Middelburg en twee loten land te Aardenburg en te Middelburg, die eens aan zijn vroegere patroon hadden toebehoord. Hoop op teruggave zal hiervan de drijfveer geweest zijn.

— François-Guillaume de Naeyere, rentenier te Gent, koopt in 1797-1798 twaalf artikelen in het departement : ¹⁴⁶

Watervliet,	17-11-97, Staten-Generaal, land,	54898 m ² ;
Nederename,	24-11-97, abdij van Ename, molen,	31422 » ;
Mere,	27-11-97, Rijke klaren, Gent, land,	22624 » ;
Evergem,	15- 2-98, bisdom van Gent, land,	14823 » ;
Gent,	21- 3-98, een deel v.h. seminarie,	—
Lokristi,	13- 4-98, bisdom van Gent, hoeve,	198288 » ;
Evergem,	17- 7-98, Augustijnen v. Gent, land,	38484 » ;
»	22- 7-98, bisdom van Gent, land,	3461 » ;

(144) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 1268, Ministère des Finances, Département des Domaines Nationaux, 5e Division, 1er Bureau, 27 Septembre 1810 : « Tous les biens qui ont appartenu à la famille de Croy... sont définitivement réunis au Domaine de l'Etat ».

(145) Ch. POPLIMONT, *La Belgique Héraldique*, boek 8, blz. 302-303 : Jacques Pecsteen, geboren 1769, gestorven 1849.

(146) G. VAN HOOREBEKE, op. cit., blz. 178 : « Franç.-Guill. De Nayere, décédé à Gand, le 1 juillet 1838, Licencié en Droit, Avocat au Conseil de Flandre, ancien Maire de Gand et conservateur des Hypothèques pensionné ».

Hontenisse,	26- 8-98, abdij van Baudeloo, land,	44708 » ;
»	31- 8-98, abdij van Baudeloo, land,	43950 » ;
Gentbrugge,	5- 9-98, Rijke klaren, Gent, weide,	12114 » ;
Drongen,	7- 9-98, Kartuizers v. Gent, weide,	12595 » .

Met Jean Josse Verherbruggen, vervoerondernemer te Gent, schaft hij zich, op 10-6-1808, nog een weide aan van 2019 m², eertijds van de pastorij van Wondelgem. Zijn aanwinsten bedragen nagenoeg 48 hectaren.

— Charles-Bavon de Vaernewyck, rentenier te Lovendegem ¹⁴⁷ komt op 5-6-1798 in toewijzing van 57514 m² weide te Bellem-Ursel, weleer toebehorend aan de uitgewekene Montmorency.

— Van 9-8-1808 tot en met 1810 was baron Pierre-Joseph Pycke-de-ten Aerden burgemeester van Gent, benoemd bij keizerlijk decreet van 17-7-1808 ¹⁴⁸. Nog vóór het Concordaat komt hij in toeslag, op 16-5-1798, van een hoeve te Bellem-Aalter, 295902 m² groot, eens eigendom van de uitgewekene prinses Montmorency; nadien, op 22-9-1809, te Bellem, van een kleine partij land van 401 m², herkomstig van de Provincie Vlaanderen ¹⁴⁹.

— Eindelijk Mevrouw Weduwe Pierre-François Pycke, douairière te Gent, die zich vergenoegt met drie kleine artikelen te Zwijnaarde en van deze gemeente afkomstig, op 18-6-1813, jaren dus na het Concordaat, en met een uitgestrektheid van pas 2628 m².

In overzichtelijke tabel samengevat (wij zeggen niet dat ze volledig is) sommen wij hierna de door ons opgediepte edellieden op, met aanduiding van de door elk van hen verworven bezittingen :

a) *Edellieden van het departement :*

Louis-Bernard van den Hecke,	Gent,	1624822 m ² ;
Josse Charles Clemmen en zoon,	Gent,	1286867 m ² ;
Jacques-Charles-Ghuislain Limnander,	Gent,	849666 m ² ;
- Jean Baptiste d'Hane de Steenhuyse,	Gent,	747440 m ² ;
Marie-Sophie Vilain XIII,	Gent,	645750 m ² ;

(147) G. VAN HOOREBEKE, op. cit., blz. 174 : « Charles-Constantin-Marie-Bavon-Ghuislain de Vaernewyck, créé Vicomte de Vaernewyck d'Angest, né 1 Oct. 1767, chambellan de Guillaume I, Membre de l'Ordre Equestre de la Flandre Orientale et de la Chambre des Etats-Généraux, décédé 24-3-1835 ».

(148) Pr. CLAEYS, op. cit., blz. 167-168 en 225-226.

(149) G. VAN HOOREBEKE, op. cit., blz. 159 : « Pierre-Joseph Pycke, né le 1-9-1771, ...créé par Napoléon chev. de la Légion d'Honneur (le 18-8-1810) et Baron de l'Empire (19 Sept. suivant), Membre de l'Ordre Equestre (1816), Préfet de Middelbourg (1811-1817), chev. du Lion Néerlandais, créé Baron (de Keerle) par Guillaume I (27-9-1817). Membre des Etats-Généraux des Pays-Bas, enfin Gouverneur d'Anvers (1817-1820), où il décéda en cette qualité, 2-3-1820 ».

J.E. NÉVE, op. cit., blz. 112, voetnota 1 : « Par une lettre non datée, adressée au Ministre de l'Intérieur, Pycke réclama la croix de la Légion d'Honneur et le titre de baron... »

N.B. : Onder Napoleon en Willem I verwierven baron Pycke en Charles-Bavon de Vaernewyck dus nieuwe adellijke titels.

Pierre-Louis-Joseph d'Haverskerke,	Gent,	516839 m ² ;
François-Guillaume de Naeyere,	Gent,	479386 m ² ;
Pierre-Joseph Pycke,	Gent,	296303 m ² ;
Philippe Vilain XIII,	Gent,	259615 m ² ;
Antoine-François d'Hoop-Van Alstein,	Gent,	180406 m ² ;
Charles-Constantin de Vaernewyck,	Lovendegem,	57514 m ² ;
Jean Baptiste de Giey et de Villers,	Gent,	29549 m ² ;
Muguet de Varanges,	Gent,	13540 m ² ;
Douairière Pierre-François Pycke (wed.)	Gent,	2628 m ² .

b) *Edellieden van buiten het departement :*

Jacques-Philippe Pecsteen,	Brugge,	910007 m ² ;
Charles-Joseph d'Ursel,	Brussel,	379190 m ² ;
Jean Baptiste d'Haverskerke,	Brugge,	231707 m ² ;
Charles de Bergeyck,	Brussel,	planterij.

Als gevolgtrekking van onze bevindingen kunnen wij voorhouden dat in het departement van de Schelde het aandeel van de adel in de verwerving van nationale goederen niet onbelangrijk te noemen is, maar toch verreweg voorbijgestreefd wordt door dat van de geestelijken en van de uitheemse kopers. Insgelijks door dat van het Leiedepartement, alwaar de adellijke familiën van Brugge alleen 1755 hectaren voor zich verwierven ¹⁵⁰, terwijl zij zich in het departement van de Schelde beperkten tot 851 hectaren, of tot 3,14 % van de algeheelheid der verkochte goederen. Is hun aantal en hun aandeel dus tamelijk begrensd, niettemin overschaduwden hun aankopen uiterst verre deze door Delatte vastgesteld voor de Ourthe en voor Jemappes, alwaar de onthouding van « bijna » alle edellieden een bewijs is van hun wantrouwen en hun vijandige gezindheid ten opzichte van de republikeinse instellingen. Iets dergelijks kan men niet beweren voor de edellieden van ons gebied. Zij kopen veel méér vóór dan na het Concordaat, waaruit hun geloof in de bestendigheid van wat verworven werd is af te leiden.

Integendeel van wat Delatte beweert voor het departement van Jemappes nam in het Scheldedistrict de uitgeweken adel van vreemde nationaliteit geen « actief deel » aan het terugkopen van zijn verbeurdverklaarde eigendommen. Pecsteen, als rentmeester van prins de Croy, en d'Ursel, die zich als erfgenaam liet doorgaan van de goederen officieel aan de hertog d'Hyar toebehorend, kopen misschien enkele eigendommen van deze edellieden voor dezer rekening terug in.

Door hun aankopen en door hun ambtenaarschap in de dienst van Frankrijk konden de betrokkene edellieden alleen gehechtheid aan de Republikeinse ideeën vertolken. Het verhinderde niet dat zij, na het Frans bewind, even belangrijke posten vanwege de Hollandse regering kregen waar te nemen en verder bekleedden in onafhankelijk België.

d'Ursel, de Vaernewyck en Pycke bvb. bevestigden ten volle onze be-

schouwing¹⁵¹. Zij schoten er hun populariteit niet bij in.

Onder de edellieden troffen wij er gene aan, bij onze opzoekingen, die de gekochte goederen hebben verhandeld. Hun bezittingen hielden ze bij en deze gingen door erfenis over naar hun familiën.

d) De burgerij. Het is een gemeenplaats in de literatuur over de verkoop van nationale domeinen te herhalen, dat, naast de geestelijken, de leveranciers van de Republiek en de adel, de rijke burgerij¹⁵² zich als de werkelijke voordeelgenietster van deze grootscheepse revolutionaire verhandeling van goederen heeft aangemeld. In het bezit van goed en goud en zinnend op een voordelige belegging van haar kapitalen of op winstbejag door verdere afzetting van de verworven eigendommen, kon haar tussenkomst in de veilingen geen twijfel laten.

Om de gegoede burgers van alle andere kopers te kunnen onderscheiden hebben wij alle leke verwerfers, vreemdelingen en edellieden nu terzijde

(150) Inlichtingen verstrekt door R. MOLLEMAN, in zijn *Bijdrage tot de studie der Brugse kopers van nationale goederen in het Arrondissement Brugge*, hs blz. 91.

(151) Pr. CLAEYS, op. cit., blz. 3 : 23-11-1792 : Conformément au règlement élaboré par les quarante-neuf, la population réunie à dix heures du matin dans la cathédrale de Saint-Bavon, nomme par acclamation les soixante citoyens, représentants ou administrateurs provisionnels de la ville de Gand. Les soixante représentants choisissent pour Président et Secrétaire, les citoyens *Van Haverskerke* et Meyer.

— blz. 44; 2-7-1795 : Ils le (conseil communal) remplacent par un conseil composé de dix-huit membres, dont le citoyen *Louis Vanden Hecke* demeurant à la place d'Armes, est nommé président avec titre de maire.

— blz. 110; 1-1-1801 : Maire, Liévin Bauwens; Adjoints, *de Naeyer*,...

— blz. 133; 24-9-1801 : Installation du maire *G. de Naeyer*, nommé le 7 août 1801. Il était de très petite taille... il remplaçait par intérim les fonctions de maire depuis le 28 Août, date de la démission de Liévin Bauwens.

— blz. 136; 1802 : Maire *G. de Naeyer*; Adjoints, Clemmen-Triest, Limnander...

— blz. 158-159; 14-7-1803 : Désignation des dames chargées de faire les honneurs des fêtes offertes au premier consul et sa femme... Parmi ces dames nous relevons les noms : *de Naeyer*,... *Pycke de ten Aerden*,... *van Vaernewyck*...

— blz. 220; 3-5-1808 : Réception et installation du maire *P.H. Vilain XIII*. Il ne reste que deux mois en fonctions.

— blz. 242; 17-10-1809 : Formation de la garde d'honneur à cheval destinée à escorter l'empereur lors de son voyage à Gand en 1810. Voici les noms des officiers : *Philippe Vilain XIII*, colonel; *Liévin Bauwens*, lieutenant-colonel; ... François Van Aken, capitaines...

— blz. 225-226; 9-8-1808 : Installation par le Préfet, avec le cérémonial habituel, du maire *P. Pycke*, nommé par décret impérial du 17 juillet.

— blz. 261; 28-2-1811 : Installation du maire F.J. Vander Haeghen. Il remplace le baron *Pycke*, nommé préfet du département des Bouches de l'Escaut (Zélande).

— blz. 297; 19-3-1814 : Le comte *d'Hane de Steenhuse*, nommé intendant du département de l'Escaut par le gouvernement provisoire de la Belgique, est installé dans ses fonctions.

— blz. 305; 4-7-1814 : la loge maçonnique la Félicité Bienfaisante fait imprimer la liste de ses membres au nombre duquel nous remarquons : *Anoine d'Hoop van Alstein*, vénérable, Jean de Contreras, Joseph Aelbrouck, Liévin Bauwens...

(152) I. DELATTE, *La Vente des Biens du Clergé dans le Département de l'Ourthe*, blz. 31 : « A quelques exceptions près, les fermes mises en vente pendant le 1er tiers du XIX siècle furent acquises par de riches bourgeois. »

gelaten, in groepen ingedeeld. Bij deze indeling namen wij uitsluitend de maatschappelijke stand of het uitgeoefend bedrijf van de betrokkenen in aanmerking. De landbouwers alsmede de kopers met onaangegeven beroep hielden wij eveneens afzonderlijk.

Wij zullen niet beweren, dat onze indeling vrij is van kritiek. In de regel lieten wij ons leiden door eigen zienswijze en persoonlijke opvatting. In mindere mate door de geraadpleegde werken : « Lyste der Gequotiseerde in de geforceerde Leeninghe van 600 Millioenen Livres »¹⁵³ en « Liste alphabétique de commerce, professions, industrie et métiers, compris dans la loi sur les patentes du 21 Mai 1819 et indication du droit dû pour chaque profession, etc ». In laatstbedoeld werk zijn de verschillende beroepen aangegeven, voor de betaling van de patentrechten met een waardecijfer aangeslagen, van 1 tot 15, waarbij de beroepen onder 1 vermeld het sterkst getaxeerd en dus het hoogst in aanzien opgetekend staan. Wij hielden er rekening mede, voor zover het ons gepast toescheen.

x In de *hogere sociale groep* rangschikken wij : enerzijds de hogere economisch passieve groep, met de eigenaars, renteniers en bijzonderen; anderzijds de hogere economisch actieve groep, waaronder de grootindustriëlen, de groothandelaars en de bankiers; verder de hogere intellectuele groep met de notarissen, rechtsgeleerden en geneesheren; ten slotte het overheids-personeel in openbare dienst, t.t.z. de magistraten, de directeurs van de financiën en van de domeinen, enz.

\ In de *sociale middengroep* brengen wij de midden-economisch actieve groep onder, waartoe de kleinindustriëlen en -handelaars en de ambachtslieden behoren; de middengroep van de intellectuelen, als deurwaarders en landmeters; de middengroep van het personeel in openbare dienst, met de onderbureauoversten, griffiers en onderwijzers.

> Als leden van de *lagere sociale groep* rekenen wij aan : zij, die deel uitmaken van de lagere economisch actieve groep, als dagloners en herders; de lagere groep van de intellectuelen met de „schrijvers” en de klerken; en de bedienden in openbare functie.

De notabelen zal men zoeken onder de leden van de hogere economisch passieve groep, de hogere economisch actieve groep, de hogere intellectuele groep en het hooggeplaatst personeel in openbare dienst. Dat velen van hen over de nodige geldmiddelen beschikken om zich nationale goederen toe te eigenen (wij zullen later zien hoeveel precies de grootste kopers verwerven), bewijst het voortreffelijk aandeel door hen in de veilingen genomen, zoals genoegzaam blijken mag uit de onderstaande opgave :

Hogere economisch passieve groep :	13,55 %)	
» » actieve » :	14,85 %)	Samen 44,79 %
» intellectuele groep :	9,28 %)	van de 27079 ha.
Overheidspersoneel in openb. dienst :	7,11 %)	

Op sociaal gebied kunnen deze groepen op gelijke voet gesteld worden met de geestelijken, de vreemdelingen en de edellieden. Zo wij dan bij dit totaal het aandeel voegen van de

Geestelijken :	15,82 %)	
Vreemdelingen :	9,27 %)	Samen 28,23 %
Edellieden :	3,14 %)	van de 27079 ha,

dan reiken de aanwinsten van deze bevoorrechte standen tot iets meer dan 73 % van de totaliteit der verkochte goederen.

Vanzelfsprekend zijn de gegoede burgers, kopers van nationale domeinen, in de steden gehuisvest, vooral in de hoofdplaats van het departement, zoals de volgende tabellen in het licht stellen.

Om wille van de volledigheid delen wij immers de in elke sociale groep gerangschikte beroepen naar de woonplaats in van hun beoefenaars : a) te Gent; b) in de overige steden van het departement¹⁵⁴; c) op het platteland; en wij duiden meteen de door hen gekochte oppervlakte aan.

I. Hogere sociale groep :

	Gent	Andere steden	Platteland	Totaal
<i>Economisch passieve groep : (de getallen drukken m² uit)</i>				
a) Eigenaars en renteniers :				
	13986814	4137983	1038553	19163350
b) Bijzonderen :				
	13091347	3155272	1293796	17540415
<i>Totaal :</i>	27078161	7293255	2332349	36703765
<i>Economisch actieve groep :</i>				
Bankiers :	7881921	—	—	7881921
Fabrikanten :	3971190	—	—	3971190
Handelaars en kooplieden :	14729237	12408269	978145	28115651
Makelaars :	260371	—	—	260371
<i>Totaal :</i>	26842719	12408269	978145	40229133
<i>Intellectuele beroepen :</i>				
Apothekers :	5593	688089	—	693682
Architecten :	509869	146280	2306	658455
Geneesheren- heelmeesters :	950701	138090	1218796	2307587
Notarissen :	1698539	718354	6621345	9038258
Pleitbezorgers :	771715	451280	—	1222995
Rechtsgeleerden :	8351672	1769546	910007	11031225
Zaakgelastigden :	152587	—	2703	155290
<i>Totaal :</i>	12440676	3911639	8755157	25107472

(154) *Wegwyzer der Stad Gend*, 1819, blz. 75 en vv.: Aalst, Deinze, Dendermonde, Eeklo, Geraardsbergen, Lokeren, Ninove, Oudenaarde, Ronse, St.-Niklaas.

Overheidspersoneel in openbare dienst :

Financiën en domeinen :	6593461	749681	832601	8175743
Gewapende macht :	1816676	134589	42108	1993373
Magistratuur :	2431820	635954	2040015	5107789
Overige diensten :	3174896	781657	29375	3985928
<i>Totaal :</i>	14016853	2301881	2944099	19262833

Hogere sociale groep, algemeen totaal :

	80378409	25915044	15009750	121303203
--	----------	----------	----------	-----------

II. *Sociale middengroep :**Economisch actieve groep :*a) *Kleinindustrie, ambachtswezen :*

Brouwers; drankstokers :	268212	491218	1794323	2553753
Draaiers :	56680	—	—	56680

Intellectuele beroepen :

Schatters :	—	353114	21516	374630
Deurwaarders :	1094532	—	61548	1156080
Gevolmachtigden :	—	47483	—	47483
Landmeters :	90475	—	19187	109662
<i>Totaal :</i>	1185007	400597	102251	1687855

Personeel in openbare dienst :

Onderbureauoversten, enz.	3034441	—	—	3034441
Directeur v.d. polders	—	—	297	297
Gezwoven vertalers :	20656	—	—	20656
Griffiers :	389653	272109	133590	795352
Onderwijzers :	66533	—	106826	173359
<i>Totaal :</i>	3511283	272109	240713	4024105

Sociale middengroep, algemeen totaal :

	8749495	2404744	4212540	15366779
--	---------	---------	---------	----------

III. *Lagere sociale groep :**Economisch actieve groep :*

Dagloners-herdersleurders :	312	1631	31651	33594
-----------------------------	-----	------	-------	-------

Intellectuelen :

«Schrijvers»-klerken :	2735	—	891	3626
------------------------	------	---	-----	------

Personeel in openbare dienst :

Bureauboodschapperssluiswachters :	25012	—	38373	63385
------------------------------------	-------	---	-------	-------

Bedienden v.h. departement-arrondissement-gemeenten-militair hospitaal :	579452	53145	—	632597
<i>Allerlei beroepen :</i>				
Kunstenaar :	2632	—	—	2632
Ex-legioensoldaat :	—	49717	—	49717
<i>Lagere sociale groep, algemeen totaal :</i>				
	610143	104493	70915	785551
<i>Samenvatting van de drie sociale groepen :</i>				
Hogere soc. groep :	80378409	25915044	15009750	121303203
Soc. middengroep :	8749495	2404744	4212540	15366779
Lagere soc. groep :	610143	104493	70915	785551
Totalen :	89738047	28424281	19293205	137455533

Nemen wij hieronder voor elke van de drie sociale groepen de personen betrokken bij de economisch passieve groep, de economisch actieve groep en de intellectuele groep afzonderlijk in oenschouw :

	Gent	Andere Steden	Platteland	Toaal	Procent op
<i>Hogere sociale groep :</i>					
Econ. passieve gr. :	27078161	7293255	2332349	36703765	27079 ha
Econ. actieve gr. :	26842719	12408269	978145	40229133	
Intellect. groep :	12440676	3911639	8755157	25107472	
Totalen :	66361556	23613163	12065651	102040370	
1°)	65,04%	23,14%	11,82%	100%	155
2°)	24,50%	8,72%	4,45%	—	37,67%
<i>Sociale middengroep :</i>					
Econ. actieve gr. :	4053205	1732038	3869576	9654819	
Intellect. groep :	1185007	400597	102251	1687855	
Totalen :	5238212	2132635	3971827	11342674	
1°)	46,30%	18,87%	35,10%	100%	
2°)	1,93%	0,78%	1,47%	—	4,18%
<i>Lagere sociale groep :</i>					
Econom. actieve gr. :	312	1631	31651	33594	
Intellect. groep :	2735	—	891	3626	
Totalen :	3047	1631	32542	37220	
1°)	8,18%	4,38%	87,43%	100%	
2°)	0,00%	0,00%	0,01%	—	0,01%

(155) 1°) dit % werd berekend op de gedeeltelijke totalen ;

2°) dit % werd berekend op de totaal geveilde oppervlakte of 27079 ha.

Algeheel totaal :	71602815	25747429	16070020	113420264	
	26,44%	9,50%	5,93%		41,87%

In het oog springend is het aanzienlijk aandeel in de veiling genomen door de hogere sociale groep, waaruit in allereerste plaats de gegoede burgers moeten gerecruiteerd worden : 37,67 % van de totaliteit der verkochte oppervlakte, tegen nauwelijks 4,18 % voor de sociale middengroep en 0,01 % voor de lagere sociale groep.

Laten zich in deze hogere sociale groep het meest opmerken :

— de handelaars en kooplieden	met 2812 ha = 10,38%	op 27079 ha ;
— de eigenaars en renteniers	» 1916 ha = 7,07%	» ;
— de bijzonderen	» 1754 ha = 6,48%	» ;
— de rechtsgeleerden	» 1103 ha = 4,07%	» ;
— de notarissen	» 904 ha = 3,34%	» ;
— de bankiers	» 788 ha = 2,91%	» ;
— de fabrikanten	» 397 ha = 1,46%	» ;
— de geneesheren	» 231 ha = 0,85%	» ;
— de pleitbezorgers	» 122 ha = 0,45%	» .

De overige vier van deze groep, de apothekers, de architecten, de makelaars en de zaakgelastigden, kopen samen 176 hectaren, hetzij 0,66 % van het totaal der verkochte hectaren.

Niet talrijk zijn hier de personen, die aan de veilingen deelnemen; maar zij verwerven grote eigendommen, geenszins in een bepaald tijdstip, doch in de hele verkoopperiode door, in vele gemeenten van het departement. In het bezit van kapitalen, die ze voordelig konden investeren in nationale domeinen, zijn ze met hun 37,67 % van de verkochte oppervlakte de werkelijke baathebbers van de secularisatie geweest.

In de sociale middengroep van personen, die een kleine nijverheid of handelsonderneming uitbaten en dus voor eigen rekening werken, onderscheiden zich de brouwers en de drankstokers, de herbergiers en de deurwaarders, met resp. 255, 148 en 115 hectaren. Hun aankopen schijnen, globaal genomen, tamelijk bescheiden; gelet evenwel op het gering aantal dezer kopende personen, een 52-tal zijn ze maar, verwerven zij toch gemiddeld 10 hectaren.

De opgegeven cijfers volstaan om aan te tonen dat de dagloners, herders, wevers, barbiers, notarisklerken en «schrijvers» zich goed en wel van de veilingen hebben onthouden. Waar deze lagere sociale stand koopt, is het meestal een huisje of een lapje grond; met hun 27 aandeelhebbers in de verkoop verwerven zij een gezamenlijke oppervlakte, die nauwelijks de 4 hectaren benadert, zegge het 0,01 % van de algeheel in erfhuis gehouden oppervlakte.

Wat de personen uit de drie sociale groepen betreft, die een openbare betrekking waarnemen, releveren wij de volgende cijfers :

	Gent	Andere steden	Platte-land	Totaal m ²	Procent op 27079 ha;
<i>hogere soc. gr.</i> :	14016853	2301881	2944099	19262833	70,10%
	72,30%	12,44%	15,26%	100%	—
	5,17%	0,85%	1,08%	—	7,10%
<i>soc. middengr.</i> :	3511283	272109	240713	4024105	14,86%
	87,31%	6,70%	5,99%	100%	—
	1,29%	0,10%	0,10%	—	1,49%
<i>lagere soc. gr.</i> :	604464	53145	38373	695982	25,64%
	87,30%	7,40%	5,30%	100%	—
	0,22%	0,02%	0,01%	—	0,25%
Totalen :	18132600	2627135	3223185	23982920	8,83%
	6,69%	0,98%	1,18%	—	8,83%

De groepen van ambtenaren en bedienden liggen met hun aankopen zeer ver beneden deze van de privé sector. Hun naasting bedraagt 8,83% van wat geveild werd, tegen 41,87 % voor de hogere, midden en lagere economisch passieve, actieve en intellectuele groepen. Dit verschil in min ligt aan het feit van het gering aantal personen in deze groep van kopers thuishorend, een 96-tal, en tevens, voor het merendeel van hen, aan de beperkte verwervingen. Behalve voor Joseph Sunaert, Charles Manilius en Pierre Vidal, ambtenaren van het departement, die resp. 642, 229 en 167 ha naar zich toehalen; de commandant van de gendarmerie François Target met 111 ha; de ontvangers van de domeinen Alexis Deboussois en Guillaume Candé, met 108 en 103 ha, tellen wij slechts 18 anderen, die van 20 tot 100 ha naastten. De 72 overblijvenden stellen of moeten zich met minder tevreden stellen.

Het is makkelijk te begrijpen dat de ambtenaren en bedienden van het centraal bestuur, te Gent, van de financiën en domeinen aan de veilingen deelnemen. Op deze manier verklaren zij zich de aanhangers van de revolutionaire denkbeelden en verstevigen zij hun betrekking in het ambtelijk leven van de Franse regering.

Een andere groep van kopers is deze van de *openbare mandatarissen*, hetzij ze een tijdelijke opdracht vervullen in het departement, hetzij in de gemeenten. In deze groep worden de personen gerangschikt, van wie het beroep in het burgerlijk leven niet was vast te stellen :

Openbare mandatarissen met tijdelijke opdracht :

Aantal	Gent	Steden	Platteland	Totaal met % op 27079 ha
--------	------	--------	------------	--------------------------

Bij het centraal bestuur te Gent :

1) Commissarissen v.h.

Uitvoerend Directoire :	14	6687971	701932	1014177	8404080 m ²
		2,47%	0,26%	0,37%	3,10%

2) Beheerders-raadsheren

v.d. departementale

administratie :	12	5769378	—	—	5769378 m ²
		2,13%	—	—	2,13%

Bij de gemeentebesturen :

3) Burgemeesters en adjuncten :	51	—	250687	1864675	2115362 m ²
			0,09%	0,68%	0,77%
Totalen :	77	12457349	952619	2878852	16288820 m ²
		4,60%	0,35%	1,05%	6 %

Wat deze mandatarissen met tijdelijke opdracht hebben gekocht is maar een miniem deel van de geveilde oppervlakte, nauwelijks 6 % er van.

Als commissarissen van het Uitvoerend Directoire laten zich gelden : Jean François Denecker met 82 hectaren; Paul De Turck met 59 hectaren en François Coquin met 44 hectaren.

Bij het centraal bestuur te Gent komt Philippe Jacques Van Overloop, administrateur, vooraan te staan met 301 hectaren.

Ignace Crombeen, J.G. Meyer, Jean Jacques Forcade, Jean François Mulle en Emmanuel Piers, raadsheren bij dit bestuur, leggen resp. beslag op 49, 45, 30 en 22 hectaren.

De burgemeesters Joseph van Alstein, B. Neckelput en Henri-Ferdinand Van Raden, met mandaat resp. te Drongen, Grimminge en Hulst, zijn insgelijks voorname verwervers met 59, 25 en 25 hectaren. Jacob Hennequin, Louis Bernard Piens en Pierre Waterschoot, die als voorzitters van een gemeenteraad hebben gefungeerd, kopen samen amper 20 hectaren.

Gemiddeld verwerven :

de 14 commissarissen v.h. Uitvoerend Directoire :	60 ha;
de 12 mandatarissen bij het departementsbestuur :	48 ha;
de 51 burgemeesters en adjuncten :	slechts 4 ha.

Evenals voor de voorgaande groep van ambtenaren en bedienden komt het zeer verstaanbaar voor dat ook de openbare mandatarissen een deel namen van de verkochte goederen; daarmede onderstreepten zij hun verkleefdheid aan het revolutionair regime, dat zij met hun medewerking ondersteunden, en hun vertrouwen in het onaantastbaar bezit van hun verwervingen. Zij kochten zowel vóór als na het Concordaat van 1801. Vooral de commissarissen van het Uitvoerend Directoire speelden met de administrateurs en de raadsleden van het departementaal bestuur te Gent een toonaangevende rol in de verhandeling van de nationale domeinen.

De vraag of namelijk de boeren deelgenomen hebben aan de verkoop, of zij in brede mate kochten en wanneer, vóór of na het Concordaat, zullen wij trachten thans te beantwoorden.

Onder de benaming « boeren » rangschikken wij natuurlijk de landbouwers-eigenaars en de landbouwers-huurders; daarbij de huurders van het platteland met onaangegeven beroep en van wie dus best kan verondersteld worden, dat zij landbouwers of ten minste landgebruikers zijn.

Hoevelen onder hen, wat en wanneer zij kochten, laat de volgende tabel overzien :

Goederen gekocht door

Jaren	Landbouwers-eigenaars		Landbouwers-huurders		Huurders-platteland		Totale oppervlakte m ²	% op 25808947 m ²
	Aantal	Oppervlakte	Aantal	Oppervlakte	Aantal	Oppervlakte		
1796	—	—	—	—	1	86150	86150	0,33
1797	6	611444	5	575160	3	128430	1315034	5,09
1798	83	2775566	61	5242690	77	3474398	11492654	44,53
1799	37	929895	36	745289	29	1348928	2024112	7,84
1800	44	2118188	14	292699	39	566945	2977832	11,54
1801	15	247664	4	55012	11	123203	425879	1,65
1802	7	97431	6	85126	2	17191	199748	0,77
1803	31	595943	26	675628	19	110601	1382172	5,36
1804	9	436105	5	24555	4	31629	492289	1,91
1805	11	465264	8	76073	8	131566	672903	2,61
1806	19	262439	8	38461	13	157781	458681	1,78
1807	19	243740	11	309492	10	93969	647201	2,51
1808	52	455916	27	291242	23	33044	780202	3,02
1809	53	383810	25	408773	25	113841	906424	3,51
1810	51	624355	25	255382	12	62048	941789	3,65
1811	21	278069	21	265980	5	5927	549976	2,13
1812	—	134403	11	92089	—	—	226492	0,88
1813	22	146293	20	35055	21	48065	229413	0,89
Tot.	480	10806525	313	9468706	302	5533716	25808947	100%
		41,8%		36,7%		21,5%		

Aantal boeren : 1095.

Procent van wat de boeren kochten van het totaal der geveilde goederen, hetzij 27079 hectaren = 9,53 %.

Uit deze tabel leiden wij het volgende af :

1° De landbouwers-eigenaars hebben zich de hoofdschotel toegeëigend van hetgeen de « boeren » verwierven, namelijk 41,8 % van de totale aanwinst; de landbouwers-huurders met 36,7 % iets minder bijgevolg; terwijl de plattelandse huurders met onaangegeven beroep zich tevreden stelden met een nog meer beperkte hoeveelheid, of met 21,5 %.

In totaal treft men 58 boeren aan, die meer dan 10 hectaren kopen, in het geheel 1106 hectaren, met een gemiddelde dus van 19 hectaren.

De overblijvende 1474 hectaren, verdeeld over 1037 personen van de hier betrokkene groepering, geven een gemiddelde aanwinst van eigendom van slechts 1,42 hectaren.

Over het algemeen beperken de boeren zich tot een enkele koop, in de gemeente, waar zij wonen. Zij kopen om te bezitten en geenszins met het oog op verdere verhandeling.

Voornaam zijn ze in deze studie, inzonderheid omdat het eigendom hoe klein ook, de voedingsbodem is van de onafhankelijkheid. Waar zij nu eigenaar worden, kunnen zij zich losmaken van velerlei ver-

plichtingen ten overstaan van hun vroegere pachtheren. Zij stijgen hierdoor in aanzien, en hun stand in het maatschappelijk bedrijf is tegelijkertijd opgevoerd. Vrijer en vranker kunnen zij hun wegen bewandelen en gaandeweg deelnemen aan het politiek en sociaal beheer van hun gemeente.

Gemis aan kooplust ontbrak het voorzeker niet bij dit slag van mensen. Hun verlangen om een stukje grond of hun pachtgoed te bezitten is uitdrukkelijk. Maar goede wil alleen is niet voldoende: hun middelen reiken soms niet ver genoeg om te kunnen kopen of om meer nog te verwerven. Om hen in meerdere mate te kunnen bereiken had het departement de goederen, waar het enigszins mogelijk bleek, verder moeten verkavelen. Zeker niet de hofsteden, die niet voor verdeling vatbaar bleken, doch in elk geval de uitgestrekte landerijen en weidegronden.

Nemen wij als voorbeeld het jaar 1798, waarin voor het eerst van mededingenschap van de geestelijken en de uitheemse kopers geen spraak meer was. Alsdan werden 89 partijen land en weide, van meer dan 10 hectaren elk, onder het kaarslicht geveild, met een totale oppervlakte van 1529 hectaren. In hoeveel kleinere stukken ware het mogelijk geweest deze 89 partijen te verdelen? Nemen wij als maatstaf de hierboven vermelde 1095 boeren, die, met een gezamenlijke aankoop van 2581 hectaren, zich een gemiddelde uitgestrektheid van 2,35 hectaren toeëigenen. Er was dus geen hinderpaal voor, deze 89 partijen land en weide te splitsen over circa 600 loten met een doorsnee-oppervlakte van nog 2,5 hectaren. Hier kon men in alle geval aan talrijke boeren de gelegenheid bieden hun streven naar een bezit te bevredigen en meegaande ongetwijfeld de financiële opbrengst van de verkoop voor de Schatkist opdrijven.

Faipoult schreef wel¹⁵⁶ dat het aantal eigenaars van goederen, gezins-hoofden, in het departement buitengewoon groot was; hun aandeel bedroeg reeds een tiende van de gehele bevolking in 1789, of 64920 eenheden op 583000 bewoners. In 1802 was hun aantal gestegen tot 66260 en de verkoop van nationale domeinen, zo lezen wij bij hem, kon er de oorzaak van zijn.

Veel sterker nog ware hun aantal toegenomen, zulks tot bevordering van de algemene welvaart, indien het departement voldoende rekening had gehouden met de officiële aanbeveling de domeingooderen op grote schaal te splitsen, opdat iedereen in staat zou wezen zich een deel aan te schaffen.

2° Reeds vóór het Concordaat verwierven de boeren een aanzienlijk deel van de door hen gekochte oppervlakte: 70,98 % van de 2580 hectaren in de jaren vóór 1802 tegen 29,02 % nadien. Kan uit deze vaststelling afgeleid worden dat het aanvankelijk drukkend verzet van de priesters tegen de aankoop van nationale domeinen op deze stand weinig of geen vat had? Gelet op de voorgaande cijfers, heeft het er, zoals wij zegden, wel de schijn van. Om ons onderzoek dienaangaande

verder door te drijven, zullen wij nagaan welke de verhouding is van de hoeveelheid door de boeren verworven goederen, ten overstaan van wat het departement jaarlijks verkocht :

Jaren	Landbouwers-eigenaars Landbouwers-huurders Huurders platteland	Op een totaal van	Procent v.d. hoeveel- heid per jaar verkoch- te goederen
1796	86150 m ²	1625262 m ²	5,30%
1797	1315034	89627425	1,46
1798	11492654	85671179	13,41
1799	2024112	20991088	9,64
1800	2977832	20337574	11,64
1801	425879	3858585	11,06
1802	199748	810038	24,65
1803	1382172	6317672	21,90
1804	492289	2639757	18,71
1805	672903	3788432	17,80
1806	458681	3069240	15,00
1807	647201	4549842	14,32
1808	780202	3757571	20,80
1809	906424	7660828	11,83
1810	941785	7343674	12,83
1811	549976	2607740	21,15
1812	226492	3747668	6,03
1813	229413	2395835	9,60
Totalen :	25808947 m ²	270790410 m ²	of 9,53%

Nu vallen er heel andere cijfers in het oog. In de jaren vóór het Concordaat, tot vóór 1802, vertegenwoordigen de aankopen van de boeren maar een uiterst gering procent van wat in toewijzing kwam. Van 11,64 % in 1800 en 11,06 % in 1801 springt het procent ineens over naar 24,65 % in 1802 en naar 21,90 % in 1803, om daarna weerom geleidelijk te zakken tot 14,32 % in 1807.

Blijft dit procent in 1796 en in 1797 op zijn kleinste cijfers, dan moet de oorzaak er van gezocht worden in de mededinging van de geestelijken en de uitheemse kopers. De laatste twee jaren, 1812 en 1813, boeken daarentegen een verhoogde deelneming van de stedelingen aan de veilingen, die de kansen op kopen vanwege de plattelandbewoners hindert en vermindert.

Het is dus geenszins aan het toeval te wijten dat de cijfers van de aankopen der door ons beschouwde boeren deze van de jaarlijks op de markt gebrachte en verkochte goederen niet op de voet volgen. Zij luisteren naar een invloed van buitenuit. Voor de jaren 1798 tot en met 1801 zal de strakke houding van de priesters zich bij de meer schuchtere en meer vereenzaamd levende boeren wel enigszins hebben doen gelden. Het Concordaat bracht een gunstige kentering in deze gesteldheid teweeg en meegaande in de aanvankelijke terughouding van sommige plattelandbewoners in de aankoop.

Ten behoeve van de plaatselijke diensten of met het voornemen openbare gebouwen op te richten bevljigden zich enkele *gemeenten* een deel van de domeingoederen voor zich te nemen.

Alzo het gemeentebestuur van Stekene, dat door de bemiddeling van Jacques Bussens, op 7-6-1805, een behuisd land van 13290 m² tegen de prijs van 4500 fr naastte, herkomstig van de tiendeheffers van de St Pietersabdij te Gent. Jacques Bussens was trouwens burgemeester en tevens huurder van dit huis en erf.

Het lokaal bestuur van Aksel kocht een fort, « De verloren Hoek », op 12-7-1805, voor 4700 fr, destijds toebehorend aan de Verenigde Provinciën.

Jan Baptiste De Pauw, te Aalst, bureauchef, verwerft voor zijn gemeentebestuur, op 27-7-1810, een partij land van 2962 m² tegen 2025 fr, genationaliseerd van de Guillielmieten aldaar.

P.F. Verberckmoes, gezondheidsofficier en burgemeester van Dendermonde, kocht voor zijn stad, en dus alleszins niet met het inzicht op latere teruggave, uit de handen van Jan Vanden Berghen te Gent, op 7-6-1805, het Augustijnerklooster in Dendermonde, en op 5-7-1805 de twee torens aan beide zijden van de Scheldebrug aldaar, voor 2000 fr, afkomstig van het Oostenrijks goevernement.

Gent ten laatste nam, op 8-5-1807, 26 artikelen, meestal wachthuizen gelegen bij de verschillende stadspoorten, ten behoeve van de plaatselijke diensten voor zich, tegen de globale som van 18000 frank. De bediende Joseph Roegiers kocht ze voor zijn gemeentebestuur. Deze wachtposten, veelal betrokken door ontvangers van de stedelijke octrooirechten, sluismeesters en portiers, lagen bij de volgende poorten : Brussel, Brugge, Antwerpen, Kortrijk, St Lieven, St Pieters, Rabot, Tolhuis, Sas, Coupure en Akkergem. Tot deze aankopen had de gemeenteraad besloten op 2-5-1807.

Meer andere gemeenten, die zich goederen verschaffen, dan deze vijf hebben wij in de registers met de verkoopprocessen-verbaal niet gevonden. Zij kochten na het Concordaat, dat zijn zegen had gegeven over de duurzaamheid van wat verworven werd. De mededinging van deze plaatselijke besturen in de veilingen, vooral van Aalst en Stekene, die zich gewezen kloostergoederen toeëigenen, getuigt van hun geloof in de bepalingen van het Concordaat.

De overblijvende groepen zijn, evenals de gemeentebesturen, van uiterst gering belang, wat hun aankopen betreft. Behalve de *personen met onaangegeven beroep*, die nog 1300 hectaren naar zich toehalen. Maar van de 346 leden van deze groep kan niet gezegd worden tot welke maatschappelijke stand ze behoren. Uit dien hoofde werden ze afzonderlijk gehouden, en verder buiten beschouwing.

De Belgische kopers, *buiten het departement* gehuisvest, geestelijken, vreemdelingen en edellieden daargelaten, schaffen zich nauwelijks 180 hectaren aan. Al en tal zijn er 26 : 1 van Anserœul, 6 van Antwerpen, 6 van Brugge, 7 van Brussel, 1 van Elzele, 1 van Lessen, 1 van Leuven,

2 van Oedelem en 1 van Sijsle. Onder hen bevinden zich 7 eigenaars, 1 rentenier, 2 handelaars, 2 ambtenaren, 1 aannemer, 1 huurkoetsier en 3 landbouwers. Van de overblijvenden kon het beroep niet vereenzelvigd worden.

De verschillende groeperingen, naar hun maatschappelijke stand bekeken, kwamen in het bezit van de volgende oppervlakte :

Geestelijken :	42838868 m ²	15,82%
Vreemdelingen :	25101482	9,27
Edellieden :	8511229	3,14
Belg. kopers buiten het departement :	1801643	0,67
Gemeenten :	24866	0,01
Economisch passieve groep :		
Eigenaars en renteniers :	19163350	7,07
Bijzonderen :	17540415	6,48
Economisch actieven : hogere groep :	40229133	14,85
middengroep :	9592213	3,56
lagere groep :	33594	0,01
Intellectuelen : hogere groep :	25107472	9,28
middengroep :	1687855	0,62
lagere groep :	3626	—
Personeel in openbare dienst :		
hogere groep :	19262833	7,11
middengroep :	4024105	1,48
lagere gr. :	695982	0,26
Openbare mandatarissen :	16288820	6,00
Landbouwers :	25808947	9,53
Onaangegeven beroep :	13021628	4,81
Verscheidene :	52349	0,02
Totaal :	270790410 m ²	100 %;

De kopers naar de hoeveelheid gekochte goederen ingedeeld.

Voorgaande rubriek bevat alreeds hoofdelijk voor de geestelijken, vreemdelingen en edellieden de gekochte oppervlakte. Wij keren er niet op terug.

Onder de andere verwervers noemen wij « grote kopers », zij die meer dan 20 hectaren voor hun rekening nemen. Wij tellen er 205 in het departement. Zij eigenen zich ongeveer 13800 hectaren toe, hetzij iets meer dan de helft van de geveilde domeinen. Het is begrijpelijk dat in deze categorie de inwoners van Gent de hoofdrol hebben gespeeld. Met ongeveer 57.000 zielen bedroeg de bevolking van deze hoofdplaats bijna het één tiende van deze van het departement¹⁵⁷. Gent was immers de zetelplaats van de veilingen, onmiddellijk dus bij de deur van de liefhebbers; zij huisde de diensten van het centraal bestuur, waarvan de ambtenaren en bedienden een goed deel van de oppervlakte in bezit namen; op haar grondgebied woonden rijke handelaars, fabrikanten, gerechtelijke ambtenaren, geneesheren, renteniers en bijzonderen, die de geboden kansen om hun kapitalen in eigendommen voordelig te beleggen niet onverlet lieten.

Gent telde niet minder dan 121 grote kopers van samen nagenoeg 9.910 hectaren, zegge gemiddeld 80 hectaren per hoofd, terwijl de 84 verwervers van buiten de stad zich 3290 hectaren, of 40 hectaren gemiddeld voor elk, in hun bezit namen. Deze cijfers zijn sprekend voor de belangrijkheid van de aankoop van goederen, door dit deel van de gegoede burgerij in het departement aldaar ondernomen.

Onder de Gentse kopers komt Constant Hopsomere¹⁵⁸, voorzitter van het centraal bestuur tot in 1799, in feite bankier, vooraan op de lijst met 687 hectaren en 66 artikelen, — gronden, weiden, bossen, huizen en hoeven, waar ook gelegen in het departement. Meestal kopen andere leden van dit bestuur (om. Gréban, Josserand, Sunaert) voor hem, als « vader en wettelijke voogd van zijn minderjarige dochter Marie, Constance, Françoise Hopsomere ». Koopt hij rechtstreeks op haar naam, dan is het wellicht omdat hij, de zakenman, de rechten van schenking in levende lijve of haar de heffing op de erfenis wil besparen. Zijn naam bekleedt op 21-8-1796 de allereerste plaats van de kopers in de verkoopprocessen-verbaal, met de toeslag van een partij land en weide te Denderwindeke van 47901 m², en hij besluit zijn menigvuldige verwervingen reeds op 26-4-1798 met een stuk land van 10761 m² te Herdersem. Als voorzitter van het centraal bestuur gaf hij bijgevolg voortreffelijk de toon aan. Korte tijd na zijn laatste aanwinst verdween hij uit het openbaar leven.

Philippe-Xavier Vandenhecke, eigenaar te Gent, brengt zijn aankopen

(157) H. VAN WERVEKE, *Gent, Schets van een sociale Geschiedenis*, blz. 107-108. In 1796 had Gent 54.537 en in 1815 60775 inwoners.

(158) *Nieuwen utilen Almanach en Wegwyzer der Stad Gend in 's bezonder, en in het Departement der Schelde in 's Algemeyn*, 1799, blz. 58: « Societeit der assurance in Gend. Onder de Administratie van d'Heeren Constant Hopsomere, Petrus Hamelinck en Joffr. de Wed. Van Aken, waer van het Comptoir gehouden word by de S.Michiels Kerke ».

op 294 artikelen, die 661 hectaren vertegenwoordigen en verspreid liggen over het departement.

Na hem volgt, in belangrijkheid, een andere ambtenaar van het centraal bestuur : Joseph Sunaert, die in den beginne vooral met Grégoire-Henri Du Bosch, commissaris van het Uitvoerend Directoire te Gent, 46 loten naast, met een oppervlakte van 642 hectaren, vooral gelegen in het noorden van het departement : te Zwijndrecht, Zaamslag, Aksel, Hontenisse, Watervliet en Kaprijke.

Philippe-Jacques Van Overloop, beheerder van genoemd bestuur, Charles-Joseph Oudaert, gerechtelijk ambtenaar, en Charles-François Manilius, bureauoverste van het departementsbeheer (deze laatste meestal met andere kopers) verschaffen zich resp. 301, 253 en 229 ha, verdeeld over 14, 40 en 12 artikelen ¹⁵⁹.

Aan drie verwervers van buiten de hoofdplaats werden meer dan 200 hectaren toegewezen : Benoit-Jacques Vermeulen, handelaar te Lokeren, 257 ha en 14 art.; Wauthier Grégoire en Cie, rentenier te Dendermonde, 239 ha en 83 art., François-Bernard Ottevaere, rentenier te Deinze, 226 ha en 35 loten. De 9 voorgaande kopers van meer dan 200 ha naasten 3495 hectaren samen.

In de reeks van degenen, die zich van 150 tot 200 hectaren toeëigenen met een totaal van 1040 ha, rangschikken wij :

— Mw Weduwe van Aken en zonen, handelshuis, Gent,	195 ha - 30 art.
— François-Norbert Speelman, fabrikant, Gent,	184 ha - 31 art.
— J. Vander Linden-Cannoodt, handelaar, Gent,	167 ha - 46 art.
— Pierre-Louis Vidal, en Cie, ambtenaar departement,	167 ha - 42 art.
— Jean Baptiste Beyens, gerecht. ambtenaar, Gent,	164 ha - 14 art.
— Ferdinand Ottevaere, handelaar, Gent,	163 ha - 25 art.

In voorgaande reeks is Gent alleen vertegenwoordigd door handelaars, fabrikanten en ambtenaren.

Het getal der kopers van meer dan 150 ha, wonende *in* het departement, geestelijken uitgezonderd, vergelijkend bij dat in het Ourthe-gebied, geeft deze zeer verschillende totale cijfers :

	Schelde	Ourthe
kopen meer dan 250 ha :	6)	2)
kopen van 200 tot 250 ha :	3)	15 3) 32
kopen van 150 tot 200 ha :	6)	27)

Daar is het aantal kopers van meer dan 200 ha geringer, maar dat van 150 tot 200 ha bijna 4-maal groter dan hier het geval is. In de Ourthe verwerven deze 32 kopers ongeveer de helft van de aldaar geveilde oppervlakte (20.000 ha), terwijl de 15 bij ons nog niet het 1/6e van de hier geveilde oppervlakte (27079 ha) in beslag nemen.

(159) Sommigen kopen in gemeenschap. Ieders deel niet aangeduid zijnde wordt hier de eerstgenoemde in de verkoopprocessen-verbaal als koper opgegeven van de totaliteit der door zijn Cie verworven goederen.

Voor Jemappes vermeldt Delatte alleen 8 verkochte *hoeven* van meer dan 150 hectaren ¹⁶⁰ ¹⁶¹. Te vergelijken is hier dus uitgesloten.

Hij somt voor de Ourthe, onder de verwerfers van enig belang, nog 13 namen op, doch zonder aanduiding van de gekochte oppervlakte. In het Schelddepartement daarentegen noemen wij er alleen onder degenen, die van 100 tot 150 ha voor zich nemen, reeds 18 :

Jacques-François Van Hecke en Cie, handelaar, Gent,	147 ha - 22 art.
Etienne Lehodey, Secretaris-generaal depart., Gent,	141 - 11
Jan-Baptiste De Contreras en Cie, rentenier, Gent,	140 - 52
Alphonse Prudent Huyttens en Cie, handelaar, Gent,	138 - 27
Egide-Robert Podor, Antwerpen,	135 - 17
Guillaume Schamp en Cie, handelaar, Gent,	132 - 22
Pierre-Jean De Gheest, handelaar, Aalst,	126 - 26 -
Laurent Vander Straeten en Cie, rentenier, Gent,	126 - 34
Leonard Vander Straeten en Cie, handelaar, Gent,	118 - 36
Jacques-Liévin Van Caneghem, fabrikant, Gent,	115 - 20
Jean Vandenberghe en Cie, herbergier, Gent,	113 - 48
François Target, commandant v.d. gendarmerie, Gent,	110 - 29
Albert Vermeulen, rentenier, Lokeren,	108 - 57
Charles Carbonnelle en Cie, notaris, Nevele,	108 - 15
Josse Vanderhaeghen en Cie, bijzondere, Gent,	108 - 14
Guillaume Candé en Cie, ontvanger domeinen, Gent,	108 - 24
Pierre Blondel en Cie, vrederechter, Grimminge,	103 - 64 -
Alexis De Boussois, ontvanger domeinen Sas-van-Gent,	103 ha - 22 art.

In totaal kopen zij 2179 hectaren, of 8 % van de 27079 hectaren in erfhuis gehouden oppervlakte. Gent spant hier de kroon met 12 kopers, waaronder 4 handelaars, 2 renteniers, 1 fabrikant, 1 herbergier, 1 hoge ambtenaar van het departement, 1 ontvanger van de domeinen, 1 commandant van de gendarmerie en 1 bijzondere. De 6 overblijvende zijn vreemd aan Gent, van wie de laatste van de reeks later zijn functie in Gent komt uitoefenen. Naar men bemerken kan, prijken hier hoofdzakelijk steden op de ereplaats, Gent vooraan, vóór Aalst, Lokeren, en Antwerpen. Landbouwers-eigenaars en landbouwers-huurders bleven uit deze reeks uitgesloten, wellicht bij gemis aan kapitaal om grote en veel eigendommen te verwerven, — evenzeer als in de voorgaande reeksen.

De lijst van degenen, die van 50 tot 100 hectaren voor zich nemen, is niet minder belangrijk, gelet op hun aantal, de hoeveelheid van de aangeschafte domaniale goederen en hun standing :

Alexis Van Germeersch, handelaar, Ronse,	98 ha - 32 art.
Nicolas J. Galliot en Cie, handelaar, Ninove,	97 - 34 -
Joachim Gréban, bureauchef domeinen, Gent,	97 - 23

(160) I. DELATTE, *La Vente des Biens du Clergé dans le Département de l'Ourthe*, blz. 28-29.

(161) Ibidem, *La Vente des Biens Nationaux dans le Département de Jemappes*, blz. 89 en volgende.

Jan Willems, beroep niet opgegeven,	Gent,	95	- 24
Pierre-Antoine Boeyé, (weduwe),	huurster, Aalst,	94	- 1 ~
Mathieu Ketele en Cie,	notaris, Dendermonde,	93	- 36
Joachim Braeckman en Cie,	bleker, Gent,	87	- 5
Jacques De Nayer,	beroep niet opgegeven, Gent,	85	- 7
A.J. Segers,	mechaniker, Lebbeke,	85	- 3
Egide Christiaens,	notaris, Moerbeke-Waas,	83	- 12
François-Judocus Ronse,	metselaarsbaas, Gent	83	- 12
Jean-François Denecker,	commiss. Uit. Dir., Gent,	82	- 19
Auguste Boel,	landbouwer, Aalst (Mijlbeke),	81	- 12 ~
Bernard-Jean Isacie,	geneesheer, Gent,	81	- 34
Bernard-Joseph Heyse,	notaris, Gent,	78	- 21
François-Corneille Braeckman,	brouwer, Oostakker,	77	- 28
Engl. Liév. Brauwer en Cie,	pleitbezorger, Gent,	77	- 17
Jean Dierickx,	bijzondere, Aalst,	70	- 5 -
Wauthier Philipkin en Cie,	apotheker, Dendermonde,	69	- 11
Guillaume Hamelinck,	bankier-rentenier, Gent,	69	- 30
Albert-Guill. Beyens,	voorzitter rechtb., Gent,	66	- 31
L.A. Van Dinter en Cie,	deurwaarder, Gent,	66	- 31
François Hendrickx,	garenhandel, Gent,	66	- 6
Jacques-Jos. Eeman,	ambtenaar departem., Gent,	65	- 76
Gaspard Buyse en Cie,	gerechtel. ambten., Gent,	61	- 3
Gerard Germanes en Cie,	handelaar, Ninove,	60	- 42 -
Paul De Turck,	commissaris Uitvoer. Direct., Lokristi,	59	- 10
Auguste Massez, en L.J. Massez,	advokaat, Gent,	59	- 12
Joseph Odeyn, en Cie, bureauchef departement,	Gent,	59	- 23
Joseph, H.F. v. Alstein, burgemeester v. Drongen,	Gent,	59	- 15
Nicolas De Cock en broers,	handel, Gent,	58	- 34
A. Vernieuwen, zonder aangegeven beroep,	Gent,	58	- 14
Charles Vande Velde en Cie, eigenaar-rentenier,	Gent,	58	- 53
Jan Bapt. Van Olffen en Cie,	notaris, Hulst,	57	- 13
Henri-Jos. Jouvenel Dubron, ambtenaar departem.,	Gent,	56	- 23
Liévin Van Crombrugge, gerecht. ambtenaar,	Gent,	56	- 9
Jean-Baptiste Dommer, gerechtelijk ambtenaar,	Aalst,	55	- 17 -
François De Clippele en Cie, vrederecht., Geraardsbergen,	54	- 17 -	
Bazile De Contreras,	rentenier, Gent,	54	- 35
Constant-Franç. D'haese, en Cie	notaris, Ledeberg,	54	- 21
Emmanuel-Joseph Papeleu,	adjunct, Gent,	54	- 1
Charles Dehert, onaangegeven beroep,	Gent,	53	- 2
Thomas Danneels,	rentenier, Gent,	53	- 7
Pieter Mulle,	gerechtelijk ambtenaar, Gent,	53	- 4
Josse-J. Clemmen-Poelman,	handelaar, Gent,	52	- 1
Guillaume-Pierre Petoret, en Cie, onaang. ber.,	Oostak.	52	- 4
Constant Beyens en Cie, gerechtelijk ambten.,	Deinze,	51	- 16
Pierre-Antoine De Contreras,	notaris, Oudenaarde,	51	- 32
M. Hennequin en Cie, onaangegeven beroep,	St Anna,	51 ha	- 1 art.

Deze opgave vertoont nagenoeg hetzelfde beeld als de voorafgaande, met 29 verwervers uit Gent, 12 uit andere steden van het departement en 8 van het platteland. Eén bleker, één brouwer en één metselaarsbaas vinden wij er in vertegenwoordigd. Verder gerechtelijke ambtenaren, bedienden en ambtenaren van het departement, geneesheren en bankiers. Ten slotte één landbouwster en één huurster. Zij allen samen, 49 in getal, zagen zich 3331 hectaren toewijzen, of 12,3 % van de oppervlakte der geveilde goederen.

Volgen nu zij, die kopen van 20 tot 50 hectaren. Ze zijn 123 in getal; het betreft door de band welgestelde personen, die zich de weelde van dergelijke aanwinst kunnen getroosten of daartoe genoeg krediet en aanzien bezitten. Wij rangschikken ze hier per sociale groep :

— *onbekend beroep :*

Jean Baptiste Tack,	Gent,	41 ha;	1 art.
Jules-Henri Wieben,	Hulst,	35	5
Faciole,	Gent,	33	1
Martin De Naeyer, (huurder),	Meerbeke,	33	1 -
Frans Van Vreeken, (huurder),	Meerbeke,	32	1 -
L. Tiberghien,	Brussel,	31	5
J.F. Merckaert,	?	28	1
Jean-Louis Bogaert,	Gent,	26	2
Jean en Marie-Thérèse Hendrickx,	Gent,	25	2
Joannes Cappaert,	St Niklaas,	23	2
Bernard Vanden Bossche,	Steenhuize,	22	1 -
Jean Gelderland,	Hulst	21	1
Mathieu Ermens,	St Niklaas,	21	2
Jacques Hermans,	Gent,	20 ha;	11 art.

— *renteniers en eigenaars :*

Pierre-Jacques Van Praet,	Gent,	48 ha;	16 art.
Pierre-Francois Hamelinck,	Gent,	46	1
Eugène Van Hoobrouck,	Gent,	45	3
Jean-Martin De Roose,	Gent,	44	11
François-Théodore Piers,	Gent,	41	26
Rooman De Block,	Gent,	41	16
François Clemmen-Tricot,	Gent,	36	1
Louis-Ferdin.-Ghuisl. Dommer,	Aalst,	31	17 \
Bernard Hamelinck,	Gent,	27	12
Pierre Lenshoek,	Hontenisse,	21 ha;	3 art.

— *bijzonderen :*

Jean-François Rens,	Gent,	42 ha;	4 art.
Jean-Francois-Joseph Devolder,	Gent,	31	3
Pierre-Jean Barnoce,	Gent,	31	1
Jean-Joseph De Meersman,	Gent,	31	6
Emmanuel Depaege,	Gent,	29	8
Jean-François D'haenens,	Gent,	27	18
Marie-Elisab. Van Wyck en Cie,	Gent,	25	5
Cornil-Joseph Roothaese,	Gent,	25	5

Theodore Coppeters,	Hulst,	24	9
Pierre Bruyneel,	Geraardsbergen,	24	18 -
Jean-Charles De Brabandere,	Gent,	23	5
Pierre-Franç. Van Haemdonck en Cie,	St Niklaas,	21	10
François-Emmanuel Van Duyse,	De Klinge,	20 ha;	6 art.
— <i>Bankiers :</i>			
Pierre-Joseph Champon,	Gent,	33 ha;	1 art.
— <i>Fabrikanten :</i>			
R. Durot-Clemmen,	Gent,	43 ha;	3 art.
— <i>Groothandelaars :</i>			
Jean-Baptiste Lemmens,	Gent,	46 ha;	2 art.
Jean-Baptiste Vanden Haute,	Gent,	44	17
Daniël De Smet,	Aalst,	43	19 -
Jean-Christostome Ingels,	Oostakker,	36	21
Guillaume De Clércq,	Aalst,	35	19 -
Guill.-Henri-Joseph Leunekens,	Aalst,	33	15 -
Guillaume Vanden Broecke en Cie,	Gent,	32	13
Jean-Egide-Marie Schamp,	Gent,	29	2
François Lammens (weduwe)	Gent,	29	19
Pierre-Jean Vande Velde,	Gent,	29	15
Jean-François Vispoel en Cie,	Gent,	26	19
Benoit-Jacques Vermeulen,	Lokeren,	24	14
Charles Bogaert en Cie,	Gent,	23	21
Joseph Van Doorselaere,	Gent,	23	5
Joseph-François De Bast,	Gent,	22 ha;	10 art.
— <i>Hogere intellectuele groep :</i>			
Jean Libbrecht,	notaris, Gent,	48 ha;	22 art.
Jean-Bapt. Van Aelbroeck,	rechtsgeleerde, Gent,	36	14
Charles Massez,	» Gent,	35	4
Josse-Albert Seriacop,	notaris, Nevele,	35	34
Dominique Raman,	notaris, Oostakker,	35	5
Joseph Van Crombrughe,	rechtsgeleerde, Gent,	33	5
Jacques-Franç. Rottier,	» Gent,	32	10
Jean-Bapt. Van Tieghem,	notaris, Petegem (Oud.)	31	19
Jean-Bapt. Seydlitz,	heelmeeester, De Klinge,	29	7
Dominique-Antoine Mys,	notaris, Assenede,	28	17
Emman.-Judocus Ramondt,	makelaar, Gent,	26	8
Pierre-Ant. V. Waeyenberghe, gezondheidsofficier,	25	5 -	
	Herzele,		
Cornelis-Martin Spanoghe,	notaris, Bottelare,	25	22 art.
Jean-Bapt. Pisson,	bouwmeester, Gent,	24	9
Pierre-Dominique Speelman,	notaris, Lokeren,	25	16
Joseph-Franç. Goetgebeur,	notaris, Rupelmonde,	20	17
Pierre-Jan De Grave,	notaris, Gent,	20 ha;	9 art.
— <i>Overheidspersoneel- ambtenaren-magistratuur :</i>			
François Versporten,	vrede rechter, Gent,	49 ha;	40 art.
Antoine Rigaux,	voorzitter v.d. krijgsraad, Gent,	49	8
François Vispoel,	voorzitter rechtbank, Gent,	40	6

Jean Ant. Personnez,	algemeen ontvanger, Gent,	38	15
Jean Franç. Jossierand,	bureauchef departem., Gent,	36	11
Isaac.J.J. Tegelberg,	vrederechter, Hulst,	35	10
Louis Dubron,	ontvanger der domeinen, Gent,	32	2
Charles De Vos en Cie,	vrederechter, Gent,	31	23
Henr.-Nicol. Colson,	ontvanger der domeinen, Gent,	31	40
Jacques Schits,	ontvanger nation. loterij, Gent,	30	26
Charles Baerzeele,	bureauchef domeinen, Gent,	28	24
Phil. Moffaert,	controleur financiën, Assenede,	22	6
Emman. Piers,	raadsheer der prefectuur, Gent,	22	5
Nic.-Ant. Lafont,	ontvanger domeinen, St Niklaas,	21	1
Pierre De Hertogh,	magistraat veiligheid, Gent,	21	38
Fid.-Const. De Ghendt,	bewaard. hypth., St Niklaas,	20 ha;	6 art.
— <i>Klein-industrie en ambachtswezen :</i>			
Paul Van Driessche,	herbergier, Gent,	49 ha;	15 art.
Pierre-Ant. Van Kazele,	tabakhandel, Geraardsbergen,	29	8 -
Jean-Amand Perremans,	drankstoker (huurder), St Lievens-Houtem,	32	10 -
André Benoit Stevens,	drukker, Gent,	30	22
Frans De Smet en broers,	hoveniers, Gent,	28	25
Jean-Louis Van Melle,	beenhouwer, Gent,	26	3
Jacques Verlinden,	uurwerkmaker, Gent,	28	20
Franç. Vande Maele en Cie,	wijnhandel, Geraardsbn,	27	7 -
Joseph-Frederik Viaene,	drankstoker, Gent,	24	5
François Delaroyère,	meester-bakker, Gent,	22	25
Emmanuel Vander Straeten,	brouwer, Deinze,	21 ha;	8 art.
— <i>Middel-Intellectuele groep :</i>			
Joseph-Franç. De Clercq,	bediende depart., Gent,	43 ha;	54 art.
Jean-Emmanuel Delaruëlle,	deurwaarder, Gent,	41	5
Guillaume-Denis Cornelis,	expert, Oudenaarde,	34	16
Pierre Ghesquière,	griffier v.d. rechtbank, Gent,	24 ha;	12 art.
— <i>Publieke mandatarissen (onaangegeven beroep) :</i>			
Ignace Crombeen,	beheerraad v.h. departem., Gent,	49 ha;	7 art.
J.G. Meyer,	beheerraad v.h. departement, Gent,	45	6
François Coquin,	commissar. Uitvoer. Dir., Deinze,	44	34
Jean-Jacq. Forcade,	beheerraad departement, Gent,	31	6
Jean-Franç. Mulle,	beheerraad departement, Gent,	30	4
B. Neckerput,	burgemeester, Grimminge,	25	1 -
Henri-Ferdin. Van Raden,	burgemeester, Hulst,	25 ha;	3 art.
— <i>Landbouwers-eigenaars :</i>			
Joseph Eeman,	St Maria-Lierde,	47 ha;	2 art.
Bernard De Vos,	Latem,	39	2
Pierre Vincke,	St Denijs,	33	1
Pierre Schelstraete,	Zelzate,	32	1
P.J. Buyck,	Heile,	30	4
Gillis Prové,	Idegem,	21	1 -
Albertine Degroote,	Oudenaarde,	27	1
Jean Bapt. Van Damme,	St Maartens-Latem,	20 ha;	14 art.

— *Landbouwers-huurders :*

Jacques De Clercq, J. Verstraete, Vlierzele-Gontrode,	43 ha;	1 art.
Liévin Opsomer,	Ronse,	43 1
Franç. De Brabander,	St Maartens-Latem,	42 1
Jacques Ceuterick,	St Maartens-Lierde,	42 1
Jacques Isebaert,	Koewacht,	29 1
Louis Sonnevillle,	Oostakker,	27 ha; 1 art.

Samenvatting van de reeks kopers van 20 tot 50 hectaren :

Onbekend beroep :	14 pers.	391 ha	36 art.
Renteniers en eigenaars :	10 »	380	106
Bijzonderen :	13 »	353	98
Bankiers :	1 »	33	1
Fabrikanten :	1 »	43	3
Groothandelaars :	15 »	474	211
Hogere intellectuele groep :	17 »	505	223
Overheidspersoneel, ambtenaren en magistraten :	16 »	505	261
Kleinindustrie, ambachtswezen :	11 »	316	148
Middel-intellectuele groep :	4 »	142	87
Publieke mandatarissen (onbekend beroep) :	7 »	249	61
Landbouwers-eigenaars :	8 »	249	26
Landbouwers-huurders :	6 »	226	6
Totalen :	123 »	3866 ha	1267 art.

Aan voorgaande categorie van kopers worden bijgevolg ongeveer 3866 hectaren toegewezen, wat neerkomt op 14,27 % van alles wat in het departement geveild werd. Het gemiddelde voor elk van de 123 betrokken personen bedraagt 31,4 ha. Bankiers en fabrikanten, die gewoonlijk over voldoende fondsen beschikken om grotere eigendommen dan deze van 20 tot 50 ha te naasten, spelen in dit verband slechts een ondergeschikte rol, elk met slechts één vertegenwoordiger. Het zijn vooral de magistraten en de ambtenaren, in de regel van Gent, die op het voorplan treden, samen met de leden van de hogere intellectuele groep, waaronder de meesten notaris zijn van het platteland. Eveneens renteniers, eigenaars en bijzonderen, in overgroten getale van Gent, namen een goed deel van de geveilde goederen voor zich. De 14 landbouwers en landbouwers-huurders daargelaten, tellen wij in deze reeks 68 Gentenaars op 109 kopers. Wij zoeken de reden daarvan in de welstand, waarvan vele stedelingen genieten en in de grotere onbevangenheid om zich nationale goederen toe te eigenen, die ze kenmerkt.

Het ware, naar wij oordelen, onnuttig zelfs maar gedeeltelijk de kopers van minder dan 20 hectaren te willen opsommen. Ze zijn hiervoor te talrijk. Beperken wij ons derhalve bij onderstaande tabel, die er de samenstelling van weergeeft :

143 van hen naasten van 10 tot 20 ha)
) samen 2069 kopers.
 1926 » » » minder dan 10 ha)

Tot deze categorie van verwervers behoren :

	Van 10 tot 20 ha		Minder dan 10 ha	
	personen	ha	personen	ha
1. Renteniers, eigenaars :	10	140	66	143
Bijzonderen :	18	227	99	222
Hogere economisch actieve groep :	9	139	57	160
Hogere intellectuele groep :	23	286	68	176
Hoger personeel in openbare dienst :	11	154	48	127
Totalen :	71	946	338	828
2. Midden economisch actieve groep :	11	152	148	250
Middengroep v.d. intellectuelen :	6	84	33	97
Totalen :	17	236	181	347
3. Lagere economisch actieve groep :	—	—	25	3
Lagere groep v.d. intellectuelen :	—	—	2	0,4
Lagere groep v. person. openb. dienst :	—	—	14	13
Verscheidene :	—	—	3	7
Totalen :	—	—	44	23,4
4. Landbouwers-eigenaars :	8	115	473	716
Landbouwers-huurders :	18	272	307	448
Huurders v.h. platteland :	10	133	302	422
Totalen :	36	520	1082	1586
5. Burgemeesters-politieke mandatar.	9	124	57	141
6. Onaangegeven beroep :	10	189	224	195
Algeheel totaal :	143	2015	1926	3120

Uit het nazicht van de bovenstaande gegevens wordt het duidelijk dat hier de kopers in overgroten getale werkzaam zijn in de kleinhandel en nijverheid (midden economisch actieve groep) en als landbouwers. Samen met de personen van wie het beroep niet geweten is stellen zij zich tevreden met geringe aankopen, over het algemeen met één artikel, in de gemeente van hun woonplaats. Zij kopen om te bezitten, merendeels na het Concordaat, en hoegenaamd niet met het oog op winstbejag door verdere afzetting. Ongewijfeld zaten zij niet sterk genoeg in de financiën om meer te verwerven dan zij deden.

De kopers naar hun woonplaats :

Welke oppervlakte besloeg nu het aandeel van de verschillende volksgroepen, gerangschikt naar hun woonplaats? De procenten aangegeven in de voorgaande tabellen lieten reeds het overgrote aandeel aanvoelen door de bewoners van Gent voor zich genomen in de geveilde oppervlakte. Hieronder zijn de gegevens bijeengevoegd, om nog duidelijker de verhouding vast te leggen tussen de hoeveelheid gekocht door de Gentse bevolking, deze van de andere steden van het departement en deze van het platteland :

	Gent	Steden	Platteland	Totaal en % op 27079 ha
Econ. passieve groep :	3271 12,08%	729 2,70%	239 0,88%	4239 ha 15,66 %
Econ. actieve groep :	3218 11,88%	1414 5,22%	488 1,80%	5120 ha 18,90 %
Intellectuele groep :	1363 5,04%	431 1,59%	886 3,27%	2680 ha 9,90 %
Landbouwers :	—	—	2581 9,53%	2581 ha 9,53 %
Openbare diensten :	1815 6,69%	263 1,77%	322 1,18%	2399 ha 8,86 %
Publieke mandatarissen :	1246 4,60%	95 0,35%	288 1,05%	1629 ha 6,00 %
Verscheidene :	0,2 —	5 0,02%	—	5 ha 0,02 %
Onaangegeven beroepen :	455 1,68%	157 0,58%	690 2,54%	1302 ha 4,80 %
Totalen :	11368 41,97%	3095 12,22%	5493 20,26%	19956 ha 74,45 %

De tussenkomst van de Gentenaars is met 41,97%, hetzij met meer dan de helft van wat verkocht werd, overheersend. De bewoners van de andere steden moeten het daartegenover afleggen met 12,22% en deze van het platteland met 20,26%.

Onder de Gentenaars zijn het de economisch passieve en de economisch actieve groepen, die het verreweg halen op hun andere stadsgenoten. Zij schrijven 23,96% op hun rekening, terwijl de intellectuelen, de openbare diensten en de politieke mandatarissen slechts voor 16,35 % in aanmerking komen.

Wat de inwoners van andere steden uit het departement naasten, is veel minder aanzienlijk; met 12,22 % (waarvan 5,22 % voor de economisch actieve groep) halen zij nog niet het 1/6e van wat in het geheel aan de verschillende sociale groepen is toegewezen. De economisch passieve groep komt in het bezit van 2,70 %, de personen met onaangegeven beroep van 2,54 %. De overige groepen laten het bij 3,73 %.

In de afdeling van de plattelandbewoners zijn het vanzelfsprekend de boeren, die zich met het hoogste procent doen opmerken : 9,53 %. Na hen schrijven de intellectuelen (in hoofdzaak notarissen, geneesheren en rechtsgeleerden) en de personen met onaangegeven beroep zich een redelijk procent toe, resp. 3,27 % en 2,54 %. De overblijvende 4,91 % belanden bij de andere groepen van plattelandbewoners.

Het geheel overschouwend stellen wij vast, dat de rijkste verwerpingen gaan naar de economisch passieve groep van land en stad, de economisch actieve groep (onder wie vooral de handelaars en de kooplieden), alsmede de rechtsgeleerden uit de intellectuele groep. Vergeten wij nochtans hierbij de landbouwers-eigenaars en landbouwers-huurders niet, die kost wat kost in het bezit wilden komen van het door hen gebruikte pachtgoed.

Dat Gent het in uitgestrektheid voornaamste deel van de nationale domeinen voor zich nam, ligt onzes inziens aan het betrekkelijk groot aantal kopers binnen haar muren gevestigd; wij tellen er 612 op een totaal van 2396 verwerwers, hetzij 1 op 4, terwijl de bevolking van deze hoofdplaats toch maar zowat het 1/10e bedroeg van deze van het departement.

Meer in het bijzonder zijn de fabrikanten en nijveraars, betrokken in de katoenbewerking, te vermelden uit hoofde van de belangrijke plaats door hen ingenomen in de stedelijke bedrijvigheid. In Gent verschaftte het behandelen van katoen, het spinnen, weven, verven en bleken, aan velen werkgelegenheid. Vooral tot in 1808, waarna de ene crisis na de andere de bloeiperiode opvolgden¹⁶². Onderstaande lijst vermeldt de namen van de bedoelde werkverschaffers, die als kopers van nationale goederen zijn opgetreden :

Charles Alexis,	2559 m ² (in 1806);
Frans Antheunis,	94437 m ² (van 1805 tot 1810);
Michel Antheunis,	18264 m ² (van 1811 tot 1813);
Lieven Bauwens,	75896 m ² (van 1798 tot 1803);
Joachim Braeckman,	869898 m ² (van 1798 tot 1813);
Charles Victor Claes,	13368 m ² (op 26-8-1798);
Josse Clemmen en zoon,	1286867 m ² (de vader koopt in 1798, de zoon 6915 m ² in 1810);
J. Clemmen-Poelman,	517453 m ² (op 1-8-1798);
Joseph Fr. De Bast,	221811 m ² (in 1813);
Englebert Dehert,	5840 m ² (in 1813);
Franç. Bern. De Rudder,	560 m ² (in 1813);
Jacques De Stobbelaere,	11884 m ² (in 1797);
R. Durot-Clemmen,	427364 m ² (van 1798 tot 1813);
Pierre Heynderick,	16740 m ² (plus 1 huis-1796/1797);
Joachim Gréban,	968729 m ² (in 1797-98 en in 1805);
François Lousbergs,	30505 m ² (van 1805 tot 1806);

(162) J. DHONDT, *L'Industrie cotonnière gantoise à l'époque française*, blz. 251 : « Au 1er novembre 1808, l'industrie textile gantoise était en pleine crise ».

Guillaume Poelman,	21164 m ² (in 1798);
François Speelman,	1849978 m ² (van 1797 tot 1806);
Benj. Story & Fr. Vaernewyck,	8065 m ² en het klooster der Marol- len te Gent (1798-1807)
L. Van Caneghem,	1151485 m ² (1798-1800).

Hun gezamenlijk aandeel in de verwerving bedraagt nagenoeg 800 hectaren. Zij kochten zowel vóór als na het Concordaat. Sommigen onder hen worden in de verkoopprocessen-verbaal als handelaars en renteniers vermeld ¹⁶³ ¹⁶⁴.

In de tweede plaats kent Gent veel grote kopers, wat vroeger reeds werd aangetoond. Op de 12 edellieden, die meer dan 20 hectaren voor zich namen, zijn er al 9 Gentenaars. Op de 205 door ons genoemde kopers van eveneens meer dan 20 hectaren tellen wij er 121, die Gent bewonen. Deze cijfers schragen voldoende onze vaststelling.

Psychologisch is zulks te verklaren. Op een begrensde ruimte bijeenwonend kon voor de Gentenaars het voorbeeld van kopen aanstekelijker werken dan bij de verspreid over het binnenland levende bevolking; daarbij fortuinlijker en meer ontvoogd keken zij minder angstvallig toe op wat als « zwart goed » uit den boze opgeschreven bleef, zelfs nog een tijdlang na het Concordaat.

(163) Hun bedrijvigheid als textielfabrikanten vonden wij terug bij Prof. J. DHONDT, op. cit.

(164) Onder het Hollands bewind kochten Hubert Lousbergs en Joachim De Beer, eveneens katoenfabrikanten te Gent, resp. 34509 en 19007 m².

De kopers in het politiek leven.

a) Wij wezen er reeds op in welke mate de ambtenaren en de openbare mandatarissen, zij die zich min of meer openlijk aan de zijde van het Frans bestuur hadden geschaard, aan de veiling deelnamen. Het komt ons begrijpelijk voor onder deze kopers een voornaam aantal personen, bedrijvig in het politiek leven van die tijd, aan te treffen. Om dit te illustreren werd de ledenlijst nagegaan van de « *Cercle Constitutionnel de Gand* »¹⁶⁵, een politieke vereniging, met zetelplaats in het oud-gesticht St Laurent op het Veerleplein, waarvan de leden de « Eed van haat aan het koninkdom en aan de anarchie, getrouwheid aan de Republiek en aan de Constitutie van het jaar III » aflegden, en die wegens onbekende redenen reeds op 21-3-1798 door de Regering werd afgeschaft¹⁶⁶. Deze vereniging telde, in 1798, 350 leden, van wie er maar 170 met zekerheid konden vereenzelvigd worden¹⁶⁷. Alleen met de bekenden hielden wij rekening in het volgend overzicht. Het geeft de leden op, verdeeld in beroepsgroepen, met daarnaast het aantal kopers van elke groep :

Hogere sociale groep :

Eigenaars :	5 personen,	5 kopers;
Fabrikanten :	2 » ,	1 » ;
Handelaars :	4 » ,	3 » ;
Architecten :	2 » ,	2 » ;
Geneesheren :	7 » ,	3 » ;
Notarissen :	7 » ,	6 » ;
Rechtsgeleerden :	3 » ,	2 » ;
Ambtenaren :	11 » ,	9 » ;
Gewapende macht :	8 » ,	2 » ;
Magistratuur :	10 » ,	3 » ;
Openbare mandatarissen :	21 » ,	10 » ;
Totaal :	80 » ,	46 » ;

Sociale middengroep :

Ambachtslieden :	43 personen,	6 kopers;
Kleinhandelaars :	13 » ,	1 » ;
Vrachtvoerders :	1 » ,	— » ;
Deurwaarders :	5 » ,	1 » ;
Schatters :	1 » ,	1 » ;
Gewapende macht :	5 » ,	— » ;
Bedienden :	16 » ,	6 » ;
Totaal :	84 » ,	15 » ;

(165) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Reg. 304, Cercle Constitutionnel de Gand, Liste des membres.

(166) P. CLARYS, *Le Cercle Constitutionnel de Gand*, blz. 232 en vv.

(167) Het vereenzelvigen van de andere 180 leden bleek onmogelijk, én wegens de gebrekkige schrijfwijze van de familienamen, waarbij de voornaam dikwijls nog ontbreekt, én wegens de niet-vermelding van het beroep en de woonplaats. Wij lieten ze dus buiten beschouwing, alhoewel de resultaten van het door ons gegeven overzicht zonder twijfel op hen toepasselijk zijn.

Lagere sociale groep :

Magazijniers :	1 persoon,	— koper ;
Huisbewaarders :	1 » ,	— » ;
Totaal :	2 » ,	0 » ;

Oud-geestelijken :

2 personen, 1 koper ;

Boeren :

1 persoon, — » ;

Verscheidene :

1 persoon, — » ;

Algeheel totaal :

170 personen, 62 kopers.

Uit deze cijfers is het volgende te besluiten. Op de 170 leden van de « Cercle Constitutionnel de Gand » zijn er 50 in openbare dienst betrokken en 21 oefenen een openbaar mandaat uit. Weliswaar behoren de leden van deze uitgesproken republikeinse groepering tot de meest verscheidene beroepen; maar de burgerij, door 80 leden vertegenwoordigd, omvat toch 46 % van het totaal aantal leden.

Wat nu het aandeel van de leden van de « Cercle » in de aankoop van nationale goederen betreft, stelt de statistiek in het licht dat niet minder dan 62 van hen op de 170 aangeslotenen, hetzij 36 %, door deelneming aan de veilingen een bezit hebben verworven. Van deze 62 leden-kopers zijn er 30 ofwel in openbare functie, ofwel als publieke mandataris werkzaam.

Wat opnieuw in het oog valt is, dat het de leden van deze vereniging zijn, deel uitmakend van de hogere sociale groep, waaronder inzonderheid de eigenaars, handelaars, architecten, notarissen, ambtenaren en openbare mandatarissen, die het sterkste aandeel in de verwervingen wegkopen. De leden, die tot de mindere sociale lagen behoren, hebben zich integendeel, heel zeker wegens financiële redenen, in veel ruimere mate moeten onthouden. Om het in cijfers uit te drukken: 46 van de 62 kopers, dat maakt dus 74 %, waren burgers van de hogere sociale groep, waarin zich in verhouding tot hun aantal vertegenwoordigers onderscheiden: de eigenaars, handelaars, architecten, notarissen en ambtenaren, met samen reeds 25 kopers op 29 leden. Nog anders bekeken kan gezegd, dat van de 80 leden, tot deze hoofdgroepering behorend, er 46 nationale domeinen hebben genaast, terwijl van de 84 leden, deel uitmakend van de midden en lagere sociale groepen, er nauwelijks 15 verwervingen hebben gedaan.

Laten wij hier tot besluit de namen opsommen van een aantal leden-kopers van de « Cercle Constitutionnel ». Ze werden uitgekozen ofwel op grond van de belangrijke functie door hen in het departement bekleed, ofwel omdat ze thuishoren in de groep van de « voorname » kopers. Wij noemen: de drie leden van de familie De Contreras; de commissaris van het Directoire Grégoire Du Bosch; de voorzitter van het Centraal Bestuur Constantin Hopsomere; de beheerders van het departement J.J. Forcade en Ambroise Troisoefus; de secretaris van het departement Joachim Gréban; de bureauchefs Charles Manilius en Alexandre Souhaert; de geneesheer Bernard Isacie en de rechtsgeleerde Mathieu Ketele.

b) Nog meer andere voorbeelden kunnen aangehaald worden om de belangrijke politieke rol, door sommige kopers van nationale domeinen gespeeld, te doen uitkomen. Vergenoegen wij ons er slechts twee te geven, die zich situëren over uiteenlopende data. In 1798, op de 5 personen, aangeduid om het departement te vertegenwoordigen in de *Raad der Vijfhonderd en de Raad der Ouderen*, treffen wij 3 kopers van nationale eigendommen aan, en wel de bekende Constantin Hopsomere, samen met Ambroise Troiseufs en Paul Tack¹⁶⁸. In 1812 noteren wij, op de 24 leden van de *Algemene Raad van het departement*, 13 verwervers van verwereldlijkte goederen¹⁶⁹.

c) Alhoewel reeds veelvuldig gewezen werd op het aanmerkelijk deel door de hogere sociale groep genomen in de aankoop van bedoelde domeinen, kan toch nog de vraag geopperd worden in welke mate eigenlijk de goeude burgerij en de aanzienlijken aan de veilingen deelnamen. Om zulks te kunnen nagaan deden wij beroep op de *lijsten van de meest belaste personen van het departement* en op *deze van de notabelen*.

Alzo raadpleegden wij de lijsten van de meest belaste personen van het departement, opgemaakt ten behoeve van de verkiezingen voor het jaar 1803¹⁷⁰. Bedoelde lijsten bevatten per kanton de namen van plusminus dertig van de sterkst belaste en dus van de meest vooraanstaande personen. Voor het maken van de volgende berekeningen bezigden wij voor Gent zelf een andere lijst, en wel deze van de honderd hoogst belaste personen, opgemaakt op 1 juli 1807¹⁷¹. Dit deden wij, omdat de lijst van 1803 voor Gent niet het beroep van de genoemde personen, voor ons noodzakelijk, opgeeft. In totaal werden voor de vier bestuurlijke arrondissementen samen, 1177 meest belaste personen aangetroffen. Wij geven hier eerst, per arrondissement, en verdeeld in sociale groepen en beroepen, de tabel van deze 1177 personen, met er naast telkens het aantal kopers van nationale domeinen.

(168) Arch. Nat., Série F.III, 995-997, n° 27, Résultat des opérations de l'Assemblée Electorale de l'an VI.

(169) *Wegwyzer der stad Gend*, 1812, blz. 33.

(170) R.A.G., Fonds van het departement van de Schelde, Bundel 961, Elections de l'An XI.

(171) Liste des cent plus imposés de la ville de Gand, 1er juillet 1807.

Beroepen	1e arrondissement						2e arrondis.		3e arrondis.		4e arrondis.		Meest Kopers belasten totaal	Kopers totaal
	Meest belast			Kopers			Meest belast	Kopers	Meest belast	Kopers				
	Gent	kantons	tot.	Gent	kantons	tot.								
HOGERE SOCIALE GROEP :														
Eigenaars	60	63	123	14	16	30	40	7	92	9	44	7	299	53
Fabrikanten	—	3	3	—	—	—	—	—	2	—	—	—	5	—
Bankiers	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Handelaars	16	10	26	8	2	10	10	3	33	10	25	7	94	30
Architecten	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	2	1
Geneesheren	1	7	8	—	1	1	8	1	9	3	10	1	35	6
Notarissen	—	6	6	—	1	1	5	1	14	—	14	3	39	5
Rechtsgeleerden	5	6	11	1	1	2	11	2	25	3	3	1	50	8
Ambtenaren	1	3	4	—	3	3	5	2	5	—	7	2	21	7
Magistraten	1	7	8	1	2	3	11	4	5	1	6	1	30	9
SOCIALE MIDDENGROEP :														
Klein-industrie-ambachten	—	27	27	—	6	6	23	4	46	7	9	2	105	19
Schatters	—	1	1	—	1	1	—	—	—	—	3	1	4	2
Bedienden	—	9	9	—	4	4	4	—	3	1	4	1	20	6
OPENBARE MANDATARISSEN :														
	14	19	33	6	9	15	35	10	23	9	33	9	124	43
GEESTELIJKEN :														
	—	4	4	—	—	—	3	—	—	—	—	—	7	—
LANDBOUWERS														
	—	88	88	—	13	13	115	21	62	4	63	15	328	53
ONGEKENDE BEROEPEN :														
	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	1	—	12	—
Totalen :	100	253	353	30	59	89	271	55	330	47	223	51	1177	242

Op een totaal van 1177 meest aangeslagen personen van het departement werden bijgevolg 328 landbouwers (27,86 %) aangetroffen. Dat dit tamelijk hoge cijfer in hoofdzaak te danken is aan de invloed van de landelijke kantons hoeft vanzelfsprekend geen betoog. In aantal wordt deze groep van landbouwers gevolgd door 299 handelaars (25,40 %), door 124 openbare mandatarissen (10,53 %) en eindelijk, in orde van belangrĳheid, door 105 klein-industriëlen en ambachtslieden. Deze vier groepen samen omvatten zowat 80 % van het aantal betrokkenen.

De verhouding nazĳende van het aantal meest belasten tot het aantal kopers van nationale goederen, geeft voor de vier arrondissementen dit algemeen resultaat :

	Aantal meest belasten : Kopers :	
1e arrondissement (Gent),	353	89 (25,21%);
2e arrondissement (Oudenaarde),	271	55 (20,33%);
3e arrondissement (Dendermonde),	330	47 (14,24%);
4e arrondissement (Eeklo),	223	51 (22,87%).
Totalen :	1177	242 (20,39%).

Het arrondissement Gent staat aan de spits met het hoogste percentage kopers. Het cijfer van 89 verwervers van nationale eigendommen werd hier echter grotelijks beïnvloed door het ruim aandeel van de Gentenaars, dat 30 kopers op 100 personen aanwĳst. Daarentegen is het aandeel in de verwervingen van de vooraanstaanden uit het arrondissement Dendermonde eerder gering : hier zijn trouwens amper 47 kopers op 330 meestgegoeden. De verschillende kantons van één arrondissement vertonen soms zeer uiteenlopende cijfers; terwijl in bepaalde kantons de goeode klasse zich bepaald onthield betrokken te worden in de aankoop van nationale domeinen, was de deelneming van dezelfde groep in andere kantons buitengemeen groot. Als voorbeeld namen wij het arrondissement Eeklo, waar de deelneming in sommige kantons bepaald groot, in andere als onbeduidend voorkomt :

Kanton :	Meest goeoden : Kopers;	
Aksel	30	7
Assenede	29	4
Eeklo	30	15
Hulst	30	12
Kaprijke	30	2
Oostburg	30	2
Sluis	14	1
Yzendijke	30	8
Totalen :	223	51

Waarvan dit soms opvallend verschil van kanton tot kanton toe te schrijven is, valt natuurlijk moeilijk vast te stellen. Heel zeker hebben plaatselijke toestanden hier een rol gespeeld, terwijl duidelijk het voornaamste stedelijk centrum van het arrondissement ook het grootste aantal kopers telde.

In het arrondissement Dendermonde valt het eveneens op, hoe gering in meer dan één kanton het aandeel van de burgerij is geweest : de kantons Hamme, St Gillis en Zele geven, telkens op 30 burgers, slechts 1, 2 en nogmaals 2 kopers. Maar in dat arrondissement waren de stedelijke centra in de aankoop ook minder druk vertegenwoordigd. Terwijl het kanton Aalst en dat van Lokeren op 30 burgers respectievelijk 13 en 9 kopers tellen, geven de kantons St Niklaas en Dendermonde er nauwelijks 5 en 3 aan.

In tegenstelling hiermede vertonen de kantons van de arrondissementen Gent en Oudenaarde, wat het aantal kopers betreft, meer gelijkvormigheid. Voor het eerstgenoemde arrondissement komen bijzonderlijk twee kantons in aanmerking voor hun belangrijk aantal verwerfers van domein-goederen. In het kanton Nevele waren er immers 10 op 29 goeoden en in dat van Oosterzele 11 op 30.

Tellen wij nu op welk aandeel de verschillende beroepsgroepen van goeoden in de aankoop van Rijkseigendommen hadden, dan komen wij, op een totaal van 240 kopers, tot volgende gegevens :

Landbouwers,	53 (22 %);
Eigenaars,	52 (21,66%);
Openbare mandatarissen,	43 (17,90%);
Händelaars,	30 (12,50%);
Ambachtslieden,	19 (7,90%);
Magistraten,	9 (3,73%);
Rechtsgeleerden,	8 (3,33%);
Ambtenaren,	7 (2,91%);
Alle andere beroepen,	19 (7,91%).
Totaal :	240 100%

Alhoewel de landbouwers, in absolute zin, de talrijkste groep van kopers vormden, toch mag hun aanwinst niet overschat worden. Wanneer men inderdaad de verhouding van iedere beroepsgroep tot het aantal kopers van dit beroep nagaat, zal men bemerken dat nauwelijks 16% van de meest belaste landgebruikers zich aan het kopen van nationale goederen hebben gewaagd, ten overstaan van 34,67% voor de openbare mandatarissen, 31,90% voor de handelaars, 17,39% voor de eigenaars en 18% voor de klein-industriëlen en de ambachtslieden. Hier is dus nogmaals vast te stellen dat weliswaar het aantal landbouwers-kopers groot genoemd kan worden, maar dat zij, in verhouding tot de getalsterkte van hun sociale stand, in gebreke gebleven zijn ten opzichte van de andere beroepsgroepen.

In 1812 bedroeg de algehele bevolking van het departement 637.000 inwoners¹⁷². Indien wij nu vooropzetten dat in die tijd ieder gezin uit vijf personen bestond, dan ramen wij het getal der gezinnen op ongeveer 127.400. De 1177 vooraanstaanden van het departement vertegenwoordigen dienvolgens nog geen 1 % van het aantal familiehoofden. Onder hen

(172) *Wegwyzer der Stad Gend*, 1812, blz. 33.

vonden wij echter niet minder dan 20 % kopers terug. Heel zeker mag derhalve aangenomen, en zulks tot bevestiging van de bewering, dat de burgerij ruimschoots aan de veilingen heeft deelgenomen.

Tot een gelijkwaardig besluit kwamen wij eveneens bij het nazien van de lijst der notabelen van het departement, uitgekozen om er op ingeschreven te worden voor de verkiezingen van 1801. Bedoelde lijst bevat 98 namen ¹⁷³, door ons verdeeld in beroepsgroepen, met er naast het aantal kopers van iedere groep :

<i>Aantal notabelen in de lijst opgenomen :</i>		<i>Kopers :</i>
Publieke mandatarissen :	38	24
Magistraten :	20	7
Rechtsgeleerden :	18	7
Renteniers :	9	3
Ambtenaren :	7	2
Notarissen :	3	1
Handelaars :	2	2
Gewapende macht :	1	—
Totalen :	98	46 (47 %)

Opvallend bij deze statistiek is het aanzienlijk getal der notabelen, die zich goederen hebben toegeëigend, niet minder dan 47 %, alsmede het overwegend getal der openbare mandatarissen, die als kopers zijn opgetreden, 24 op 38, hetzij iets meer dan 63 %.

Een andere nominatieve en algemene staat van het jaar XI noemt al de ambtenaren, mandatarissen en leden van de magistratuur, ambtshalve in te schrijven op de lijst van de « verkiesbare notabelen » van het departement. Hij maakt gewag van 75 personen, van wie wij hebben nagegaan of zij ja dan neen deelnamen aan de veiling van nationale domeinen. Onder hen stelden wij het volgend aantal kopers vast : ¹⁷⁴

<i>Aantal personen in de staat opgenomen :</i>		<i>kopers :</i>
Leden van het wetgevend lichaam :	5	4
Prefect van het departement :	1	—
Secretaris van de prefectuur :	1	1
Raadsheren van de prefectuur :	5	3
Leden v.d. algemene raad v.d. prefectuur :	23	14
Commissarissen v.d. regering :	7	2
Rechters en substituten :	29	9
Griffiers van de rechtbanken :	4	1
Totalen :	75	34 (45 %)

(173) Arch. Nat., Série F.CC28, Elections nationales de l'an IX. Liste des notables du Département de l'Escaut.

(174) Elections départementales de l'an XI. Etat nominatif et général des fonctionnaires publics.

Om meer nauwkeurig te zijn sommen wij hierna de namen op van deze 34 kopers, naar hun staat ingedeeld :

Leden v.h. wetgevend lichaam : Hopsomere; Villiot; Meyere; Tack.

Secretaris van de prefectuur : Gréban.

Raadsleden van de prefectuur : Oudaert; Piers; Van Aeken.

Leden v.d. algemene raad v.d. prefectuur : van Caeneghem; Graham; Troisoeufs; Poelman-Clemmen; Carbonnelle; Pycke-de-tenaerden; Papejans; L. Bauwens; J.B. Ottevaere; Charles Bogaert; Leunekens; Hennequin; Tegelberg; Du Bosch.

Rechters : Mulle; Vispoel; Beyens; Chatillon; De Caigny; Fostier; Limpens; De Keyser; E. Lebègue.

Commissarissen : Gruloos en Cornelis.

Griffier van de rechtbank : De Meyere.

Tot ongeveer dezelfde gevolgtrekking leidde eveneens het onderzoek van de « *Liste des personnes les plus marquantes du Département de l'Escaut* »¹⁷⁵, opgesteld door de prefect van het departement in 1812. Als vooraanstaanden zijn er 62 personen in opgegeven, van wie 25 of 40 % kopers van nationale goederen te noteren vallen. Deze lijst wordt hierna in overzichtelijke tabel samengevat, om een kijk te krijgen op het beroep van de betrokkenen en op hun aandeel in de verwerving van nationale goederen.

<i>Aantal vooraanstaanden in de lijst vermeld :</i>	<i>Kopers :</i>	
Eigenaars :	30	10
Openbare mandatarissen :	8	3
Rechtsgeleerden :	8	4
Ambtenaren :	4	2
Handelaars :	3	3
Magistraten :	2	1
Geneesheren :	1	1
Griffiers :	1	1
Ongekend beroep :	5	—
Totaal :	62	25
		(40 %)

Tot slot van dit betoog kunnen wij dus herhalen, dat de personen, die in het tijdperk 1795-1814 tot de toonaangevende en vooraanstaande bevolkingsgroepen behoorden, en zulks evenzeer op politiek, sociaal en financieel gebied, veelvuldig betrokken waren in het naasten van nationale domeinen.

d) Voorts kan nu nog de vraag geopperd of de kopers van dergelijke goederen na 1814, dit is na de val van de Franse overheersing, voort een politieke of sociale rol vervulden. Werden zij integendeel niet, wegens hun deelneming aan de koop van « zwarte goederen », volkomen uit

(175) Arch. Nat., Série FIC III, Deuxième Liste. Liste de personnes les plus marquantes du Département de l'Escaut.

het politiek leven geweerd? Om deze vraag van antwoord te dienen gingen wij de personen na, die niet alleen, gedurende de vereniging van ons land met Frankrijk, een ambt of een openbaar mandaat hadden aanvaard, doch zich daarbij ook nog hadden laten opmerken als kopers van nationale goederen. Waren zij na 1814 ja dan neen van het politiek terrein verdwenen?

Reeds werd er op gewezen, dat 51 burgemeesters, adjuncten, gemeente-officiëren en voorzitters van kantonale gemeentebesturen hun persoonlijke bezittingen door deelneming aan de veilingen hadden vergroot. Dit cijfer was echter, zoals wij deden opmerken, niet volledig, daar slechts degenen in de groep van de openbare mandatarissen werden opgenomen, van wie het eigenlijke beroep niet kon worden nagespoord. Het werkelijk aantal burgemeesters en anderen betrokken in de verwerving van nationale domeinen lag derhalve veel hoger.

In Gent zelf namen alle burgemeesters uit de bewuste periode, op één uitzondering na, aan de verkopeningen deel. Het waren L. Van den Hecke; L. Bauwens; G. de Naeyer; Ph. Vilain XIII, P. Pycke en J.J. Van der Haeghen. Alleen burgemeester J. della Faille onthield zich. Eveneens de burgemeesters van alle grote gemeenten vonden wij als kopers terug: E. Van Boterdael te Aalst; E. Steenhaut te Denderleeuw; F. Verberckmoes te Dendermonde; Jan Bte Ottevaere te Deinze; Chs Bogaert te Geraardsbergen; Chs Bekaert te Eeklo; G. Germanes te Ninove; A. Van Germeersch te Ronse. Buiten Gent en genoemde gemeenten tekenden wij, op nog 334 gemeenten van het departement, er 64 op, waarvan de burgemeesters nationale goederen in eigendom namen. Terwijl in Gent zelf, na 1814, de burgemeesters-kopers uit de politieke bedrijvigheid verdwenen, bleven een betrèkkelijk groot aantal anderen, zulks tot in de kleinste landelijke gemeenten, het burgemeesterschap na de Franse overheersing waarnemen en speelden zij een niet te onderschatten rol in de plaatselijke politiek. Wij citeren de burgemeesters van Aspelare (Jan Bpte Berlangée); Bazel (Vilain XIII); Bavegem (Jn-Fr. De Porre); Destel-donk (P. Drubbel); Dendermonde (Verberckmoes); Eine (Jan Bte Bekaert); Geraardsbergen (Chs Bogaert); Grimbergen (Lt Moens); Goeferd-inge (Frs Delannoy); Herzele (F. Van Wayenberghe); Kalken (Debbaut); Lovendegem (Impens); Melden (J. De Brauwer); Merendree (Clemmen-Tricot); Moorsel (Chs Van Assche); Moerbeke (W. Goelens); Nukerke (P. Van Butsele); St Lievens-Houtem (P. Verbruggen); St Laurens (J. Vercraye); Viane (De Blondel); Zele (Roels); Zwijnaarde (P. Dick)¹⁷⁶. Dit is de toestand voor het jaar 1819: in totaal dus nog 22.

Daarbij zal men niet uit het oog verliezen, dat verscheidene gemeenten, zoals Hengstdijk en Hulst, in de Franse tijd bestuurd door burgemeesters-kopers, in 1819 niet meer tot de provincie Oost-Vlaanderen behoorden. Zij ook behielden misschien hun vroegere burgemeester.

Maar ons beeld is ver van volledig te heten. Meer andere, dikwijls voorname kopers en als dusdanig ongetwijfeld in de openbare opinie aangeschreven, speelden in hun gemeente een politieke rol. De notaris

(176) *Wegwyzer der Stad Gend*, 1819, blz. 73-85.

P. Drubbel, de rechter F. Fostier, de eigenaars d'Hane-Steenhuysse en C. Pecsteen werden na 1815 respectievelijk burgemeester van Desteldonk, Ronse, Drongen en Maldegem. Terwijl P. Blondel, P. Tack, E. Van Boterdael (oud-burgemeester van Aalst) en A. Van Germeersch (oud-burgemeester van Ronse) als raadsleden van hun gemeente fungeerden ^{177 178}.

Maar ook op hoger plan, zowel provinciaal als nationaal, komen wij tot de bevinding, dat niet weinig kopers van nationale domeinen een belangrijke plaats in het politiek leven innamen. Fungeerden als vertegenwoordigers van de steden bij de Staten van de provincie Oost-Vlaanderen: J. Dommer en E. Van Boterdael (Aalst); P. De Contreras (Oudenaarde); P. Tack (Lokeren) en F. Fostier (Ronse). Als vertegenwoordigers van de landelijke stand bij de Staten van de provincie Oost-Vlaanderen: J. Van Langenhove (Aalst); Pecsteen (Eeklo); P.F. Drubbel (Evergem); Ch. De Vos (Herzele); J. Maes en J. Rottier (Ronse) ¹⁷⁹. In 1818 waren bijgevolg niet minder dan 11 op 93 leden van de Staten der provincie, kopers van nationale goederen geweest ^{180 181}.

Ook in het nationaal bestuurslichaam, de Staten-Generaal, waren kopers van domaniale goederen of familieleden opgenomen. In de Eerste Kamer treffen wij, op drie vertegenwoordigers van de provincie Oost-Vlaanderen graaf d'Hane-Steenhuysse, in de Tweede Kamer, op tien vertegenwoordigers, Boeyé en P. Tack, C. Vaernewijck, J. Van Crombrugge en graaf Vilain XIII aan ¹⁸².

Menige jaren later, doch sporadischer natuurlijk, kunnen enkele namen van kopers vooruitgeschoven worden. Aldus de reeds hierboven vermelde J. Van Crombrugge, orangist, in 1830 niet-verkozen kandidaat van de « Vrienden van Orde en Openbare Rust » voor het Nationaal Congres en in 1835 burgemeester van Gent ¹⁸³ en Ph. Vilain XIII, in 1834 als senator aangeduid ¹⁸⁴. Verder nog F. Piers de Raveschoot, die in 1820 het burgemeesterschap te Gent waarneemt en in 1835 de provincie Oost-Vlaanderen in de senaat vertegenwoordigt ¹⁸⁵. Sluiten wij deze beknopte

(177) *Wegwyzer der Stad Gend*, 1819, blz. 83-84-85 en 77.

(178) P. Blondel werd vroeger vermeld als rechter te Oulter; P. Tack als handelaar te Lokeren en A. Van Germeersch als handelaar te Ronse.

(179) De plaats tussen haakjes vermeld, duidt de gemeente of het landelijk district aan door de genoemde personen vertegenwoordigd bij de Staten van de Provincie Oost-Vlaanderen.

(180) *Mémorial Administratif de la Flandre-Orientale*, Tome deuxième, du 1er janvier au 31 mars 1818, blz. 140-143.

(181) Het door ons opgegeven aantal ligt ongetwijfeld ver beneden de werkelijkheid. Een aantal andere leden van de Staten van de provincie Oost-Vlaanderen, maar van wie noch voornaam noch beroep werden vermeld, zijn met kopers van nationale goederen te verenzelvigen of waren er nabestaanden van. Het zijn: Boeyé (St.-Niklaas), Bogaert (Geraardsbergen), Clemmen-Tricot (Waarschoot), De Vos (Dendermonde), De Vuyst (Wetteren), d'Hoop van Alstein (Gent), Lippens (St.-Niklaas), Speelman (Lokeren) en Uyttenhove (Waarschoot). Samen dus nog 9 personen, waardoor wij, in de Staten, zouden komen tot 21 kopers van nationale goederen.

(182) *Wegwyzer der Stad Gend*, 1819, blz. 65.

(183) *Ibidem*, 1835, blz. 218.

(184) *Mémorial Administratif de la Flandre-Orientale*, T. 35, 1834, blz. 450.

(185) *Ibidem*, 1835, blz. 167.

opsomming af met K. Massez, advocaat en voorzitter van het beroepshof te Gent, klerikaal en oorspronkelijk insgelijks orangist; de liberaal F. Ottevaere en de behoudsgezinde Rooman-De Block, die alle drie een plaats in de Gentse politiek van de jaren 1830-1848 hebben ingenomen.

Daarmede is de bewering verantwoord, dat het kopen van nationale goederen voor tal van personen geen struikelblok is geweest om een rol te spelen in het politiek leven na 1814.

Meer nog: dat zelfs een aantal politici uit de Franse tijd, in veler ogen gecompromitteerd door het verwerven van « zwarte goederen », zich in weerwil daarvan in de politiek hebben weten te handhaven, niet alleen in de grote centra, wat begrijpelijk voorkomt, maar soms tot in de kleinere gemeenten toe van de provincie, waar de kerkelijke invloed zich te allen tijde zeer sterk heeft doen gelden.

Dit alles ondanks de verbitterde klachten door de behoudsgezinde kringen na 1814 geuit tegen de veelvuldige aanwezigheid van kopers van nationale goederen in de verscheidene bestuurslichamen en in de hogere ambten.

Het spreekt vanzelf, dat enkele vooraanstaande politieke figuren uit de periode 1796-1813 volkomen uit het gezichtsveld waren verdwenen. Noemen wij hier bijvoorbeeld de dikwijls reeds geciteerde Constant Hopsonere en R.G. Du Bosch, die in 1814 ofwel overleden, ofwel vroeger bij de Franse autoriteiten in ongenade waren gevallen en zich noodgedwongen uit de politiek moesten terugtrekken om sindsdien niets meer van zich te laten horen.

e) Ons onderzoek wekt thans de vraag op hoelang kopers van nationale domeinen na het afsluiten van de veilingen in 1814 als gegoede burgers worden gesignaleerd of, anders uitgedrukt, hoe zeer zij blijven behoren tot degenen die wij, gedurende de XIXe eeuw, door hun fortuin of hun bezittingen kunnen beschouwen als toonaangevende sociale groep. Om een antwoord op deze vraag te kunnen verstrekken verplaatsten wij ons naar de eerste jaren van de Belgische onafhankelijkheid en namen wij de verkiesbaren tot de senaat in ogenschouw.

Werden als verkiesbaar aangerekend de personen, in 1834 waren het er nauwelijks 124, die onder de bevolking van de provincie de grootste tol betaalden om te komen tot één verkiesbare op 6.000 inwoners. Ter verduidelijking weze hier aan toegevoegd, dat de kiestol op dat ogenblik de aanzienlijke som van 2116,40 frank bedroeg. In deze groep opgenomen te worden betekende tot de meest welstellende en meer bepaald tot de rijkste grondbezitters van de provincie te behoren. Hier ligt dan het tweede belang van de ons medegedeelde lijsten van de verkiesbaren: naast naam en beroep van de betrokkenen vindt men een opgave van de gemeenten, waar de grondbelastingen werden opgevorderd. Zo was het ons gegeven na te gaan of in de lijst opgenomen kopers van nationale domeinen in 1834 en later nog grondeigendommen bezaten in de gemeenten, waar ze voorheen de goederen hadden verworven. Vergeten wij niet er opnieuw rekening mede te houden dat sinds de veilingen reeds enkele tientallen

jaren verlopen, vele kopers overleden en hun fortuinen versnipperd tussen erfgenamen of in vreemde handen overgegaan waren.

En nu is alleszins het resultaat verbazend te noemen. In 1834, op een totaal van 124 verkiesbaren voor de senaat, tellen wij 31, hetzij 24 % kopers van nationale domeinen, van wie er 4 kochten tijdens het Hollands bewind. Van deze 31 verwervers bezaten er nog 20 eigendommen in de gemeenten, waar ze vroeger bezittingen hadden genaast. Hier volgt tot bewijsvoering de lijst van de betrokkenen, met aanduiding van het beroep en van de plaats, waar ze nationale goederen voor zich namen en er in 1834 nog altijd als grondeigenaar opgetekend bleven ¹⁸⁶.

Pierre-Antoine Boëye, handelaar, St Niklaas,	—
Jacques Boone, leerlooier, Aalst,	—
Clemmen-Poelman, rentenier, Gent,	—
Jacques de Bleekere, handelaar, Oudenaarde	—
Joseph de Cock, handelaar, Gent,	Lokristi, Zeveneken, Zonnegem;
Pierre de Contreras, eigenaar, Beveren,	Edelare, Elsegem, Ename, Petegem;
Pierre de Loose, rentenier, Gent,	—
Jacques-François de Nayere, rentenier, Gent,	—
Jean-François de Necker, advocaat, Gent,	Wachtebeke;
Jean-François de Volder, rentenier, Gent,	—
Ferdinand Feyericks, handelaar, Gent,	—
Bernard Hamelincq, rentenier, Gentbrugge,	—
Pierre-Antoine Haesebeyt, rentenier, Gent,	Bottelare;
Philippe Lippens, rentenier,	Moerbeke;
Charles Massez, voorzitter beroepshof, Gent,	Ronse;
Ferdinand Ottevaere, rentenier, Evergem,	Mendonk;
Philippe Pecsteen, rentenier, Maldegem,	Middelburg;
Adrien-François Rollier, advocaat, Opdorp,	Dendermonde;
Jacques Rottier, rentenier, Gent,	Dendermonde, Gent, St Gillis-Waas, Vrasene, Zwijndrecht;
Rooman-De Block, rentenier, Gent,	Kalken;
Guillaume Schamp, rentenier, Gent,	Aalst, Oudenhove, Erwetegem, Waarschoot, St Antelinks, Gent;
Jean Baptiste Schamp, rentenier, Gent,	Bassevelde, Lembeke;
Albert Spitaels, bankier, Geraardsbergen,	Deftinge, Onkerzele;
Joseph Spitaels, rentenier, Geraardsbergen,	Geraardsbergen;
Charles Vaernewijck, rentenier, Gent,	—
J.L. Van Caeneghem, rentenier, Gent,	Drongen, Gent, Melle, Melsen, Oostakker, Zevergem, Zwijnaarde;

(186) *Mémorial Administratif de la Flandre-Orientale*, Premier Semestre 1834, Tome 35, n° 141, Liste des Eligibles au Sénat habitant la Province de la Flandre-Orientale. Liste de 1834, blz. 450 en vv.

Joseph van Crombrughe, burgemeester, Gent,	Drongen, Moerzeke, Vurst;
Luc Van Loo, rentenier, Gent,	—
Philippe Van Overloop, rentenier, Mendonk,	Mendonk;
Jean Baptiste Vermeulen, rentenier, Gent,	Waasmunster;
Philippe Vilain XIII, senator, Bazel,	Bazel, Rupelmonde.

Hoelang bleven deze personen en later hun nabestaanden deel uitmaken van de goeode burgerij? Raadplegen wij verder de lijsten van de voor de senaat verkiesbaren¹⁸⁷. De volgende tabel toont aan, om de 10 jaar, hoeveel van de opgesomde kopers of hun afstammelingen nog als verkiesbaar zijn opgegeven. Duidelijk wijst zij er op, dat, gedurende een groot deel van de XIXe eeuw, niet weinig families van kopers hun vooraanstaande plaats van kapitaalcrachtigen wisten te behouden:

1834	1845	1855	1865	1875	1885	1895
31	24	17	12	8	6	5

Het aantal daalt geleidelijk, wat het gevolg was van het uitsterven van sommige families, de verdeling onder nabestaanden van de fortuinen, het niet meer bereiken van het vereiste quotum en de opkomst van andere bezitters. De tabel is voorzeker niet volledig. Nog tien andere personen, van wie de voorzaten in het verwerven van nationale goederen waren betrokken, treft men aan in de lijsten van de verkiesbaren; maar ze zijn niet bij de vorige tabel gevoegd, omdat ze ofwel na 1834 voor de eerste maal vernoemd werden, ofwel minder regelmatig in de lijsten voorkwamen. Om wille van de volledigheid vernoemen wij ze thans, waarbij de datum tussen haakjes aantoont, wanneer ze voor de laatste maal vermeld worden.

Het zijn: Henri de Giey, eigenaar te Gent (1875); Ch. Hulin, geneesheer te Gent (1895); E. d'Hane-Steenhuysse, eigenaar te Gent (1875); E. Germanes, eigenaar te Grimminge (1865); Ch. Lèbègue, advocaat te Gent (1875); A. Limnander, eigenaar te Gent (1865); F. Lousbergs, fabrikant te Gent (1855); L. Piers de Raveschoot, eigenaar te Gent (1895); J. Talboom, bankier te St Niklaas (1885) en T. Tolliers, brouwer te Lokeren (1885).

Wij hadden reeds de gelegenheid aan te tonen dat in 1834 nog steeds 20 op 31 verwervers van nationale domeinen, in de lijsten van de verkiesbaren tot de senaat opgenomen, een aantal eigendommen in bezit hielden, daar waar ze eertijds goederen hadden verworven. Nog lange tijd nadien bleven een aantal dezer families, voor zover wij ze konden volgen, hun aanwinsten behouden. Aldus Pierre De Contreras. Hij beschikte in 1885, dit is de laatste maal dat hij onder de verkiesbaren voorkomt, nog immer over gronden te Edelare, Elsegem, Ename en Petegem genaast. Hetzelfde kan verklaard van de families De Necker, Lippens, Ottevaere, Pecsteen, Rollier, Spitaels, Van Overloop, Vilain XIII en Van Caeneghem, van wie som-

(187) *Mémorial Administratif de la Flandre-Orientale*, Tome 57, premier semestre 1845, blz. 413 en vv. Ibidem, Tome 77, premier semestre 1855, blz. 531 en vv. Ibidem, Tome 97, premier semestre 1865, blz. 623 en vv. Ibidem, Tome 117, premier semestre 1875, blz. 411 en vv. Ibidem, Tome 137, premier semestre 1885, blz. 618 en vv. Ibidem, Tome 157, premier semestre 1895, blz. 1074 en vv.

migen onder hen nog bezittingen kunnen aanwijzen van domaniale oorsprong, in 1895. Andere families integendeel, 11 in totaal, likwideerden ze in de gemeenten van aankoop, nog vóór 1834. Anderen deden ze na die datum volledig van de hand. Beschikte bvb. De Cock in 1834 steeds over gronden afkomstig, gedeeltelijk toch, van nationale domeinen te Lokristi, Zeveneken en Zonnegem, dan waren deze te Zonnegem in 1865 reeds van eigenaar veranderd. Evenzo de familie Rottier, die in 1834 nog over goederen beschikte te Dendermonde, Gent, St Gillis-Waas, Vracene en Zwijndrecht, doch in 1855 niet meer als grondeigenaar in genoemde localiteiten wordt opgegeven, Gent uitgezonderd.

Zonder het volgend besluit te durven veralgemenen kan toch bevestigd worden dat, wat de kopers van domeingoederen betreft, die voorkomen op de lijsten van de verkiesbaren voor de senaat, een belangrijk aantal onder hen, vele tientallen jaren na de verwerving, een deel van deze goederen als familiebezit wist te bewaren.

f) Wijzen wij er ten laatste op hoe sommige kopers van nationale domeinen aangesloten waren bij de *vrijmetselarij*. Alreeds gedurende de tweede helft van de XVIIIe eeuw gewonnen voor de nieuwe wijsgerige stromingen uit Frankrijk¹⁸⁸, was deze, althans te Gent, een trefpunt van de adel en voornamelijk van de kleine burgerij¹⁸⁹. Onttroond door de maatregelen van keizer Jozef II en kort daarop door de grote politieke verwickelingen, waarin ons land betrokken werd, waren in 1794 geen loges meer te Gent in werking, en zij staakten hun bedrijvigheid tot in het begin van de XIXe eeuw¹⁹⁰.

Tijdens het keizerrijk werden verschillende oude werkplaatsen als daar zijn « La Constante Union » en « La Félicité Bienfaisante » opnieuw geopend en bovendien een nieuwe loge « Le Septentrion » in 1811 opgericht¹⁹¹.

Onder de leden van deze loges, kopers van nationale domeinen, stippen wij aan : de edellieden Ph. Vilain XIII, A. d'Hoop van Alstein, E. de Kerckhove de Dentergem en Ph. Piers de Raveschoot; de ambtenaren L. Dubron en Ch. De Kegel; de fabrikant Lieven Bauwens; de schatter J. Van Aelbroeck en de eigenaars A. Hamelinck, J. De Contreras, J. van Alstein en C. Maelcamp¹⁹².

Moeilijker, bij afwezigheid van volledige gegevens, is na te gaan hoe talrijk de kopers van nationale domeinen in de werkplaatsen van de loges vertegenwoordigd waren. Alleen kan uitgemaakt worden dat in 1809, in de « La Constante Union », nauwelijks 1 op 26 leden, zich Rijks-

(188) P. DUCHAINE, *La Franc-Maçonnerie Belge au XVIIIe Siècle*, blz. 120.121.

(189) *Ibidem*, blz. 396 en 468.

(190) *Ibidem*, blz. 469.

(191) *Notice historique sur la fondation de R.L. de St Jean, sous le titre distinctif du Septentrion à l'Or. de Gand*, blz. 9.

(192) B. VAN DER SCHELDEN, *La Franc-Maçonnerie Belge sous le Régime Autrichien*, blz. 344 en Pr. CLAEYS, op. cit., blz. 286, 305 en 358.

goederen had toegeëigend, namelijk de genaamde L. Dubron, ontvanger der domeinen ¹⁹³.

Ingelijks in 1811, op de 8 ons medegedeelde officieren-dignitarissen van de gestichte « Le Septentrion », vermochten wij pas de vinger te zetten op één enkele koper ¹⁹⁴.

Voortgaande op deze schaarse gegevens kan alleszins hier maar van een uiterst beperkte deelneming van logeleden aan de veilingen gewaagd.

(193) *Notice historique sur la fondation de R.L. de St Jean, sous le titre distinctif du Septentrion à l'Or. de Gand*, blz. 9.

(194) *Ibidem*, blz. 11.